

ОДБРАНА

ИНТЕРВЈУ

ЈОВАН РАДОВАНОВИЋ
НАЈСТАРИЈИ ВОЈНИ НОВИНАР

ПЕРО БЕЗ ПАТИНЕ

БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ И СТВАРАЊЕ НОВОГ ПОРЕТКА

БУДУЋНОСТ У НАЈАВИ

МАРШ НА ДРИНУ

Јасна Јојић
Броширано, 23x21, 224 стр.
шифра: 111331; цена: 440,00 динара;
са попустом: 440,00 динара

Сећања на Први светски рат чувају бескрајни низови исписаних страница, пожутелих фотографија, књижевних дела, документарних и играних филмова, али је само једна композиција, једна мелодија која је и данас, сто година касније, у читавом свету препознатљива као садејство нота које симболизују јауке, сузе, бол, пркос и јунаштво наших предака, као и понос свих нас који се тог рата и данас, читав век касније, сећамо.

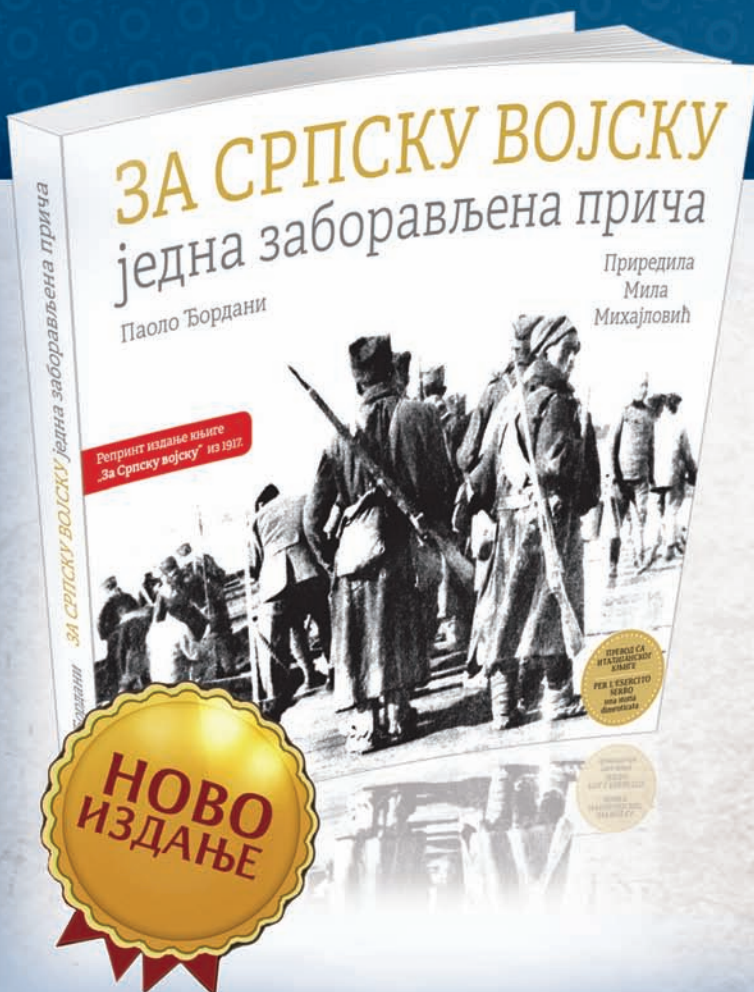
ОДБРАНА

ЗА СРПСКУ ВОЈСКУ

– једна заборављена прича
Мила. Михајловић
Броширано, 23x21, 188 стр.
шифра: 111323; цена: 715,00 динара;
са попустом: 500,50 динара

Од 12. децембра 1915. па до 29. фебруара 1916. године италијанска морнарица је из Албаније евакуисала 260.895 српских војника и избеглица, 24.000 аустријских војника – заробљеника Српске војске, 10.153 коња, 68 топова и 300.000 тона хране и материјала. Са војском су евакуисани и Српска влада, војни врх, краљ Петар I Карађорђевић и регент Александар. Обављено је 248 пловидби са 350 лађа. Управо су ти подаци окосница књиге Паола Ђорданија, коју је за српско издање превела и приредила Мила Михајловић.

ОДБРАНА

N SPORT n fashion

*popusti se ne sabiraju

-10% popusta
na ceo asortiman
pripadnicima Vojske!

*popust važi do 28.02.2016

Za zaposlene **MINISTARSTVU ODBRANE I VOJSCI SRBIJE**
PRODAJA PUTEM ADMINISTRATIVNE ZABRANE

na **6** rata
bez kamate i učešća!

Brendovi:

Reebok

NO EXCESS
the Dark Clothing Company

STAFF
JEANS

CONVERSE

GUESS®

AJ
ARMANI JEANS

Baldinini

TOMMY HILFINGER

Timberland

Gradovi gde se prodavnice nalaze:

Arandelovac, Bačka Palanka,
Bečej, Beograd, Čačak, Gornji Milanovac,
Indija, Jagodina, Kragujevac, Kraljevo,
Kruševac, Leskovac, Loznica, Niš,
Novi Pazar, Novi Sad, Obrenovac, Pančevo
Paraćin, Pirot, Požarevac, Šabac, Sombor,
Smederevo, Sremska Mitrovica, Subotica
Užice, Valjevo, Vranje, Vršac, Zaječar, Zrenjanin.

www.n-sport.net

ОДБРАНА

НАРУЏЕНИЦА

Продавница
„ВОЈНА
КЊИГА“

МЦ „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд
Телефон: 011/3201-810, 3241-254, телефакс: 011/3240-009

Наручујем следећа издања:

(навести шифру/количину) _____

у укупној вредности од _____ динара.

Издања ћу платити (заокружити број):

- одједном (плаћање унапред)
- на кредит у _____ месечних рата (највише 18) по _____ динара.
(минимална рата 1.000,00 дин.), путем административне забране.

Код плаћања унапред послати доказ о уплати целокупног износа, након чега испоручујемо књиге. Купци на кредит достављају попуњен образац административне забране. Купљена издања биће достављена путем пост експреса, на терет купца.

Купац _____

ЈМБГ _____

Број личне карте _____

издате у МУП _____

Адреса становања (улица и број) _____

Место _____

Телефон _____

Потпис наручиоца _____

у Београду

Улица Васе Чаралића 22, тел/факс: 011 21 84 925

Радно време

од 9 до 20 часова, суботом од 9 до 15 часова

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Рајника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапанџин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић

Владимир Вјештић

Мирјана Крстовић, поручник

Биљана Милић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,

Милосав Љ. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,

др Зоран Миладиновић, др Миљан Миликић,

Будимир М. Попадић, Никола Остојић,

Александар Радић, Влада Ристић,

Драгана Барјактаревић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),

Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Стефана Савић (уредница),

Даримир Банда, Душка Стефановић,

Јово Мамула (фото-репортери)

Језички редактор

др Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја: 3201-810; 23-810; 3241-254

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

odbrana@mod.gov.rs

redakcija@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РС

месечно 160 динара. За претплатнике преко

Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 249

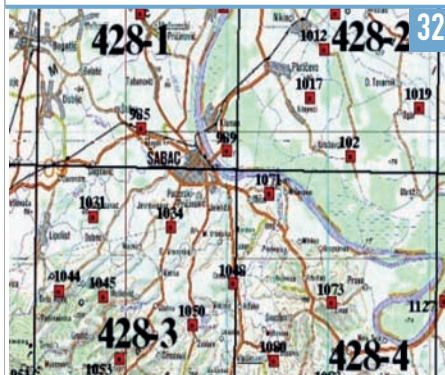
СПЕЦИЈАЛАЦ
ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
НА ЗАДАТКУ

Снимио
Игор САЛИНГЕР

24

Најбоља чета Треће
бригаде Копнене војске

ТЕНКИСТИ
БЕЗ ПРЕМЦА

32

Историја Војногеографског
института исписана на мапама

ЧОВЕК БЕЗ СЕЋАЊА
НЕ МОЖЕ
ДА ОТКРИЈЕ
ПРОШЛОСТ

46

Марш нишких планинара
у част стогодишњице
албанске голготе

СТАЗАМА
СЛАВНИХ
ПРЕДАКА

52

Авион за селективно летење

АКРОБАТСКИ
ЗЛИНОВИ

8 Безбедносни изазови и стварање новог поретка

БУДУЋНОСТ У НАЈАВИ

14 Дан Медија центра „Одбрана”

КУЋА ВОЈНОГ ЕТОСА

18 Јован Радовановић, најстарији војни новинар

ПЕРО БЕЗ ПАТИНЕ

28 Војногеографски институт данас

ПУТ ЈЕ ВЕЋ ТРАСИРАН

40 Најуспешнији спортиста Војске Србије у 2015. години

АТЛЕТИКА
ЈЕ НЕПРЕСУШНА СТРАСТ

42 Светско становништво расте, хоће ли планета издржати?

ЧИЈЕ ЈЕ МЕСТО
ПОД СУНЦЕМ

58 Посредовање у решавању међународних оружаних сукоба

РАЗУМОМ ПРОТИВ
БЕЗНАЂА

60 Почети споменичке културе у Србији

ИДЕАЛИЗАЦИЈА
ПРОШЛОСТИ

70 Мојковачка битка 1916.

ЦРНОГОРСКИ
ТЕРМОПИЛИ

76 Заставник Мирољуб Јанићијевић на Светским ваздухопловним играма у Дубаију

СКОК У „ПЕСАК”

Састанак генерала Диковића и Шислера

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић састао се 27. јануара у Београду са замеником председавајућег Војном комитету НАТО-а генерал-потпуковником Марком Шислером. Генерали су разговарали о актуелној политичко-без-

бедносној ситуацији у региону и свету и сарадњи Републике Србије и НАТО-а, као и о учешћу Војске Србије у мултинационалним операцијама и правцима даљег развоја Војске Србије.

Они су се сагласили да је конкретан резултат добре сарадње Србије и НАТО-а потписивање *Споразума о привременим оперативним процедурама*, који дефинише прописе у вези са Ваздушном зоном безбедности после њене потпуне релаксације. Генерал Диковић говорио је и о сарадњи Војске Србије и КФОР-а коју је оценио као „коректну и професионалну”.

На састанку је истакнуто да је у новом циклусу ангажовања Републике Србије у Концепту оперативних способности декларисана једна инжењеријска чета, те да су све јединице Војске декларисане у првом циклусу ангажовања оцењене као борбено спремне и оспособљене за извршавање задатака у зони мултинационалних операција под мандатом УН и ЕУ.

После састанка, генерал Шислер одржао је предавање припадницима Министарства одбране и Војске Србије и говорио о савременим безбедносним изазовима, осврнувши се на актуелне догађаје који су обележили претходну годину, објашњавајући њихов шири контекст и последице.

Током посете Београду, заменик председавајућег Војног комитета НАТО-а састао се и са државним секретаром у Министарству одбране Зораном Ђорђевићем. Они су разменили мишљења о политичко-безбедносној ситуацији у региону и свету, сарадњи између Србије и НАТО-а, као и о сарадњи наше војске с КФОР-ом. ■

СПОМЕН-БИСТА ВОЈВОДЕ СТЕПЕ У ДОМУ ВОЈСКЕ

У оквиру пројекта Медија центра „Одбрана“, обележавања значајних јубилеја из српске ослободилачке историје и чување сећања на личности које су допринеле напретку војске, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић открио је 15. јануара спомен-бисту војводе Степе Степановића у холу Дома Војске Србије.

Генерал Диковић истакао је да је реч о једном од највећих војсковођа у српској историји, односно креатору прве и велике победе савезника у Првом светском рату, који „трасира путоказ слободољубивих који знају шта бране, и за шта се боре, да могу победити, без обзира на јачину и моћ непријатеља“.

У наставку свечаности промовисана је књига пуковника Стевице С. Карапанчина „Верска служба у Војсци Србије – утицај на операције Копнене војске“. Дан раније, Српска православна црква доделила је Грамату Дому Војске у Београду за вишегодишњу сарадњу. ■

ОБЕЛЕЖЕНО 138 ГОДИНА ВОЈНЕ БОЛНИЦЕ НИШ

У Дому Војске Србије у Нишу, 22. јануара, одржана је свечаност поводом Дана Војне болнице Ниш и 138 година од оснивања Велике војне болнице за хиљаду рањеника и болесника. Заступник начелника Управе за војно здравство пуковник Угљеша Јовичић истакао је значај војне здравствене службе и Војне болнице Ниш као водеће институције на југу Србије у области војног здравства.

Нишка војна болница је једина очувана здравствена установа Краљевине Србије која је са народом и војницима прешла пут албанске голготе и по доласку на острво Крф наставила са организованим активностима и припремама за пробој Солунског фронта. ■

СУСРЕТ МИНИСТРА ОДБРАНЕ И ОДЛАЗЕЋЕГ АМЕРИЧКОГ АМБАСАДОРА

Министар одбране Братислав Гашић примио је 25. јануара одлазећег амбасадора Сједињених Америчких Држава у Београду Мајкла Кирбија у опроштајну посету.

Министар је захвалио на подршци развоју војне сарадње две земље, која је и даље на изузетно високом нивоу, упркос буџетским рестрикцијама, и додао да војно-војна сарадња представља најразвијенији део односа две земље. Такође, истакао је и важност школовања и усавршавања припадника Министарства одбране и Војске Србије у сарадњи са САД.

Гашић и Кирби сагласили су се да је Србија постигла запажене резултате у процесу европских интеграција, те да су Министарство одбране и Војска Србије показали висок ниво спремности за реализацију дела обавеза у том процесу. ■

ВОЈНА ГИМНАЗИЈА ОБЕЛЕЖИЛА СВЕТОГ САВУ

Војна и Спортска гимназија обележиле су школску славу 27. јануара, у част Светог Саве, утемељивача образовања и првог српског архиепископа. Славски колач секли су, у присуству помоћника министра одбране за људске ресурсе Милоша Јанковића, ректора Универзитета одбране генерал-мајора Младена Вуруне и начелника Војне академије генерал-мајора Горана Зековића, војни свештеници и парох Храма Светог Архангела Гаврила Јован Бабић, некадашњи ђак Војне гимназије. Начелник Војне гимназије, пуковник Мирослав Гвозденовић позвао је ученике и наставнике да поносно наставе да корачају путем који је трасирао утемељивач српске државе, цркве и школе – Свети Сава. ■

ПЛИВАЊЕ ЗА ЧАСНИ КРСТ

У славу хришћанског празника Богојављења, у више градова у Србији, 19. јануара, одржано је традиционално 18. пливање за Часни крст. Учествовали су припадници Војске Србије, Жандармерије, СВИБОР-а, СВЕБОР-а и многобројни грађани.

Манифестација на Савском језеру почела је формирањем богојављенске литије у Храму Светог Ђорђа на Бановом брду, а почасну пратњу обезбедило је 15 кадета Војне академије, које је предводио поручник Бранислав Крстовић.

Никола Ристић из СВИБОР-а први је препливао стазу на Ади Циганлији дугу 33 метра, која симболично представља Исусове године, и подигао ледени крст тежак 15 килограма, направљен од свете воде. Земунац Дејан Димитријевић победник је трке на Земунском кеју. ■

ДАН ЧЕТВРТЕ БРИГАДЕ

Уврањској касарни „Први пешадијски пук књаза Милоша Великог“, 29. јануара, одржана је свечаност поводом Дана Четврте бригаде Копнене војске – 31. јануара. Свечаности су присуствовали командант Копнене војске генерал-потпуковник Милосав Симовић, градоначелник Врања Зоран Антић, председник општине Трговиште Ненад Крстић, представници Жандармерије, установа, школа, удружења бораца и војних пензионера, те пријатељи Бригаде.

Генерал Симовић, честитајући празник припадницима јединице, пожелео је да и даље постижу успехе и буду гарант мира и стабилности на југу централне Србије.

Командант Четврте бригаде бригадни генерал Зоран Лубура нагласио је да су припадници тог састава између два празника радили напорно и постигли зна-

чајне резултате. Бригада је за постигнуте успехе прошле године одликована Златном медаљом за заслуге председника Републике Србије.

Припадници Бригаде организовали су тактичко-технички збор и свечани дефиле јединица. Генерал Лубура доделио је том приликом војне значке „Примеран официр“, „Примеран подофицир“ и „Примеран војник“ мајору Саши Вучковићу, старијем воднику Звонку Велинову, воднику Тонију Владимирову и десетарима Срећку Антићу и Миодрагу Божиловићу. Војне значке „Најбоља посада-послуга-тим“ припале су одељењу ПОЛК 9К11 из 41. пешадијског батаљона и тенковској посади из 46. тенковског батаљона, док је значка „Одличан стрелац“ припала десетару Кристини Саку. За најзбеднијег возача Четврте бригаде проглашен је десетар Јовица Симоновић. ■

У касарни „Бањица“ у Београду, 27. јануара, потписан је протокол о донацији информатичке, телекомуникационе и остале опреме „Српске банке“ а.д. Београд за потребе Министарства одбране и Војске Србије. Документ су потписали председница Извршног одбора „Српске банке“ Весна Јокановић, члан Извршног одбора Милан Лучић и начелник Управе за телекомуникације и информатику Генералштаба Војске Србије бригадни генерал Предраг Симовић. Због добрих техничких карактеристика, исправности, употребљивости и значајних количина наведене опреме, према речима бригадног генерала Предрага Симовића, „очекује се позитиван утицај на способности састава у систему одбране, којима ће донирана опрема бити распоређена“. ■

МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА О ОКЛОПНИМ ВОЗИЛИМА

Делегација Војске Србије, коју је предводио командант Копнене војске генерал-потпуковник Милосав Симовић, присуствовала је крајем јануара Међународној конференцији о оклопним возилима у Лондону. Учесници из 35 земаља разменили су искуства о технолошком напретку оклопних возила и сагледали нова решења за смањење трошкова и побољшање борбених карактеристика возила.

Представници наше војске састали су се са командантом Копнене војске Оружаних снага Уједињеног Краљевства генерал-потпуковником Џејмсом Еверардом, и директором за међународну безбедносну политику Министарства одбране Уједињеног Краљевства Ником Гуром. Током сусрета разматране су сарадња две копнене војске, актуелна безбедносно-политичка ситуација у региону и наставак сарадње у области школовања и усавршавања. ■

ЕКСТРЕМИЗАМ ПОД ОКРИЉЕМ РЕЛИГИЈЕ

Медија центар „Одбрана“ и Институт за стратегијска истраживања промовисали су 29. јануара у Дому Војске Србије књигу „Екстремизам под окриљем религије“ мајора др Милована Суботића. О делу су говорили проф. др Драган Симеуновић, проф. др Станислав Стојановић, пуковник др Катарина Штрбац, уредница књиге мр Снежана Ђокић и аутор.

Професор Симеуновић нагласио је да је до сада требало да буде објављено много сличних књига, али да, нажалост, није тако. „Овакве књиге су драгоцене сведоци једног доба и квалитетни уџбеници за време које долази“, рекао је професор Симеуновић.

Према речима професора Стојановића, аутор је обрадио феномен екстремизма „који добија алармантне размере и има разарајуће последице по безбедност“, а пуковник Штрбац је истакла да је „заронио у дубину проблема екстремизма“, те препоручила књигу широј читалачкој публици.

„Екстремизам под окриљем религије“ мајора др Милована Суботића актуелно је истраживање које указује на место исламистички инспирисаног екстремизма у савременом исламском свету, као и његове реперкусије на мир и стабилност у региону, посебно у нашем најближем окружењу. ■

БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ И СТВАРАЊЕ НОВОГ ПОРЕТКА

БУДУЋНОСТ У НАЈАВИ

У догледно време све државе морале би да повуку кочнице за своју политику, пристану на многе компромисе и почну да сарађују. Јер, силе и интереси се умножавају, а ситуација у свету усложњава и погоршава пошто свако тражи своје. Док се слика корпоративног капитализма који је направио невоље махом везује за Запад, заборавља се да исти такав систем, само у државном власништву, има и једна Кина.

Пише Милена МИЛЕТИЋ

Шенгенски споразум полако пуца под притиском таласа избеглица и економских миграната са Блиског и Средњег истока, Северне Африке, поједине чланице Европске уније доносе законе који више приличе времену уочи Другог светског рата, а најутицајнији лидери Старог континента размишљају искључиво о административним мерама којима би редуковали тај проблем, уместо да се баве решењима корена кризе. Истовремено, земље које су донедавно биле на обзору за улазак у елитни круг великих сила, сада већ отворено учествују у војним акцијама у кризним зонама, али и постављају питање реформе Уједињених нација и најважнијег тела те организације – Савета безбедности.

Уз то, ратна жаришта за такозване делегиране ратове поново су отворена. Зато се међу стручњацима за геополитику већ одавно разговара о процесу успостављања новог безбедносног поретка у свету. Две недавно одржане конференције у Београду – Самит ОЕБС-а поводом 40. година од усвајања Хелсиншке повеље и Међународна научна конференција „Јалта – Потсдам – Хелсинки – Београд, У трагању за безбедним светским поретком“ – покушале су да одговоре на питања која се тичу разних безбедносних изазова и политичких проблема, али и самог процеса мењања

поретка. Та два скупа најбоље су показала већ својим садржајем и одлукама колико ће свет тешко доћи до некаквог праведнијег система односа и веће безбедности.

Два скупа на исту тему

Београд је крајем прошле године заиста био у најмању руку европска, ако не и светска престоница дебата о безбедносним и геополитичким питањима. Најпре је у новембру Београдски форум за свет равноправних, заједно са руском невладином организацијом „Свети Андреј Првозвани“, окупио представнике више од 40 земаља на стручној конференцији са радним називом „Јалта – Потсдам – Хелсинки – Београд, У трагању за безбедним светским поретком“. Живадин Јовановић, први човек Београдског форума, каже у разговору за „Одбрану“ да су главне теме конференције биле данас главни безбедносни изазови.

– Мигрантска криза и избеглице из ратних зона, интервенционизам као један од узрока те кризе, тероризам, економски проблеми и нарастајуће сиромаштво, с једне, и пораст богатства врло уске елите, са друге стране, или, да се тако изразим, проблеми које корпоративни капитализам прави у свету – биле су наше главне теме, поред низа других, о којима се такође расправљало – каже Јовановић.

Више десетина изузетно занимљивих предавача из разних земаља, после два дана рада, закључило је да је свет зрео за стварање неког новог међународног поретка, у коме ће бити могући праведнија расподела моћи међу више сила, стварање мултиполарног света и сузбијање грамзивиости танке елите која управља планетом. Јер, као што каже наш саговорник, довољно је посматрати данашњу сеобу народа, како се често каже за мигрантску кризу.

– То није тренутна реакција и проблем, већ дугорочни изазов изазван, пре свега, интервенционизмом, с којим ће се државе тек суочавати. Европа покушава да то реши палијативним и административним мерама, а не решавањем узрока проблема – подвлачи искусни дипломата.

Био је то својеврсни увод у следећи велики догађај за све који се баве безбедносним питањима – Самит ОЕБС-а, који је обележио и 40. година од усвајања завршног документа из Хелсинкија, тј. „Хелсиншке повеље“ и њених принципа који су омогућавали равноправније одлучивање о најозбиљнијим спољнополитичким питањима и, практично, оснивање те организације. Иако је на самит требало да се расправља о низу проблема, главни фокус био је на украјинској кризи. И још једном се показало да ће се лакше договорити више десетина стручњака око закључака и решења, неголи представници влада који су заиста оптерећени непосредним решавањем највећих невоља.

Ипак, Јовановић каже да је успех конференције несумњив и да се њен домет не може вредновати једноставно.

– Чак и у смислу политичких резултата и ефеката, конференција је имала успеха, јер се у времену поновног заостравања односа између Истока и Запада више није ни

Душан Пророковић

могло очекивати од оног консензуса који је остварен – истиче наш саговорник.

Душан Пророковић, предавач на Академији за дипломатију, каже за „Одбрану“ да су домети Самита ОЕБС-а танки.

– Практично, једино око чега су се договорили јесте да се наставе преговори о Украјини и да се ради на спровођењу договора из Минска, што је било и централно питање самита, иако би ОЕБС требало да се бави низом других питања, и да понуди решења. Показало се да та организација није способна да надиђе улогу коју је имала последњих година, а то је да се бави техничким питањима, што по мени представља својеврсну опасност и по њу

Снимио Ј. МАМУЛА

али и по Европу, као један од центара моћи – сматра Пророковић.

Куда иде ОЕБС, а где је Европа?

Када је Ивица Дачић, српски министар спољних послова и током претходне године председавајући ОЕБС-а, на самом крају самита објавио да се око многих питања земље чланице нису могле сложити, било је јасно да та паневропска организација није била способна да се издигне изнад оне улоге коју је стекла током времена једнополарног света – да буде форум за техничка, а не највећа политичка питања.

Наиме, ОЕБС, као паневропска организација, која делује практично од Владивостока до Ванкувера, окупља не само све европске државе, већ и земље на различитим половима геополитичког спектра, и у чијем раду макар донекле и као посматрачи учествују и неке земље Азије и Африке, има и те какав значај за Стари континент. Осмишљена пре неколико деценија због хладноратовских подела и опасности, како би омогућила великом броју земаља да утичу на међународне односе и решења, прошла је одређену еволуцију. У првим деценијама значајно тело, у деведесетим, у време успостављања једнополарног света, њен значај био је умањен и практично је сведена на сервис за техничка питања. То је, слажу се наши саговорници, изражено и данас.

Избијањем украјинске кризе и грађанског рата у тој земљи, та организација поново добија на значају. Јер, ОЕБС представља једино средство и форум за решавање те кризе прихватљив обема силама које се надмећу у Украјини – САД и Русији. Многима у Европи такав развој побудио је наду да ће се процес маргинализације саме Европе као центра који знатно утиче на међународне односе, окончати. Баш у том грму, како народ каже, лежи зец.

Тако уређена свеевропска организација, са одређеним утицајем на делове Азије и Африке, могла би бити носилац повратка Европе и њених држава у прве редове глобалне моћи. То одговара Русији, тренутно. Али, без обзира на трансатлантско партнерство, дугорочно, то не одговара САД, кажу наши саговорници.

– Ипак, колико видим, већина у ОЕБС-у још нагиње том проатлантском концепту, а мање онемо што предлаже Русија. Ако само мало боље погледате резултате самита, видећете да је та организација НАТО-у предала војне проблеме и њихово решавање, цивилна политичка питања Европској унији, а себи је оставила бављење техничким питањима – каже Пророковић. Он додаје да није постигнут чак ни договор у вези са лаким наоружањем и његовом контролом, јер је то стопирала Украјина.

Простије речено, ОЕБС је тренутни показатељ куда се креће Европа кад су међународни односи у питању. Од тога како ће се Европа понашати у међународним односима, зависиће и њен будући статус међу центрима моћи. Ствар

је у томе да без независног деловања и стварања нових веза, и сам ОЕБС, а тако и Европа, ризикују да буду превазиђени и потпуно маргинализовани.

Милан Игрутиновић из Института за европске студије прилично је сигуран. да Европа тоне у маргинализацију, пре свега због сукоба који се тренутно дешавају.

– Чак и да направи своју војну структуру, која би јој омогућила да протегне моћ на друге делове света, задуго неће бити довољно јака. Решење са Русијом је делимично, јер и Русија има своје интересе, са једне стране, а са друге, демографски показатељи у Европи, северној Африци и на Блиском истоку препреке су томе уздицању – истиче Игрутиновић.

Ствар је, наравно, у изазовима са којима се носе и Европа и свет, а чије ће решавање или одлагање решења обликовати нови поредак и безбедност будуће.

Демографска неравнотежа

Хиљаде чамаца крцатих избеглицама које прелазе Средоземно и Егејско море коначно су већини житеља Старог континента отвориле очи, донекле, о проблему миграција. Но, док већина размишља о ратовима који су изазвали ту поплаву и о терету за буџете земаља у које су се ти дошљаци запутили, у самој Европи и остатку света мање се говори о далеко већем проблему – демографској неравнотежи, која полагано ставља у предност северну Африку и Блиски исток наспрам, пре свега, опет Европе.

– Европа ће тешко решити овај проблем. Реч је, наиме, о ономе што тврде сви наши саговорници али и бројни стручњаци за геополитику у економију: број становника северне Африке и Блиског истока се увећава, док број житеља Европе опада. Уз то, у прва два региона много је младих, док је Европа већ сада биолошка старица. Ако се та чињеница укрсти са бројним интервенцијама у два кризна дела света, погубним последицама корпоративног капитализма, због кога се и воде ратови, ужасних животних услова у којима се народи тих делова налазе, јасно је да се тај миграцио-ни талас тек захуктава – каже Игрутиновић.

– Зато је то један од три главна највећа безбедносна изазова савременог света – каже Пророковић. Приде, каже Пророковић, у Европи постоје и они теоретичари који кажу да је најбоље пустити да ствари иду природним током, који ће, неминовно, већ око 2050. године демографску слику „Старе даме” потпуно променити. Каже, Жак Атали је о томе већ писао.

Говорећи о осталим безбедносним проблемима, списак изгледа отприлике овако: тероризам који се геометријском прогресијом множи, енергетска безбедност, еколошка безбедност, интервенционизам, сиромаштво, нуклеарно наоружање...

Живадин Јовановић верује да је главни проблем интервенционизам.

– Ратови у тим деловима света приморали су људе на сеобе. Уз то, корпоративни капитализам, чија је грамзи-

вост довела до ратних сукоба, произвео је низ других проблема, попут сиромаштва, опште небезбедности. И, наравно, онда су стотине хиљада одлучиле да потраже мир и бољи живот негде другде – каже он.

На неке од тих проблема данас се не гледа исто као деведесетих. Изазови су опстали, али је сада нешто друго у фокусу. Рецимо, док су се деведесетих центри одлучивања бавили или макар расправљали о решењима за сиромаштво путем улагања, данас се на тај проблем гледа нешто другачије – све се мање говори о помоћи Трећем свету, а ако се и говори, то је преко интереса великих корпорација.

Живадин Јовановић

Мање је програма помоћи, а неравнотежа између богатих и сиромашних је све већа.

Мало ко стварно говори о решавању тих проблема тако што ће се сасећи њихови корени. Уместо да се ангажује више на решавању криза тамо где су изазване и допринесе политичком решењу, Европска унија, на пример, диже зидове и руши Шенгенски споразум како би се заштитила од избеглица, поједине земље чланице доносе законе који тешко нарушавају један од базичних принципа европских вредности – концепт људских права. Њена немоћ да помири своје различите интересе више је него видљива. Исто важи и за остале центре одлучивања. Нико не жели да се лиши важног средства утицаја на друге силе, као што је могућност интервенције или добијање економског монопола на ресурсе неке земље, који ће омогућити црпљење стратешких богатстава по јевтинијој цени. Ипак, неке промене се назире.

Нови систем или козметичке промене

Нагомилани проблеми света не чекају. Са друге стране, појава нових сила попут Кине на првом месту, затим Индије (која ће, каже Игрутиновић, за двадесетак година постати најмногољуднија земља света), земаља БРИКС-а у целини,

намеће већ неколико година унатраг кључно питање – нове организације света и новог безбедносног система.

Наиме, јасно је да без великих уступака у спољној политици разних држава, постојећи изазови не могу бити неутралисани. Потребно је, најпре, решити интервенционизам као један од главних узрока проблема.

– Данас то у првом реду важи са Сирију и Блиски исток у целини. Тероризам, миграције, сиромаштво, не могу бити решени балистичким ракетама и дроновима, већ се мора тражити комплексно политичко решење које ће уважити интересе свих. То, истовремено, значи и уважити или вратити на снагу већ проверене принципе на којима је свет до сада почивао, а пре свега принцип суверенитета земаља, нарочито над њиховим природним богатствима – каже Јовановић.

Укратко, све државе морале би у догледном времену да мало повуку кочнице за своју политику, пристану на многе компромисе и почну да сарађују. Јер, силе и интереси се умножавају, а ситуација у свету усложњава и погоршава пошто свако тражи своје. Уосталом, док се слика корпоративног капитализма, који је и направио невоље, махом везује за Запад, заборавља се да исти такав систем, само у државном власништву, има и једна Кина.

Све то упућује, дакле, на велику промену поретка. Да ли присуствујемо стварању новог система?

– Неки мултиполаризам се већ назире – каже Пророковић, али додаје и да је стварање новог система врло дуго-трајан процес.

– Извесно је да се ствара неколико геополитичких полова који ће се с временом интегрисати у целине. Ипак, тешко је предвидети како ће то изгледати, иако су већ сада неке везе јасне или тако делују – сматра наш саговорник.

Живадин Јовановић, такође, види неминовност стварања новог система, али, као што је рекао, система који ће имати и неке старе принципе. Милан Игрутиновић, међутим, није сигуран да се заиста помаља ново уређење света.

– Истина је да се ситуација усложнила много са избијањем сукоба у Сирији и Украјини. Ипак, прелом на државном нивоу се неће десити док се претходно много мањих питања не реше. Оно што ми се такође чини, јесте да за сада неће доћи до неке конвергенције кад је Русија у питању. Мултиполарни поредак се наслућује, и то се најбоље види по новцу који се сели из западног света у Азију, а Кина постаје један од тих полова. Али како ће тај нови поредак бити правно устројен, тешко је назрети, а камоли рећи – истиче Јовановић.

Тренутно се, кад је реч о новој подели моћи а самим тиме и о новом поретку (свака промена у подели моћи намеће и извесне промене у уређењу ширих система, јер утиче на међународно право), највише гледа у – Русију. Ширење НАТО-а, Украјина, припадност балтичких земаља тој алијанси, посебни интереси Европе кад је реч о односима са највећом земљом на свету, природна богатства, енергенти – све су делићи сложене слагалице односа са том земљом. Како је неко перцепира, тако ће се и понашати, а тако ће се и убудуће развијати међународни односи. Уколико Европа буде могла снаге да направи бољи договор са Русијом, на пример, и почне да води независнију спољну политику, купиће себи шансу да заустави поменути маргинализацију, да врати углед и делимично моћ у међународним односима, јер ће својом политиком морати да уважава обе стране на које гледа. Са друге стране, док већини људи делује да су Русија и Кина у овом тренутку савезнице, оне то нису јер и сама Русија због својих проблема практично губи пред Кином, и демографски и економски. Њихов однос је пре наметнуто јако пријатељство, и то, како каже Пророковић, грешкама америчке спољне политике. Ипак, реч је о занимљивом односу који ће тек утицати на међународна питања. Као што видимо, након година опадања моћи, Русија сада преузима активну улогу у кризним зонама попут Блиског истока, који за њу значи одбрану „меког трбуха“ ове земље. И извесно је да ће пре или касније, многе земље, нарочито западне, морати да прихвате тешњу сарадњу са том земљом.

Такође, Кина излази из досадашњих оквира своје спољне политике који су превасходно били економски и политички, па се осмељује на веће захтеве у Африци али и војно деловање у Јужном кинеском мору. Појава нових/ста-

рих сила, за многе земље притиснуте америчком доминацијом из деведесетих година прошлог века, значи заправо куповину простора за своје деловање и интересе. Тако се полагано формирају они полови о којима говори Пророковић. Ти полови имају различите садржаје – они су економски, политички, а понешто и понегде и војни...

Међутим, како ће свет једног дана бити уређен, у овом часу је тешко предвидети, јер се нови свет рађа у кризама, а кризе намећу и нове прописе, принципе и правни оквир. То се најбоље види у већ постојећим захтевима да се Савет безбедности Уједињених нација прошири, пре свега, на Индију, земљу чија је економија у рапидном успону, а становништво, нарочито младо, све бројније. Многи стручњаци за геополитику у свету, па и саме државе чланице УН, већ неко време говоре о потреби реформе светске организације, а састав СБ УН је ту једно од главних питања. Јер, постојећи састав не одржава реалну слику света данас.

Оно што је за сада извесно, јесте да нас сукоби тек чекају. Кад се наруши светски поредак, прва последица су ратови, и то је управо оно што се данас дешава. Такође, стварају се нови полови моћи. Свет ће, тврди Пророковић, морати да иде ка договарању, што ће вратити дипломатију на главно место на сцени. Али, тај процес пратиће још нешто – наоружавање. Без оружја, државе немају довољно аргумената тј. подршке за своје замисли. Колико видимо, у већини држава, барем оних најмоћнијих, војни буџети су највећа ставка. Једно је, за крај, ипак сигурно – ако силе и све земље не буду ускоро нашле начин да направе праве промене за лечење многих бољки, а не да их козметички решавају, проблеми неће нестати, само ће се селити и множити. ■

ОБЕЛЕЖЕН ДАН МЕДИЈА ЦЕНТРА „ОДБРАНА”

КУЋА ВОЈНОГ ЕТОСА

Мисија установе је афирмација актуелних процеса у систему одбране ради бољег разумевања и лобијања подршке интерне и екстерне јавности за те процесе, а потврда успешности је податак да су Министарство одбране и Војска Србије институција од највећег поверења наших грађана већ низ година

Свечаност поводом обележавања 24. јануара – Дана Медија центра „Одбрана” одржана је у Дому Војске Србије, у знак сећања на дан када је 1879. године у Србији изашао први број војног листа „Ратник”, чију традицију наставља магазин „Одбрана”. Том приликом, већ традиционално, уручене су Новинарска награда „Иван Марковић” за извештавање о активностима Министарства одбране и Војске Србије у 2015, као и награде најуспешнијем спортисти и спортској екипи у Војсци Србије у претходној години.

Жири за доделу Новинарске награде „Иван Марковић” одлучио је да награду за извештавање о активностима Министарства одбране и Војске Србије у 2015. години додели Владимиру Баровићу, за репортажу „Чувари панонског мира” објављену у „Новом магазину”.

Државни секретар Зоран Ђорђевић уручио је ђуковнику Стевици С. Караџанцину Војну сйомен-медаљу за допринос сисџему одбране Републике којом је министар одбране одликовао Медија центар „Одбрана”

РЕЧИМА И ДЕЛИМА ЗАСЛУЖЕНЕ НАГРАДЕ

После прегледа и оцењивања приспелих радова, жири за доделу Новинарске награде „Иван Марковић“ одлучио је да награду за извештавање о активностима Министарства одбране и Војске Србије у 2015. години додели доценту Филозофског факултета у Новом Саду др Владимиру Баровићу, за репортажу „Чувари панонског мира“ објављену у „Новом магазину“.

У образложењу одлуке жири, којим је председавао уредник и коментатор „Политике“ Љубодраг Стојадиновић, истиче да је аутор „модерним репортерским језиком образложио позицију Речне флотиле Војске Србије и читаоцима сликовито представио њене људе и дужности којима се баве“, те да је „уверљиво доказао неопходност постојања Флотиле и њену улогу у миру и рату, потенцирајући постојање опасних средстава у нашим рекама из прошлих ратова и неопходност њиховог проналажења“.

За најуспешнијег спортисту Војске Србије у 2015. години жири је изабрао кадета Стефана Вукадиновића, атлетичара, спринтера на 200 и 400 метара, који је у години за нама остварио веома запажене резултате.

„Победник је Првенства Војске Србије, а на 6. светским војним играма у Јужној Кореји, у дисциплини 400 м, заузео је 22. место у конкуренцији 52 такмичара. На Првенству Србије за сениоре (у дисциплини 400 м), у конкуренцији 30 такмичара, освојио је 1. место, на основу чега је категорисан у национални разред спортиста Србије, док је на истом такмичењу у дисциплини 200 м био други“.

Новинарску награду „Иван Марковић“ овогодишњем добитнику Владимиру Баровићу уручио је државни секретар Зоран Ђорђевић

За најуспешнијег спортисту Војске Србије у 2015. години жири је изабрао атлетичара кадета Стефана Вукадиновића, спринтера на 200 и 400 метара, а награда за најбољу спортску екипу припала је екипи тенковског биатлона, која је лане освојила треће место у конкуренцији 16 екипа на међународном такмичењу у Русији.

Традиција као потврда квалитета

Говорећи о значају информативне, галеријске и издавачке делатности у систему одбране, државни секретар у Министарству одбране Зоран Ђорђевић истакао је да

Генерал Љубиша Диковић доделио је Плакети Војске Србије магазину „Одбрана“, коју је на свечаности уручио главном и одговорном уреднику потпуковнику Владимиру Почучу

Награда за најбољу сјорџску екипу пријала је екипи Тенковског биатлона, а капиџену мајору Нинославу Ђуђићу признање и ѿехар на свечаности уручио је генерал Љубиша Диковић

ПЛАКЕТА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ МАГАЗИНУ „ОДБРАНА“

Свечаност је била и прилика да државни секретар Зоран Ђорђевић, у име министра одбране, уручи Медија центру „Одбрана“ војну спомен-медалу за допринос систему одбране Републике Србије, коју је у име те куће примио директор пуковник Стевица С. Карапанџин.

У октобру прошле године навршила се деценија од када је изашао први број магазина „Одбрана“, а поводом тог важног јубилеја начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић уручио је Плакету Војске Србије главном и одговорном уреднику тог магазина потпуковнику Владимиру Почучу.

Медија центар „Одбрана“, као носилац тих функција, својим радом из дана у дан доприноси да се углед Министарства одбране и Војске Србије међу грађанима наше земље повећава.

– Та кућа и магазин „Одбрана“ баштине традицију листа „Ратник“ и то је потврда квалитета који постоји, а који се огледају у низу часописа и наслова који та кућа издаје – поручио је државни секретар Ђорђевић.

Честитајући празник, начелник Управе за односе са јавношћу капетан бојног брода Петар Бошковић истакао је да је циљ рада те установе афирмација актуелних процеса у систему одбране ради бољег разумевања и добијања подршке интерне и екстерне јавности, а потврда успешности је податак да су Министарство одбране и Војска Србије институција од највећег поверења наших грађана већ низ година.

– Управа за односе са јавношћу одговорила је на више од 900 новинарских и других захтева, објављено је око 2.200 вести и саопштења, посећеност веб-сајта Министарства одбране и осталих веб-презентација Министарства одбране и Војске Србије у просеку је 8.650 дневно, званична Фејсбук страница има 182.000 посетилаца, а Твитер профил више од 4.000 пратилаца. Реализовали смо пет маркетиншких кампања, а са 11 продуцентских кућа снимили филмове и рекламне спотове у војним објектима и полигонима – нагласио је капетан бојног брода Бошковић.

Чувари трагова једног времена

Директор Медија центра „Одбрана“ пуковник Стевица Карапанџин, говорећи о достигнућима те куће, али и о плановима за будућност, истакао је да је током године за нама магазин „Одбрана“ из броја у број унапређивао разноврсност тема, као и да је реализовано 137 рекламних кампања и израђено око 400 графичких производа.

– Извршена је лектура и коректура око 20.000 страница разних садржаја што је за 5.000 више него у 2014. години. Објавили смо 90 књига, што је за 10 више у односу на 2014. годину. Објавили смо и 33. књигу едиције „Велики рат Србије“ и након паузе од 76 година тиме коначно затворили ту страницу историје – нагласио је пуковник Карапанџин.

Према његовим речима, током прошле године, у галеријама Дома Војске приређено је 22 изложбе, које је видело до сада рекордних 61.455 посетилаца, што је за око 13.500 више него претходне.

– Приредили смо 296 догађаја, које је посетило 82.790 људи, што је за 12.000 више него 2014. године. То би значило да сваког дана приређујемо бар један догађај у овој сали са око 300 гостију – закључио је директор Медија центра „Одбрана“.

У централном холу постављена је „Галерија великана“, додао је пуковник Карапанџин, у којој је спомен-обележје

Најуспешнијем спортисти Војске Србије у 2015. години, кадету Стефану Вукадиновићу признање и пехар уручио је капетан бојног брода Пећар Бошковић

Најбољем сараднику Медија центра „Одбрана“ у 2015. години проф. др Ненату Поповић Плакетићу Министарства одбране уручио је пуковник Стевица С. Караџић

ма одата почаст личностима из српске историје и великим јубилејима, а које су повезане и са делатности установа које овде мирнодопски лоцирају.

– Захваљујући прегалаштву и ентузијазму припадника Медија центра „Одбрана“ и све већој креаторској, а све мањој сервисној улози ове установе, Дом Војске Србије, тврђава на позоришном тргу, симбол српске ратне славе и симбол одбрамбене моћи отаџбине, осим информисања, све више постаје и кућа војног етоса, културе, традиције и духовности, кућа широко отворених врата, како за припад-

нике Војске Србије, тако и за грађанство – управо са оном мисијом са којом је и зидана – нагласио је пуковник Караџић.

Одлуком Колегијума директора Медија центра „Одбрана“, за најбољег сарадника Медија центра „Одбрана“ у 2015. години проглашен је проф. др Ненад Поповић, ктитор богослужбеног простора у Дому Војске Србије. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимили Душка СТЕФАНОВИЋ
и Јово МАМУЛА

Екипа Тенковског биатлона која је у 2015. години освојила шреће место у конкуренцији 16 екипа на међународном шакмичењу у Русији

ЈОВАН РАДОВАНОВИЋ, НАЈСТАРИЈИ ВОЈНИ НОВИНАР

ПЕРО БЕЗ ПАТИНЕ

18

У години када се обележава деценија магазина „Одбрана”, листа који наставља традицију славних војних часописа, када војна штампа слави 137 година постојања, чика Јова пуни 94 године живота, а његова писаћа машина скоро 60. Каже да новинарство није историја, али да припада оној која је адекватнија и тачнија, у којој се емоције, политичка гледања и схватања остављају по страни, а третира оно што је било, како је било и како је цењено. Стога су времешни новинар и његова машина део историје коју су заједно стварали.

За себе воли да каже да је сеоско дете. Рођен је на Јовандан – 20. јануара 1922. у селу Трешњевица код Ариља. Учитељску школу завршио је у Ужицу, а Војно-политичку у Београду. Студирао је и на Новинарској и дипломатској високој академији. Био је новинар и уредник више војних листова – „Народна армија“, „Гардист“ и „Граничар“. Радио је као дописник „Народне армије“ и „Фронта“ из одреда ЈНА на Синајском полуострву у оквиру UNEF-а (Специјалне снаге Уједињених нација). Рецензент Радовановићеве књиге „Одањено небо“, Миодраг Мића Игњатовић, описао га је као „старог вука историографије – посебно новинарства, официра, борца и историчара“. У 91. години живота, пуковник у пензији одлучио је да пише мемоаре и назвао их једноставно „Мемоари једног Јована“.

Сањао село и родбину

На полагање пријемног испита за упис у чачанску гимназију Јован је са оцем пешачио 42 километра по „најсјајнијем летњем сунцу“. У Чачку га је зачуло како људи живе једни уз друге, кућа уз кућу, сасвим другачије него у селу. Каже лако је учио и добро пролазио у школи, али му је промена животне средине била баш велика.

– Често сам сањао село и своју родбину. Чак сам сањао овце и говеда која сам чувао током лета. Полако сам се навикавао на живот у граду те после Чачка прелазим у Ужице где уписујем Учитељску школу, која је тада важила за елитну. Сећам се првог писменог задатка код професора Благоја Живковића – тема „Први утисци у Ужицу“, оцена „Писмен си“ – каже чика Јова. Први посао учитеља добио је у селу Међуречје 1944. године – 83 ученика у прва четири разреда.

– Само један ђак био је потпуно неписмен, мало заостао у развоју и

нисам му дао прелазну оцену. И данас ми је жао, ко зна, можда се човек поправио после тога – објашњава Радовановић.

Војска и новинарство

После Другог светског рата и Јовановог учешћа у борбама, одлучио је да остане у војсци. Његова Друга пролетерска дивизија била је премештена у Битољ, у Македонију, одакле је повремено почео да пише информације за лист „Народна армија“. Крајем фебруара 1949. године стигло је писмо да се поручник Јован Радовановић прекомандује у Београд, управо у тај војни лист.

– У то време забављао сам се са медицинском сестром Јованком. После читања писма, она и ја се на брзину договорисмо да се венчамо. Само нас двоје, кумови и ручак у мени – макароне са сиром. Сутрадан сам отишао у Београд, а Јованка је два месеца касније премештена на Војно-медицинску академију. У Београду смо потом формирали породицу и живот – каже чика Јова присећајући се првих дана у војном листу.

ЛАУРЕАТ БРОЈНИХ НАГРАДА

Пуковник у пензији Јован Радовановић добитник је неколико награда Фондације „Драгојло Дудић“ и награде „Слободан Пенезић Крцун“. Последња у низу је прва награда за историографију на 44. књижевно-историографском конкурс у Фондације у оквиру СУБНОР-а Србије, за 2015. годину. У образложењу пише да је књига „Одањено небо“ романирано штиво о јединој живој жени народном хероју данас, Дани Милосављевић, партизанки у саставу Друге пролетерске бригаде.

– У „Народној армији“ био сам распоређен у рубрику за политику и културу. Посао у новинарству, иако сам био писмен и талентован да пишем, био је за мене нови тренутак у животу. Од нас се тражила тачност, експедитивност, леги изрази, мање страних речи и што разумљивије писање. Највише ми је сметало да пишем кратко и језгровито како би се текст разумео без много речи. Кратили су ми понекад рукописе и за трећину – објашњава Јован и додаје да је тада у „Народној армији“ постојала навика редактора и уредника да „ору“ по рукописима и већи део преправе својим речима.

Сећа се да је Мирко Калезић, „чика Кале“, како су га звали новинари између себе, био неприкосновени ауторитет.

– Био је културан, мудар, правичан, образован и фин. Његово уредничко време у листу од две-три године назвали смо „Периклово време Народне армије“, јер је умео да оцени рукописе, да запази тенденције појединих новинара и подстиче њихову оригиналност – наводи Јован.

„Србин“ и „агрикола“

Радовановић прича како су се тада новинари често шалили на рачун појединих уредника и њихових оцена спољних сарадника и сећа се ситуације с песмом „непознатог аутора“.

– Сарадник културне рубрике Данило Радоловић решио је да се нашао с уредницима те им је проследио на „оцену“ песму загребачког књижевника Густава Крклеца, испод које је изменио потпис у „коњички капетан Иван Газивода“. Један по један уредник говорили су како песма није ништа нарочито, како не ваља и како је неће објавити. Тек када је обелодањено да је аутор чувени књижевник уредници су се посрамили, „кисело смејали“ и ипак објавили песму – насмејано се присећа.

Егиџаџи, јесен 1957. година, на холандском броду

Добио је надимак „Јова Србин“. Кад је почео да ради у „Народној армији“ највише људи било је из Црне Горе, Хрватске и Словеније. Најмање је било Срба.

– Много сам волео да причам приче о Златибору, Шумадији, нашим рекама, песницима, Карађорђу, Немањинима...

Уз „Србин“, добио сам и надимак „агрикола“, јер сам волео да причам и о пољопривреди, домаћинству, селу, сељацима, виноградарству и сличном – каже чика Јова.

Теме у „Народној армији“ биле су углавном из војске, понешто из привреде и с времена на време објављиван је неки важан спољнополитички коментар.

– Тада сам радио у информативној, политичкој и културној рубрици и писао извештаје и репортаже. Објављивали смо портрете војника, подофицира, официра и жена истакнутих

по нечему. Та тематика јесте била доста сужена и сувопарна, али трудили смо се и настојали да убацимо што више афирмативних животних тема. Једном сам предложио да у фељтону објавимо одломке чешке хумористичке приче „Добри војник Швејк“. Међутим, та тема, као и многе друге, није прихваћена – објашњава Радовановић.

Ранковић, Андрић, Билас

Јован је највише волео да пише репортаже и нескромно каже да је од њега у тој методи писања бољи био само тадашњи колега Менсур Сеферовић. Ипак, једна репортажа остала му је у посебном сећању.

– Написао сам текст о неколико људи који су као шегрти радили у кројачкој радионици са Александром

Ранковићем Марком, који је тада био кројач-калфа. Забележио сам њихове приче о томе како се Ранковић односио према њима и они према њему, како су односили храну његовој жени, писма и остало. Свакако, била је то лепа прича о такође лепом односу шегрта и калфе, написана на четири новинарске шлајфне. Тадашњем главном уреднику „Народне армије“ Мирку Калезићу репортажа се допала, али је предложио да однесемо текст Марку на читање. После четири-пет дана дошли су возач и пратилац колима по мене. Ранковић је био потпредседник Савезне владе те су ме одвели у зграду Централног комитета КПЈ. Тада сам се први пут сусрео с њим, и оно што ме је највише изненадило је то што је Марко устао и брзим кораком пришао да се поздраве са мном. Није чекао да му ја приђем. Оставио сам му текст, а после неколико дана возач ми је вратио

папире с исправљеном само једном реченицом, уз коментар да је „све лепо и коректно” – каже чика Јова.

У то време постојала је лепа пракса да новинари иду на организоване трибине са истакнутим личностима културног и политичког живота. Најјачи утисак на Јована оставили су Иво Андрић и Милован Ђилас.

– Сећам се разговора са нашим нобеловцем у згради „Борбе”, у лето 1950. године. Причао је два сата о веома занимљивим темама, али у сећању ми је остала урезана реченица, односно савет нама новинарима „пишите тако да је мислима широко, а речима тесно”. Поручио нам је да не треба фразирати и да је велика мука када вам неко прича сат или два, а после тога немате ништа. Још једна занимљива конференција за новинаре одржана је на Правном факултету, а на питања је одговарао Милован Ђилас. Новинари свих редакција били су тамо, и било нам је чудно гледати и слушати га уживо. Умео је да буде духовит и да насмеје људе, али умео је и да их нагрди и понизи. Пошто су се тада тражила питања унапред, Ђилас је захвалио и рекао како је наша питања поделио на паметна и глупа и да на глупа неће одговарати – прича Јован.

Под плавим шлемом

У августу 1957. године Радовановић одлази на седам месеци у Египат, на Синајско полуострво, у оквиру Специјалних снага Уједињених нација – UNEF. У „плавим шлемовима” радио је као дописник „Народне армије” и „Фронта”. Често је информације, путем радио-станице, слао и „Танјугу”.

– У UNEF-у смо имали јединицу ранга батаљона. Нисам био члан штаба батаљона, али сам стално био са њима, помагали су ми и нису се мешали у мој рад. То је за мене и све наше људе који су тамо боравили био велики доживљај. Блиски исток је нови свет. И Египат, и Либан, и Сирија. Египат је у то време био снажна земља, добро наоружана, пристојног стан-

СПАСОЈЕ МЕ СПАСИО

Чика Јови су се указале две прилике да се упозна са тадашњим врховним командантом Јосипом Брозом Титом. Ниједну није искористио.

– Када је Друга пролетерска бригада, чији сам припадник био, отишла на одмор у Београд, у јануару 1945. године, све батаљоне обишао је друг Тито, а мене је командант одредио да му рапортирам. Међутим, ја сам толико био промукао да нисам могао да говорим, јер сам претходно вече са осталим борцима учествовао на протесту против изјаве краља Петра да „неће споразум са Титом”. Стога сам замолио друга поред мене, Спасоја, да ме замени. И он је то добро учинио – Спасоје ме спасио – каже Радовановић.

Друга прилика указала се 1962. године када је био главни уредник војничког листа „Гардист”. Јован је затражио интервју од Тита.

– Једно од питања, између осталих, било је каква је улога војничких листова у информисању војника. Прецизно сам саставио питања и послао му. Тадашњи шеф Титовог кабинета генерал Милош Шумоња позвао ме телефоном и питао са ким сам се консултовао да тражим интервју. Објаснио сам ситуацију и чекао одговор на захтев. Међутим, уместо мене, интервју од Тита с мојим питањима уз неколико придодатих добио је тадашњи уредник „Народне армије” генерал Милорад Радуловић. Тек месец касније званично сам обавештен да је моја иницијатива за интервју била умесна само је требало да буде обухваћена цела ЈНА. Пропустио сам и другу прилику да се сретнем са врховним командантом чију фотографију држим у дневној соби. Што кажу „и то се догађа” – прича чика Јован.

Ел Ариш, јесен 1957. година, са Ивом Ејшеровићем

дарда за градове, иако је велики део становништва живео номадски, у пустињи. И ми смо живели пустињски – шатори, песак, нигде зеленила, само понеки бор. Сећам се писма које сам послао мојој жени, почињало је „Драга моја, овде нема ниједно женско, осим камила“ – присећа се с осмехом.

Радовановић је у UNEF-у бора-вио и радио са фото-репортером, војником, Ивом Етеровићем, за којег каже да су били доживотни пријатељи. Чика Јова истиче да је имао част да се упозна са генералним секретаром УН Дагом Хамаршалдом. Етеровић је фотографисао руковање са свима, али у моменту упознавања са Радовановићем био је крај филма и сусрет није забележен. Обојици је било веома жао због тога, али како каже чика Јова „шта је ту је“.

Машина верни пријатељ

Осим јединица ЈНА, у UNEF-у је учествовало још неколико јединица из разних земаља. Често су биле организоване међусобне посете и дружења, чак је и одржан турнир у фудбалу између јединица. Сећа се чика Јова, играли су са Швеђанима у финалу у Гази.

– Губили смо 2:0. Нас неколико у публици договорило се да почнемо најгласније да навијамо и бодримо

Снимио Даримир БАНДА

„ПИСАЋУ ДО 2054. ГОДИНЕ“

Књиге је почео да пише још док је радио у „Народној армији“. Прва коју је написао „67 дана Ужичке републике“ објављена је 1961. године и у ужичким школама коришћена је као допунско средство у обрађивању те тематике.

Радовановић се у већем броју својих дела бавио историографијом. Истиче „170 дана на Сремском фронту“, као једну од првих књига написаних о том тешком, дуготрајном и славном бојишту. На његовој старој писаћој машини

настале су и „Драгољуб Дража Михаиловић у огледалу историјских докумената“, „Раднички батаљон и борба на Кадињачи“, „Југославија име ти је слобода“ и „Рат и после рата“.

У делу „Моје полемике“ расправља са противницима Народно-ослободилачког рата, њиховим оценама и проценама, а у књизи „Људи око мене“ чика Јова представља портрете одређеног броја војника, новинара, историчара, културних радника, књижевника, сељака из његовог краја и осталих.

– Велику пажњу читалаца при-

вукла је књига „Мемоари једног Јована“, у којој описујем свој живот, познанства и пријатељства, послове, путовања, послератну Југославију и све догађаје закључујући овим нашим бесмисленим ратовима и њиховим последицама. Уследила је књига „Дванаест грешника“, а потом и „Одањено небо“. Дана, јунакиња романа, на промоцији је изјавила да је та књига за њу „њен најлепши споменик“. Често ме питају до када планирам да пишем, а ја се нашалим да ми је рок важења нове личне карте до 2054. године – каже он с осмехом.

ЋУРАН, „БОРАК“ И ЦЕПНИ САТ

Када је почео Други светски рат, Јован је био распоређен у Ужички партизански одред. Учествовао је у борбама на опсади Краљева, ослобађању Чачка, Горњег Милановца... Међутим, „пада у руке“ четницима, односно „љотићевцима“ у Гучи.

– Они су процењивали кога ће ослободити, а кога предати Немцима. Мој отац је успео да пронађе извесног свештеника и да га подмити како би ме пустили на слободу. Дао му је угојеног ћурана који ми је спасио живот – каже чика Јова.

Такође, сећа се и два догађаја у једном дану на Сремском фронту у децембру 1944. године.

– Моја јединица је тада била смештена на положај иза Шида. Једног дана изашли смо из куће у којој смо били смештени и постројили се уз улицу, а Немци почели да гађају из минобацача. Командир викну да сви легнемо и граната паде у блато поред нас. Пролазио је минут, два, три, сви и даље лежимо. Испоставило се да је граната била „ћорак“. Устали смо и отишли на положај да нападнемо противнике. Гађали смо и тукли непријатеља док се није повукао, а ми вратили на положај. Увече сам приметити да је у мој цепни сат, близу срца, ударио метак, пробио поклопац и забио се у казаљке, а ја ништа нисам осетио – присећа се он.

Јован Радовановић је после месец дана од прикључивања бригади унапређен у чин заставника, а после рата у чин поручника.

наше момке да победе. Из свег гласа да вичемо. И помогли смо им, победили смо. Када су земље учеснице турнира одлазиле из Газе, арапска омладина гађала је све аутобусе каменицама, изражавајући непоштовање према њима, али када смо наишли ми нико ниједан камен није бацио. У „Титово време“ Југославија је уживала велики углед код арапског народа – каже Радовановић.

Каже да је свима било веома тешко због удаљености од породица пола године и живота у пустињи и истиче да, срећом, док је боравио тамо нису забележени ниједно посебно обољење, незгодни случајеви или страдање људи.

Током боравка у „плавим шлемовима“ чика Јова је набавио писаћу машину „хермес-беби“. Представник нашег штаба у штабу UNEF-а потпуковник Светозар Оро набавио му је малу репортерску машину, идеалну за ношење, јер није била тежа од три килограма.

– Та машина мене и дан-данас служи. Све моје књиге које сам објавио куцао сам са својих десет прстију на тој машини. И после мно-

го поправки и сервисирања служи ме без проблема. Иако су ми прсти због година олабавили, ја ударим два слова заједно или једно промашим, али све то оловком касније исправим. Многи се изненаде кад чују да машина има година скоро колико и ја и да ми је веома важна успомена – објашњава Јован.

„Експрес политика“ и фељтони

По повратку у Београд, Јован је наставио рад у редакцији војног листа. Путовао је много и писао о свим јединицама тадашње војске. При крају радног века добио је посао у „Експрес политици“. Каже, то је била права новинарска школа и сасвим другачије искуство.

– „Експрес политика“ је сваког уторка штампала војну страну и као њен уредник више сам научио о новинарству него у војсци. Тамо сам радио док сам био активно војно лице, али и када сам пензионисан. Имали смо развијену дописничку мрежу из разних гарнизона, стизале су вести,

репортаже, фотографије, чак и понеки коментар. Највише сам писао фељтоне, а први објављени био је „Психолошки и терористички рат против Југославије“. Тада је тема шпијунаже и ухођења била веома атрактивна у нашој земљи. Написао сам 30 наставака, што ми је донело заиста лепе приходе – похвалио се чика Јова.

Радовановић је у пензију отишао 1973. године, када је издата наредба да се пензионису сви пуковници рођени 1922. и 1923. године, јер је постојала потреба за смањењем број припадника армије.

Новинарство припада историји

У години када се обележава деценија магазина „Одбрана“, листа који наставља традицију славних војних часописа, и када војна штампа слави 137 година постојања, чика Јова пуни 94 године живота, а његова писаћа машина скоро 60. Заслужено носи титулу најстаријег, живог, војног новинара. Каже да новинарство није историја, али да припада оној која је адекватнија и тачнија, у којој се емоције и политичка гледања и схватања остављају по страни, а третира се оно што је било, како је било и како је цењено. Тим поводом, коментарише садашњу ситуацију у војном новинарству.

– У магазину „Одбрана“ високо ценим лепу реч и текстове, добро обликоване и стилизоване, редиговане, с привлачним насловима и међунасловима. Имате веома добре фотографије које су убојит документ, убојитији чак и од текста. Мало ми недостају теме о Народноослободилачкој војсци, макар о старим државним празницима. Честитам вам Дан куће, и пожеleo бих да наставите да постижете успехе, да се дружите и стварате лепе, читљиве, занимљиве новине с много добрих фотографија лепих људи, пре свега жена – поручује чика Јова. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ
Фотографије из личне архиве

НАЈБОЉА ЧЕТА ТРЕЋЕ БРИГАДЕ КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ

A photograph of a tank crossing a muddy river. The tank is positioned on a raised bank of mud, with its turret and main gun barrel visible. The background shows a forested hillside under an overcast sky. The tank's tracks are partially submerged in the thick, grey mud.

ТЕНКИСТИ БЕЗ ПРЕМЦА

На линији отварања ватре као на длану види се ко је одличан возач, ко врхунски нишанџија, док укупни резултати посаде много говоре о командиру тенка. Нишки тенкисти постигли су на гађањима врло добре и одличне резултате и тако не само потврдили дотадашњу вредност, већ и показали да тај састав напредује из дана у дан.

Избор прве тенковске чете из 36. тенковског батаљона за најбољу чету у Трећој бригади Копнене војске није представљао изненађење за познаваоце стања обучености и оперативних способности у Војсци Србије. Нишки тенкисти су изузетно добро реализовали бојна гађања на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“ и тако себе сврстали у сам врх јединица које су могле конкурисати за значајно признање.

Велики утицај на избор имала је и чињеница да су половину такмичарске екипе Војске Србије која је на престижном спортском такмичењу у тенковском биатлону у Русији освојила бронзу и недавно изабрана за најбољу спортску екипу Војске Србије, чинили управо припадници тенковске чете из Треће бригаде...

Резултати на гађању и учешће у екипи тенковског биатлона били су, по свему судећи, одлучујући тас на ваги

ЉУДИ И ТЕХНИКА

Тенкисти су сваког дана на тенку, било да увежбавају одређене радње, било да раде на основном одржавању. Свакодневно дружење људства и технике ствара неку врсту симбиозе, тако да чланови посаде и тенк заправо постају једно.

– Када кажем посада, истовремено мислим и на људе и на тенк као целину – тврди капетан Никола Марковић и додаје да термин обучена посада означава да имамо оспособљене командире, возаче и нишанције, али и исправне тенкове. Исправан тенк и добро оспособљена посада представљају јединствену снагу која се исказује великом ватреном моћи и респективном борбеном способношћу, која по правилу код непријатеља изазива страх, а припадницима других родова наше војске улива поверење у укупну борбену способност.

Командант Ков-а генерал-потпуковник Милосав Симовић уручио је календару Николи Јанковићу за најбољу јединицу

при избору за најбољу чету у Трећој бригади, мада треба истаћи да су велики значај за додељено признање имали и целокупни рад током прошле године, ефикасна реализација свих постављених задатака и колективни дух у том колективу.

По аутоматизму

Од команданта 36. тенковског батаљона потпуковника Саше Тодорова сазнајемо да је тај састав претежно формиран од људи и средстава из некадашње, чувене 211. оклопне бригаде. Основни задаци батаљона односе се на одржавање и унапређење оперативних способности, обученост људства и исправност ратне технике. Потпуковник Тодоров поносан је на чињеницу да је чета из његове јединице проглашена најбољом и наводи да је пре десетак година и он командовао четом која је проглашена за најбољу у некадашњој 15. оклопној бригади.

– Прва тенковска чета је срце нашег батаљона и носилац свих активности у јединици – наглашава потпуковник Тодоров – „а много тога што ми у Команди радимо усмерено је према тој

чети. Велике напоре улажемо у основно одржавање тенкова М-84, што је резултирало и одличним резултатима на гађањима. Наравно, резултати на гађањима не би могли бити тако добри да нема врхунске обучености командира и посада тенкова.

Капетан Никола Јанковић командује првом тенковском четом од 2012. године и вредно ради на изградњи јединства у војном колективу и подизању нивоа стручности, знања и морала код сваког појединца у јединици. Теоријска знања стекну се, по мишљењу капетана Јанковића, на Војној академији, али практичан рад у јединици је

нешто, ипак, сасвим другачије и неопходно је да у оперативном раду до пуног изражаја дођу лидерске способности командира и смисао за командовање.

– Захтевна година је за нама – каже капетан Јанковић. – Није било празног хода или времена за поправке, али добро планирање, организација рада и пожртвованост људи учинили су да одговоримо свим изазовима и да се припремимо за све што нас очекује у даљем раду. Једно је сигурно, и наредне активности тражиће од нас максималну посвећеност послу и непрекидно индивидуално и колективно усавршавање.

Циљ сваког командира тенковске јединице јесте да има оперативно способан састав за извршавање задатака и у миру и у рату, вођење противтенковске борбе и уништавање циљева на земљи и у ваздуху. Капетан Јанковић нема дилему како се до поменутог циља долази и тврди да је кључ успеха у перманентном тренажу и сталној индивидуалној и колективној обуци. Тренаж подразумева обуку на склоповима и системима тенка и увежбавање нормираних радњи попут припреме и пуштања у рад система за управљање ватром, замене чланка гусенице, расклапања и склапања митраље-

ТАКМИЧАРСКИ ДУХ

Посао тенкисте је комплексно занимање, као што је и тенк сложено средство од много склопова и подсклопова.

– Прави је изазов овладати овим борбеним средством и знати све његове тајне, способности и моћи – каже командир првог тенковског вода поручник Никола Мишић. – Наши тенкисти се у тенку осећају као риба у води, а припреме за биатлон су нам много помогле да лакше, брже и боље извршимо радње приликом гађања и савлађивања препрека на стази. Признања нам много значе, подстичу нас на даље залагање и постизање још бољих резултата. Важно је знати да између водова постоји такмичарски дух и жеља да се буде бољи од других, а у целини то допринеси да квалитет обучености људи и исправност тенкова буду још већи.

за ПКТ и сличних садржаја обучавања. Крајња мета свакодневних увежбавања јесте да тенкисти достигну аутоматизам у раду на тенку, тако да чланови посаде малтене ни тренутак не размишљају о наредним потезима, већ да све радње извршавају по принципу аутоматизма.

Тренутак истине

У првој половини прошле године припадници најбоље чете у Трећој бригади извршавали су задатке на обезбеђењу административне линије према Косову и Метохији и у контроли Копне-

не зоне безбедности. Они су у мају реализовали програмска припремна и школска гађања из наоружања ОМЈ на АТС „Орешац“ код Вршца, док су увежбавања јединица на полигону „Пасуљанске ливаде“ изведена октобра и новембра прошле године. Био је то тренутак истине за тенкисте из Ниша, пошто на гађањима сваки тенкиста покаже колико вреди, колико зна и шта може да учини са средствима која су му поверена. На линији отварања ватре се као на длану види ко је одличан возач, ко врхунски нишанџија, док укупни резултати посаде много говоре о командиру тенка. Нишки тенкисти пости-

гли су на гађањима врло добре и одличне резултате и тако не само потврдили дотадашњу вредност, већ и показали да тај састав напредује из дана у дан.

Људство у чети је добрим делом заједно већ пет до седам година, добро се познају, помажу један другом, а активно се друже и ван касарне. Успех сваког члана тенковске чете јесте успех и за све припаднике јединице. Због свега тога, командиру чете није лако да изабере најбоље појединце у колективу, пошто је, како каже, концентрација квалитета у чети велика па је тешко било кога издвојити. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ПУТ ЈЕ ВЕЋ ТРАСИРАН

Наша је идеја да дограђујемо услове и организацију тако да издајемо карте на којима ниједан податак неће бити старији од пет година. Такав циљ пројектовали су и други, мада су ретки они који су то и остварили. Ми смо сада близу и уверени смо да ћемо у томе успети за неколико година – каже начелник ВГИ пуковник доц. др Стеван Радојчић.

Шта је данас, сто четрдесет година после оснивања, Војногеографски институт? Ако се узме у обзир основна делатност, а то је израда геотопографских материјала, може се рећи да је то једина државна институција те врсте у Србији – национална картографска институција. Наиме, делатност Института је од посебне важности не само за Војску Србије, односно одбрану Републике Србије, већ његове производе и услуге користе и друге цивилне институције. Рад ВГИ-а, пре свега, значајан је за развој инфраструктуре, реализацију капиталних државних пројеката, функционисање великих државних система попут електромреже, путних и железничких коридора, водопривреде, заштите животне средине, науке, пољопривреде и других сегмената.

– Пре неколико година, Генералштаб је уочио потребу и значај осавремењивања геотопографског материјала који користе Војска Србије и Министарство одбране и, последично, потребу јачања капацитета дизајнираних за прикупљање и обраду података о простору, пре свега Војногеографског института. Стога је у ВГИ у претходних неколико година пуно уложено: набављени су нов авион и дигитална камера за аеро-фотограмметријско снимање, обезбеђен потребан софтвер и већи део потребног хардвера... То није било лако, јер су опште околности неповољне, а укупне потребе веће од онога чиме се располаже. Ипак, из године у годину за

ВГИ су пронађена средства и начини да се видно поправља стање, и када је реч о опремању, попуњавању, као и на плану мотивације, посвећености у раду и другим важним питањима. Јер, укупна подршка коју имамо у претпостављеној управи – Управи за обавештајно-извиђачке послове (Ј-2) ГШ ВС – и Генералштабу у целини, даје нам додатну снагу, енергију и мотив за рад – каже пуковник доц. др Стеван Радојчић, начелник Војногеографског института.

Нова геодетско-картографска решења

Начелник ВГИ објашњава како су се одлучили на нови технолошки искорак.

– Пут је већ трасиран. Ми их зовемо нова геодетско-картографска решења. Нова су за нас у Србији, јер смо ми из историјских разлога наследили решења од којих нека датирају из прошлог века: Беселов елипсоид користимо од 1881. године, геодетски датум и референтну мрежу наследили смо од Аустроугарске (објављен је 1901. године), Гаус-Кригерову пројекцију користимо од 1924. године... Међутим, то нису нова решења за Европу и свет, који су у међувремену, а посебно током деведесетих година прошлог века, остварили висок степен интероперабилности, и у геодезији и у картографији и то не само војна, већ и цивилна служба, које се, иначе, по овим питањима све мање разликују.

Он истиче да је наше стање постало неодрживо и да се морало нешто мењати.

– Знали смо да свака промена у овој области кошта и да дуго траје. Није лако прећи из једног геодетско-картографског система у други, потребне су године. Зато смо морали најпре да утврдимо која то решења можемо сматрати дугорочно одрживим. Проучавајући туђу праксу, искуства и планове, закључили смо да ћемо најправилније поступити ако применимо решења која предвиђају релевантни ИСО, ОГЦ и НАТО стандарди; посебно су нас занимали НАТО стандарди, јер су они доста детаљни и обезбеђују висок степен интероперабилности, а све више их примењује или се на њих ослања и цивилна картографија. Преузели смо већи део решења, а оно што смо сами дефинисали, јер не постоје готова решења за све, пажљиво смо вагали, у намери да се што боље уклопе у постављен оквир и потребе наше војске и, наравно, да што дуже издрже зуб времена. Трудил смо се да немамо предрасуда и да се ништа не подразумева унапред. Зато смо и уочили, на пример, да више не постоји потреба да наше топографске карте буду латиничне, па смо предложили враћање ћирилице. Поносни смо на чињеницу да су сви наши предлози на крају и усвојени, након стварно темељних и исцрпних сагледавања и разматрања у којима су учествовали сви релевантни субјекти Војске Србије и Министарства одбране.

Он објашњава и које су предности тих новина.

– Основна предност је, свакако, интероперабилност. Сликвито рече-

но: наше карте говориће језиком који цео свет разуме. Али и обрнуто, онога ко познаје само тај језик, разумеће цео свет. Наравно, и све што је у вези с тим картама, а што служи за позиционирање, навигацију, управљање ватром и друго, користиће се директно, без потребе за разним подешавањима због разлике у координатним системима или пројекцијама, као што је то сада случај. Друга предност је што ће геотопографски материјал са тим решењима бити потпуно усклађен са решењима која је цивилна геодетска служба у Србији већ усвојила и почела да имплементира. Свакако, предност је и у томе што та решења обезбеђују доследнију и бољу усклађеност садржаја и дизајна размерног низа топографских карата, а уз то су и економичнија, јер смо водили рачуна и о поступку и трошковима њихове израде, што смо такође осавременили.

Према речима пуковника доц. др Радојчића, прелазак на нова решења завршиће се најкасније до 2024. годи-

не, јер је тако и дефинисано одговарајућим документима. Пројектована је и динамика израде по годинама.

– Наша идеја је да дограђујемо услове и организацију тако да издајемо карте на којима ниједан податак неће бити старији од пет година. Такав циљ пројектовали су и други, мада су ретки они који су то и остварили. Ми смо сада близу и уверени смо да ћемо у томе успети за неколико година. У кратком периоду урадили смо пуно и задовољни смо тиме, али не заборављамо да смо на пола пута и да пола обављеног посла није обављен посао – каже начелник ВГИ.

Према његовим речима, технологија на коју прелазе „у старту“ ће дати боље резултате, а пун ефекат доћи ће до изражаја код следеће допуне топографских карата. То ће радикално убрзати и појевтинити рад. Истовремено, више се неће сви подаци допуњавати на терену, већ ће се неки преузимати од надлежних органа који имају стално ажурну евиденцију о њима, попут, на пример, Електромреже Србије, Србијашума, Путева Србије и других органа који су сви до једног, без изузетка, већ потврдили спремност да те податке уступе ВГИ-у у ове сврхе, а са појединима је већ потписан и одговарајући споразум. Тако ће се створити услови да се карте допуњују не само јефтиније, брже и тачније него до сада, већ ће се оне у дигиталном облику моћи ажурирати и у краћим роковима, практично сваке године.

Опремање

Основни мисија и задаци ВГИ јесу континуирани премер државне територије, израда геотопографских материјала (ГТМ) и складиштење и дистрибуција геотопографског материјала.

Ипак, све почива на потреби да се ажурира топографска карта 1:25.000, на којој је садржај, у просеку, стар више од 30 година. Ако се узме у обзир и чињеница да је та карта изворна (на основу које се израђују остале), ради превазилажења тог проблема Институт је, уз подршку претпостављене управе, учинио велике напоре у обезбеђењу савремене информатичке опреме.

Новоуспостављена технологија рада базира се на аеро-фотограметријском снимању дигиталном камером, дигиталном фотограметријском 3Д и 2Д картирању, те методама обраде снимљених података, савременој теренској провери и допуни обрађених података применом ГПС технологије и финалној ГИС и картографској обради података у окружењу геопросторне базе података.

Да би цео концепт новог премера могао да функционише у складу са пројектованим решењима, било је потребно израдити и реализовати пројекте опремања дефинисаних технолошких целина и усвојити нова геодетско-картографска решења. Ради новог концепта премера, покренути су пројекти опремања и израђена неопходна програмска документа за опремање ВГИ: „Увођење дигиталне технолошке линије за аеро-фотограметријско снимање (АФС)“ и „Опрема за израду ГТМ“.

Први програмски документ „Увођење дигиталне технолошке линије за аеро-фотограметријско снимање“, који је у складу са важећим процедурама, усвојен је 26. марта 2009. године. Према Плану набавке за 2010. годину, Министарство одбране набавило је за потребе ВГИ најсавременију дигиталну технолошку линију за АФС. Комплет опреме чине ваздухоплов „Piper

МЕЂУНАРОДНА ВОЈНА САРАДЊА

У новије време Институт је успоставио сарадњу са географским, картографским топографским институтима и службама оружаних снага Алжира, Бугарске, Италије, Кине, Мађарске, Немачке, Норвешке, Португала, Румуније, Словачке и Чешке. Најконкретнију међународну војну сарадњу ВГИ има са Географском службом ОС Чешке Републике, са којом је потписан Протокол о сарадњи и који је већ дао конкретне резултате (на слици). Ове године предвиђено је и потписивање сличног протокола са Бугарима.

ОПРЕМА ЗА ИЗРАДУ ГТМ

Фотограмметријске радне станице

Рачунар за репродукцијску припрему

Картографске радне станице

Израда рељефних модела

Опрема за рад на терену

Seneca V", америчког произвођача „Piper Aircraft” и дигитална аеро-фотограмметријска камера ADS80 швајцарског произвођача „Leica Geosystems AG” (намењена за вишеканално снимање у различитим спектралним опсезима), као и пратећи софтвери.

Дигитална камера ADS80 (линијски сензор) омогућује брзо процесуирање података и смањује трошкове теренских радова. Софтвери, који су саставни делови набавке, омогућавају веома ефикасно планирање, извршење, обраду и анализу параметара снимања и обраду добијених снимака, при чему се постиже центиметарска тачност.

Том инвестицијом, вредном 2,7 милиона евра, омогућено је брзо прикупљање и анализа геопросторних података у дигиталном облику по савременим стандардима земаља Европске уније. Тако су створени услови за развој и имплементацију географског информационог система Републике Србије и формирање базе дигиталних геопросторних података за потребе Војске Србије. Поред АФС, набавком ваздухоплова омогућена је и специфична обука припадника Ратног ваздухопловства и превоз људи за разне потребе Министарства и Војске.

Ваздухоплов је слетео на аеродром у Батајници 24. јануара 2012, а камера је примљена у ВГИ 1. септембра 2012. године. Цео систем уведен је у наоружање и војну опрему 28. маја 2014. године.

Значај увођења дигиталне технолошке линије за АФС јесте поновно успостављање сопственог аеро-фотограмметријског снимања територије Републике Србије, које у ВГИ има традицију од 1950. године. Тиме се ревитализује национална служба за АФС и штеде буџетска средства, јер се избегава скуп и дуготрајан процес ангажовања страних фирми.

Подаци прикупљени том опремом корисни су за систем одбране, али и за друге цивилне кориснике. Наиме, захваљујући тој опреми, како кажу у ВГИ-у, целокупна територија Републике Србије моћи ће да се снима у стандардним циклусима од три до пет година и тиме олакшава и убрзава израду урбанистичких планова свих општина и градова у Србији, као и да се врше наменска аерофото-снимања за потребе пројектовања и реализације инфраструктурних објеката у нашој земљи. Осим тога, дигитални геопросторни подаци биће драгоцени и свим будућим пројектантима ауто-путева, нафтовода, гасовода и других инфраструктурних објеката. А све то омогућиће брз повраћај уложених средстава.

Израда геотопографског материјала

Након опремања Војногеографског института опремом за дигитално аерофото-снимање, израђен је и про-

ДРЖАВНИ ПРОЈЕКТИ

Један од државних задатака у који је укључен ВГИ јесте пројекат под називом „Recovery of flood damages”. Циљ тог пројекта јесте обнова и отклањање последица поплава, које су погодиле Србију у мају 2014. године. Институт учествује у реализацији једне од активности у пројекту – изради карте ризика од поплава и карте угрожености, за чију израду је задужена Републичка дирекција за воде. Израда тих карата захтева дигитални модел висина високе резолуције и тачности, односно снимање из ваздуха оптичком камером и LiDAR сензором. С обзиром на то да МО има ваздухоплов, оптичку камеру и обучене људе, предвиђено је да се, у оквиру пројекта, набави опрема која недостаје за ВГИ, чија је вредност 1.200.000 евра.

грамски документ „Опрема за израду ГТМ”, који је усвојен 21. фебруара 2012. године. У њему су дефинисане софтверско-хардверске компоненте неопходне за формирање одрживог система за израду ГТМ, која се састоји од следећих технолошких линија, односно подсистема: фотограмметријске реституције, теренске провере и допуне садржаја, картографске обраде и репродукцијске припреме, те израде рељефних карата и модела.

Поред тога, програмским документом обухваћена је и набавка опреме за дигитално складиштење и управљање базама геопросторних података – Data Storage и DBMS компоненте (сервери података и сервери базе података са пратећим мрежним компонентама).

Пре доношења тог програмског документа Војногеографски институт није имао потпуно успостављену савремену технолошку целину за израду ГТМ као интегрисани систем технолошких линија, него само њене поједине делове. У то време била је комплетно формирана једино технолошка линија за аеро-фотограмметријско снимање, која је била у поступку увођења у употребу.

– У периоду од усвајања програмског документа „Опрема за израду ГТМ” до данас, набавка софтвера практично је у потпуности реализована, а хардверски део реализован је око 70 одсто. У наредном периоду очекујемо да се спроведу преостале набавке. Реализацијом тих набавки биће успостављена технолошка целина за израду савременог дигиталног и аналогног ГТМ – истиче начелник те установе.

Он додаје да је наведеним концептом и реализованим степеном опремања по програмском документу „Опрема за израду ГТМ”, до данас обезбеђен одржив систем за израду ажурног ГТМ и створени су услови за максималну експлоатацију дигиталне технолошке линије за АФС. Поред тога, омогућена је компатибилност са постојећим сродним системима у Војсци и Министарству и у државном сектору, а и интероперабилност са војним геослужбама са којима ВГИ сарађује.

Нова технологија израде

После вишемесечних радова на истраживањима и пилот пројектима,

марта 2012. године у Војногеографском институту коначно је успостављена нова технологија израде основних карата. У срцу технолошког процеса успостављена је Централна геопросторна база података (ЦГБП), која је пројектована тако да задовољи ниво детаљности података еквивалентан топографској карти 1:25.000 (ТК25). Нова технологија подразумевала је потпуно ново технолошко окружење, које је пројектовано тако да се целокупни производни процес одвија у окружењу ЦГБП и да буде ослоњен на одговарајући хардвер и софтвер.

Након опремања и успостављања ЦГБП и новог технолошког окружења, створени су услови да се реализује потпуно нов концепт продукције геотопографског материјала у дигиталном и аналогном облику, пре свега дигиталне и аналогне топографске карте у размери 1:25.000 и изведеног размерног низа топографских карата. Наведени концепт продукције ГТМ за сада се на нашим просторима једино примењује у ВГИ. Суштина новог начина рада јесте дигитални фотограметријско-топографски премер државне територије и израда ГТМ у којој су све фазе рада у потпуности засноване на дигиталној технологији.

Кадар

Ради обезбеђивања стручног кадра и научноистраживачког подматка, у Војногеографском институту током 2015. године на Војној академији Универзитета одбране акредитоване су основне академске и мастер студије на студијском програму Војногеографско инжењерство. Тренутно се на основним академским студијама за потребе ВГИ школује 15 кадета и они ће 2019. завршити своје школовање.

На тај начин премошћен је временски јаз од око 14 година у стварању стручног геодетског официрског кадра.

– Институт је у протеклом периоду значајно кадровски попуњен – конкурсом је примљено 13 нових војних службеника, а број војних лица који су дошли у установу већи је од оног који су је напустили. Управо сагледавамо какве су могућности да се у активну службу приме дипломирани инжењери геодезије који су завршили ШРО, а који би нам одлично дошли као својеврсна међугенерација, док актуелна генерација кадета не дипломира. У сваком случају, ситуација са кадром је сада повољнија и у наредном периоду мењаће се само набоље. То је донедавно изгледало као даља будућности, а ето, већ је тако – каже пуковник доц. др Радојчић.

Поред тога, припадници ВГИ су на вишим облицима усавршавања: три на докторским и један на мастер студијама. У будућности ће се поставити питање тог кадра, с обзиром на то да је ВГИ добио статус истраживачко-развојног института (8. априла 2014), а за реакредитацију им је потребно да имају најмање седам доктора наука и седам мастера, од тога пет мастера уписаних на докторске студије.

– Тај проблем можемо да решимо само одговарајућим изменама формације, која нам је неопходна да, у првом кораку, задржимо и концентришемо постојећи кадар, а затим да нам обезбеди природан прилив новог кадра. Сматрамо да би истраживачи требало да буду регрутовани и из редова наших цивилних лица, а не само официра. Рачунамо на два доктора наука и неколико мастера. Не иде нам наруку то што смо мала струка – и војна и цивилна – што су услови за школова-

ње и усавршавање, из разумљивих разлога, строги, и што свака измена формације кошта, али то је ситуација која се не може мењати преко ноћи, па ће бити потребни стрпљење и истрајност. Ипак – истиче начелник ВГИ – постоје могућности да се нађу одређена решења, поготово када се зна да ВГИ и у томе има подршку претпостављене управе и надлежних управа Генералштаба.

Планови

Када је реч о реализацији конкретних будућих задатака Института, највећа пажња биће усмерена на наставак премера и картирања преосталог дела територије Републике Србије. С тим у вези, у овој години планирано је да се одштампана и јединицама и установама ВС и МО достави више од 100 листова ТК 1:25000, која је израђена према новим геодетско-картографским решењима, односно применом најновијих технолошких решења и стандарда. Осим тога, у овој години планиран је почетак израде осталих топографских карата размере 1:50.000, 1:100.000 и 1:250.000, које ће се израђивати паралелно са топографском картом размере 1:25.000.

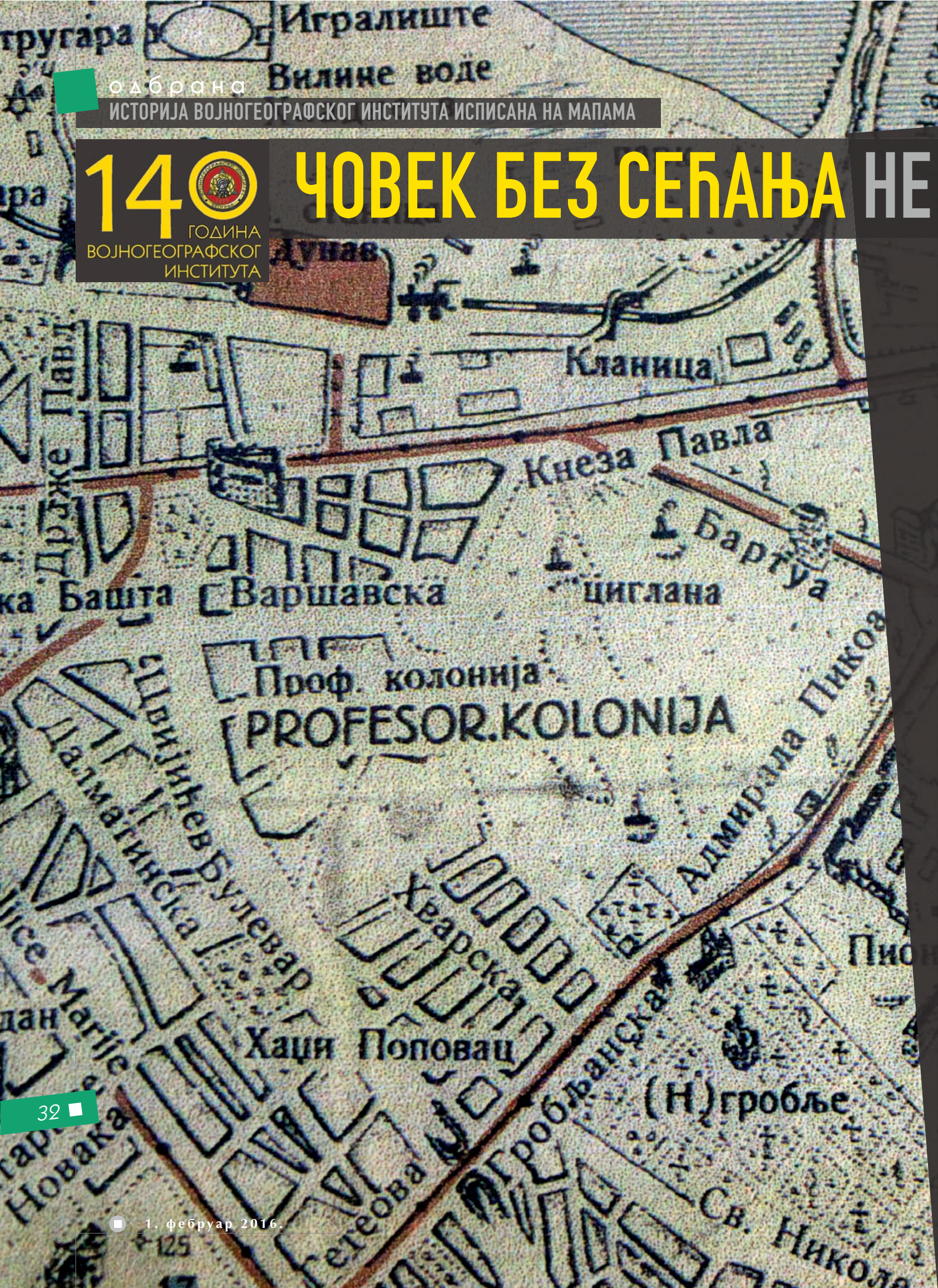
Применом савремене технологије, али пре свега захваљујући знању младих официра геодетске и информатичке службе, садржај тих карата ће у значајном делу бити аутоматски генерисан на основу садржаја изворне карте. Та решења су у завршној фази испитивања, а њиховом применом биће вишеструко смањени трошкови израде топографских карата, а корисници задовољнији. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимео Борко БЛАНУША

Перспективни приказ дигиталне карте

одрона

ИСТОРИЈА ВОЈНОГЕОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА ИСПИСАНА НА МАПАМА

14

ГОДИНА
ВОЈНОГЕОГРАФСКОГ
ИНСТИТУТА

ЧОВЕК БЕЗ СЕЃАЊА НЕ

Проф. колонија
PROFESOR.KOLONIJA

МОЖЕ ДА ОТКРИЈЕ ПРОШЛОСТ

Војногеографски институт овог фебруара слави сто четрдесет година постојања. Завидан континуум смештен између првог премера уз помоћ штапа и канапа и најсавременије дигиталне топографије. Узбудљив животопис који се, сасвим логично, чита са карте.

Кад уђете у спомен-собу Војногеографског института дочека вас реченица: „Човек без сећања не може да открије прошлост“. Мапа не бележи само простор: путеве, границе, висине, дубине... Мапа сведочи и о кретању кроз време – „открива прошлост“. Документује губитке, померања, прекрајања, напредак... Различитих величина, размера, материјала, намена, мапе изложене у тој соби својеврстан су водич кроз географију, али и историју нашег простора. Од Краљевине до Републике Србије. Иако се држава мењала, континуитет Војногеографског института остао је прилично нетакнут, па се животопис те установе, али и наше земље, сасвим јасно чита са изложених експоната. Још јасније у пратњи кустоса Борка Блануше.

Први премери Србије

Данас, у ери сателита, гугл мапа, GPS-а, паметних телефона, када се прецизност подразумева, тешко је замислити како су се људи без све те технологије сналазили у простору, како су изгледали први премери, како су се ручно цртале мапе. Слика постаје ипак јаснија кад се посети Војногеографски институт, јер у својој архиви ризични више од стотину хиљада карата: карте домаће израде у неколико примерака, стране мапе које су служиле као картографски извор, поклоњене мапе... „Накупило се доста тога! Неке су прилично атрактивне, као што је, рецимо, ручно сликана карта из 16. века или карте рађене на свили. Све чувамо, јер мапу, као и књигу, греота је бацити“, објашњава потпуковник мр

Стеван Радојчић, начелник Војногеографског института.

А све је почело пре сто четрдесет година, тачније 5. фебруара 1876, када је кнез Милан Обреновић „Устројством Ђенералштаба“ наложио формирање Другог одељења Главног Ђенералштаба Српске војске. Две године касније биће преименовано у, кратко и јасно, Географско одељење. Како је указом било одређено, то одељење добило је задатак да „врши послове, који се односе на војничко премеравање Србије, на састављање за војну потребу нужних карата, на снимање и израђивање разних војничких планова, на осматрање и проучавање земље своје и суседне у погледу географском, топографском и статистичком...“. Будући да је тог дана војногеографска делатност први пут постала засебан орган у српској војсци, тај датум усвојен је и за Дан Војногеографског института.

Српска војска је, наравно, и пре тога водила рачуна о геотопографском

СРПСКЕ ВОЈВОДЕ И БЕНЕРАЛИ

Почетак стварања првих карата обележио је недостатак стручног кадра. Из тог разлога су у премер и картирање тадашње територије укључени „вештији“ официри из јединица. Најчешће су то били кандидати за „ђенералштабну службу“. Међу њима су били и Степа Степановић, Петар Бојовић и Живојин Мишић, испоставиће се касније наши прослављени генерали и војсковође. Њихови радови се у Војногеографском институту чувају са посебном пажњом и поносом.

ВАЗДУХОПЛОВНА ВОЈНА КАРТА

Прву ваздухопловну карту – Ваздухопловна карта Краљевине Југославије размера 1:500.000 – Војногеографски институт израдио је у раздобљу од 1938. до 1940. године. Састојала се од двадесет листова повезаних у албум. Прва карта намењена потребама Ратног ваздухопловства израђена је и штампана 1951. године.

обезбеђењу, те се служила картом бечког Војногеографског института у размери 1:300.000, која је у то време важила за најбољу карту балканских земаља. Имала је и она своје недостатке, па се после оснивања војногеографске службе одмах прионуло на израду нове топографске карте, која би имала што мање грешака и непрецизности. И тако, 14. децембра 1878. Географско одељење са теорије прелази на праксу. Три године касније издаје карту Слив Јужне Мораве – средњи део у размери 1:300.000 и то се узима као први значајан подухват тог одељења. Садржај аустроугарске крате ажурирали су топографским подацима које су српски официри снимали у виду различитих крокија, итинерера и других приказа.

У почетку је у сталном саставу Географског одељења било свега пет официра и шест картографских цртача. За један озбиљнији премер било је потребно још људи, па су у посао укључени и поједини официри из јединица, најчешће кандидати за „ђенералштабну службу“. Међу њима су се нашли и

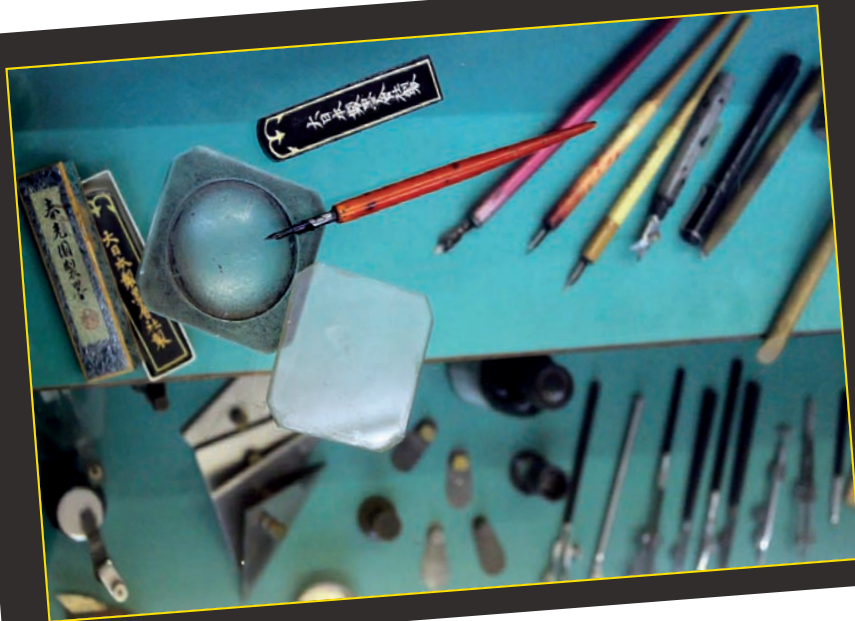

Степа Степановић, Петар Бојовић и Живојин Мишић, испоставиће се касније наши прослављени генерали и војсковође.

Други значајнији рад Географског одељења био је топографски премер територије тадашње Србије у размери 1:50.000. Припреме за тај први систематски премер почеле су 1879, а

завршене су 1892. године. На основу њега урађена је и прва Генералштабна карта Краљевине Србије у размери 1:75.000. Захваљујући тој карти, Србија је крајем 19. века била једна од малобројних картографски обрађених земаља у Европи. Остала је у војној и државној употреби годинама касније, те је послужила и као основни карто-

Топографско одељење радило даноноћно, без престанка. Но, посао је отежавало стално премештање на нове локације. После напуштања Београда, рад се настављао у Крагујевцу, па у Врању, Ћуприји, Краљеву, Косовској Митровици и другим местима у правцу повлачења јединица Српске војске. Током повлачења започет је

КАРТЕ НА СВИЛИ

Неке од најатрактивнијих мапа, које се налазе у архиви Војно-географског института, јесу мапе рађене на свили. Иако звучи помало интригантно, заправо је реч о веома практичној примени тог материјала. У Другом светском рату британски пилоти и падобранци су као саставни део униформе носили мапе штампане на свили. На тај начин, све и да су били приморани да скоче у воду, нису били изгубљени у простору. Јер за разлику од папира, свила је у неповољним условима издржљивији материјал. Користили су свилу веома високог квалитета, која је могла обострано да се штампа. „О том квалитету сведоче и боје на две свилене мапе које ризични ВГИ. Иако су старе скоро седамдесет година, ниједна се нијанса на њима није изгубила“, објашњава Борко Блануша.

графски извор свим картама Краљевине Србије ситније размере.

Међутим, као основ за извођење премера послужиле су руска и аустријска триангулација, које су биле прилично неусаглашене, па ни новонастала карта није могла бити сасвим тачна. Карте израђене на основу тог првог премера могле су задовољити само привремене потребе, па су 1899. године започети радови на стварању потребне геодетске основе са које је, већ од 1906. године, почео нов премер, по гарнизонима. Но, избијање Првог светског рата, прекинуло је тај посао.

Непоколебива картографија

Када је српска војска 1912. године прешла на ратну организацију, Географско одељење преименовано је у Топографско одељење Врховне команде. Током балканских ратова утрошене су све резерве карата, тако да је по избијању Првог светског рата

рад на Генералној карти југословенских земаља у размери 1:200.000. На даљем путу према Крфу одељење је остало без своје штампарске технике, али је, ипак, успело да сачува основну геодетско-картографску документацију.

Израда започете Генералне карте настављена је на Крфу 1916. године, а завршена је и штампана у четири боје у Солуну 1917. године.

Иначе, на Солунском фронту једино је наша војска имала способност израде и штампања карата, тако да је Топографско одељење радило и за потребе савезника. О обиму тога посла говори податак да је на само једној од неколико литографских преса Топографског одељења за две године одштампано више од милион и по отисака различитих карата.

После рата, због увећане државне територије, Топографско одељење уздиже се на ниво војног института, најпре као Географски институт (1920. године), а потом и као

Војногеографски институт (1923. године). Између два светска рата Институт под руководством генерала и академика Стевана Бошковића постаје снажна и угледна установа. У велелепно здање на Калемегдану, изграђено за потребе Војног географског института по нацрту руског емигранта, архитекте Николаја Васиљева, усељава се 1926. године. Данас се у тој згради налази Војни музеј. Институт је између два рата створио јединствену геодетску основу на целој државној територији Краљевине Југо-

славије. Поред тога што је са успехом задовољавао бројне војне и државне потребе, као довољно кадровски и материјално јака установа, Војни географски институт учествовао је стално на међународним геодетским и картографским радовима и пројектима.

А онда се догодио Други светски рат. Након слома Краљевине Југославије, у окупираном Београду није било никаквих услова за рад. Цела имовина доспела је у руке окупатора – инструменти, опрема, материјал били су

опљачкани или уништени, а зграда на Калемегдану потпуно димолирана. Тек након ослобађања Београда, Институт је могао да настави с радом. Услови су били још гори него после Првог светског рата. Ипак, на оглас објављен у листу „Политика“, који је позивао све припаднике Географског института Југословенске армије, одговорили су сви они који су били у могућности да се јаве на дужност, чак и геодетски официри у пензији.

„У Првом и Другом светском рату уништено је све што је до тада чувано.

РЕЉЕФНЕ КАРТЕ

Поред равних карата, на којима је рељеф приказан дводимезионално, Војногеографски институт израдио је и већи број рељефних карата и рељефних модела са условним тродимезионалним приказом рељефа. Те карте биле су намењене стратегијским и оперативним командама и штабовима, како би брже сагледале међусобни

однос рељефних облика и војногеографску процену праваца дејстава. Поред тога, коришћене су у привреди за пројектовање многобројних објеката – путева, железница, аеродрома...

Израда рељефних карата заснива се на комбиновању рељефног модела и равне карте применом поступка за термовакуумско обликовање. Прве рељефне карте израђене су у Немачкој после Првог светског рата, а затим

је та вештина пренета у друге европске земље. Квалитативни скок у изради рељефних карата учинили су стручњаци САД увођењем и применом листова пластичне масе у процесу израде. Војногеографски институт је прва институција која је у нашој земљи одмах после Другог светског рата развила и применила технологију израде рељефних карата и рељефних модела.

Тако да оно што се данас налази у архиви, укључујући и карте настале пре два светска рата, прикупиле су генерације након 1944. године. Њихова преданост била је највећа снага која је донела обнову”, каже потпуковник Радојчић.

Корак даље

Обнова архива Института почиње 1944. године – једнобојно умножавање предратних карата, шема, скица, планова, те проналажење опљачкане имовине по целој Европи. Мирне године које су уследиле биле су добра основа за велике геодетско-картографске пројекте. Војногеографски институт (како се зове од 1961. године) обавио је од 1947. до 1967. године топографски и фотограметријски премер Југославије ради израде Топографске карте у размери 1:25.000. Био је то највећи геодетски подухват на тлу Југославије. О обимности тог посла сведочи чињеница да је само на теренским радовима 1956. године било ангажовано око 200 официра, више од хиљаду војника, 23 моторна возила, око 300 коња и више од 140 запрежних возила. Прво издање топографске карте размере 1:25.000

представљало је основу за израду свих осталих издања топографских, прегледнотопографских и прегледних карата у размерама: 1:50.000, 1:100.000, 1:200.000, 1:300.000, 1:500.000, 1:750.000 и 1:1.000.000.

Упоредо с радом на тим капиталним пројектима, ВГИ је обављао и друге разноврсне задатке, попут израде геодетских планова војних објеката, полигона и траса, геомагнетских премера војних аеродрома,

обележавања државних граничних линија, метролошког обезбеђења за велике дужине и углове... За потребе војске у Институту је урађено и неколико врста специјалних ваздухопловних војних и цивилних карата. Прва карта намењена потребама нашег ратног ваздухопловства израђена је и штампана 1951. године. Војногеографски институт такође је израдио широк спектар различитих тематских цивилних карата као што су геолошке, синоптичке, рељефне, путне,

педолошке, вегетационе, етнолошке карте, атлас-климе, карта ерозије, карта минералних и термалних вода...

Даљи напредак Војногеографског института још једном је успорен почетком деведесетих година 20. века. Распад социјалистичке Југославије, ратови који су уследили и економска ситуација у земљи условили су потребу прилагођавања рада новонасталој кризи. У таквим околностима примарни задатак Војногеографског института био је сервисирање текућих потреба Војске и

државе. Због тога технолошки развој у нашој земљи, у односу на развијене земље, касни готово целу деценију.

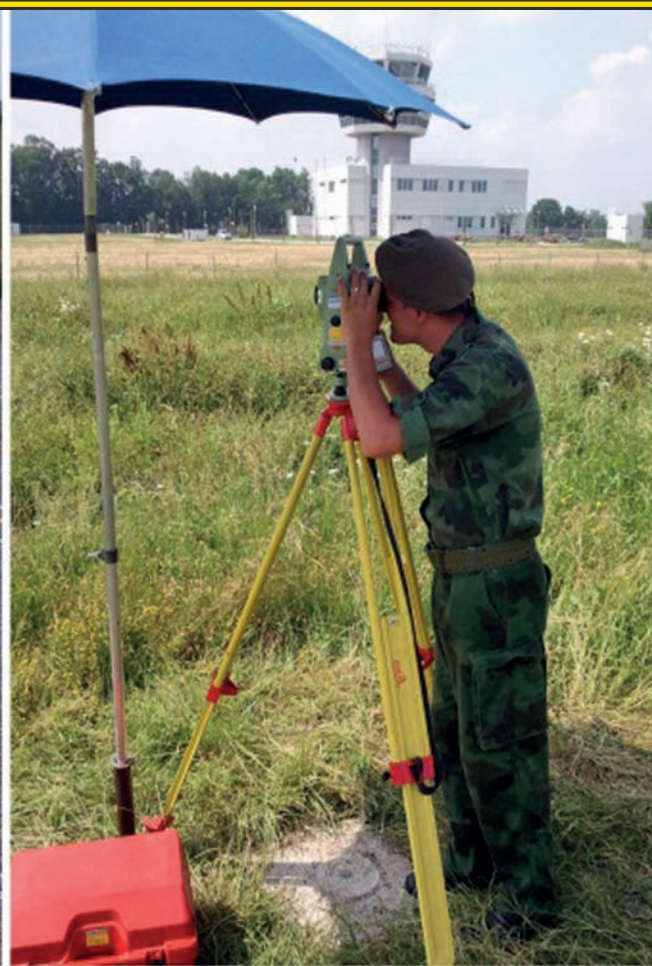
Међутим, почетком 21. века, Војногеографски институт успео је да се, захваљујући пре свега свом кадру, али и појачаној међународној војној сарадњи, организује и уведе у свој рад најсавременија технолошка достигнућа, а у неким областима да оде чак и корак даље. Непосредно након набавке најсавременије GPS опреме, 1998. године, у року од само

три месеца, ВГИ је успоставио артиљеријску GPS мрежу на територији Савезне Републике Југославије.

Почетак другог миленијума у области картографије у нашој земљи означава дефинитивни раскид са класичним начинима израде картографских материјала и прелазак на дигиталну картографију. Постојеће карте преведене су у дигитални облик (растерски и векторски), отпочета је примена нових софтверских решења, утврђени су технолошки процеси израде и развоја дигиталних производа...

„Историја ове институције сместила се у два миленијума и три века, на неколико локација, у осам држава (све време у Србији), под десет различитих назива, са двадесет начелника и представља непрекинуту нит стваралаштва, одрицања, рада, дружења и поштовања”, сумирао је начелник Војногеографског института и истакао: „Развој технологије вртоглавом брзином мења нам животе. Сто четрдесет година данас траје тек неколико трептаја. Те тако ни у картографији не можемо ни да наслутимо шта нам све ново до наредног јубилеја доноси наука. Али можемо да ишчекујемо. И то је управо сентенца која посетиоца испраћа из спомен-собе Војногеографског института: „Човек без ишчекивања не може да схвати будућност”. ■

Драгана БАРИЈАКТАРЕВИЋ

МАЛИ ЛОВАЦ НА ВЕ

Пацијенти чије су „кризе свести“ остајале мистерија и после детаљних прегледа неуролога и кардиолога, захваљујући комбинацији ентузијазма, знања и технологије, спас за своје проблеме онедавно могу пронаћи уградњом уређаја који региструје и најмање промене срчаног ритма, а које до сада није било могуће открити. Први „линк“ у овом делу Европе уграђен је на ВМА и послушкује срце припаднику Војске Србије, а већ се показао као прави савезник на путу ка његовом излечењу.

Поремећај рада срчаног ритма до сада се могао испитивати праћењем двадесетчетворочасовног мониторинга ЕКГ-а, такозваним „холтером“ апаратом, који је током тог периода могао да снима и бележи евентуалне промене и стање у срчаном раду и ритму. Светске студије, међутим, показале су да некада чак ни такво праћење није довољно да се утврде одређени поремећаји, који се, мањом или већом учесталости, не региструју.

Како објашњава начелник Клинике за кардиологију Војномедицинске академије пуковник професор др сц. мед. Радомир Матуновић, посебан проблем настаје код пацијената с такозваним кризама свести, код којих је утврђено да нема неуролошких оштећења, а који се после тога упућују на испитивања кардиологу како би се пронашао узрок поменутих криза.

– Те „кризе свести“ су таквог нивоа да посредно или непосредно угрожавају живот пацијента. Врло чести разлози „кризе свести“, осим неуроло-

шког, јесу срчаног порекла, и реч је о паузама у срчаном раду или неправилном убрзаном срчаном раду – наглашава пуковник Матуновић.

Он објашњава да су поменути „холтери“ у тим случајевима врло често давали „лажно негативне“ резултате, односно сигнализирани да нема кардиолошког обољења, а пацијенти су остајали без праве дијагнозе. Управо због тога развијена је метода регистровања срчаног ритма у току неколико месеци, па и до три године, а за коју је био нео-

пходан и одређени ниво технолошког развоја у медицини.

– Реч је о малом уређају, названом „ривил линк“, који се ставља под кожу и све време региструје срчани рад, после чега се читава и проверава да ли је ритам у том периоду био регуларан или не. Ако је, у међувремену, дошло до извесне „кризе свести“, на основу читања записа ми можемо да утврдимо да ли је тај догађај заиста везан за срчани рад – истиче др Радомир Матуновић, додајући да модела који је уграђен

У КОРАК СА СВЕТСКИМ ТРЕНДОВИМА

Клиника за кардиологију ВМА је пре нешто више од године увела војни санитет у 21. век тако што је почела да примењује најсавременије кардиолошке процедуре, какве су електрофизиологија, као што се ради и у најважнијим здравственим центрима у свету.

– Отворили смо салу за електрофизиологију, формирали Одељење за аритмологију и електрофизиологију и, с још две установе у Србији, постали референтни за ту област медицине. Реч је о технолошки најнапреднијим медицинским процедурама и достигнућима. У складу с тим, наставили смо да развијамо Одељење за аритмологију, које је увело и осавременило још процедура, попут процедуре за испитивање поремећаја ритма, међу којима је и поменута процедура праћења срчаног ритма помоћу уређаја „ривил линк“ – наглашава пуковник Матуновић.

ЛИКЕ ПРОБЛЕМЕ

данима године за нама, 29. децембра, припаднику Војске Србије, оцу двоје деце, у тридесетим годинама, уграђен је први „линк“ у овом делу Европе.

– Код пацијента имамо већ и прве вести са уређаја, јер је имао „кризу

39

пацијенту на ВМА најновија верзија уређаја, чије су димензије знатно мање и који је лакши за уградњу.

Броји откуцаје три године, а стаје у кутију шибица

Према речима пуковника Матуновића, „линк“ је не само велико технолошко достигнуће, већ се под кожу може специјалним шприцем ставити без хируршке процедуре. Такође додаје да је „памет“ коју он садржи немогуће сместити у мањи формат.

– Повезан је с још једним паметним уређајем, односно за софтверску подршку, тако да ми у сваком тренутку можемо да имамо контакт са пацијентом. У случају да се јави „криза свести“, пацијент притисне тастер на том уређају и тада се евидентира чак и изванстан период пре активације. То значи да „линк“ не само што бележи комплетан срчани ритам и до три године, који касније на компјутеру можемо да листа-

ПРЕДСТАВЉАЊЕ НОВЕ МЕТОДЕ

Војномедицинска академија је прва здравствена установа у Југоисточној Европи која је почела да примењује методу регистровања срчаног ритма. Намера нашег тима стручњака, под менторством професора Санета Митела, директора Кливленд медицинске компаније, највећег светског znalца у области испитивања кардиоваскуларних синкопа, јесте да ВМА не буде место где ће се само изводити поменута процедура, већ и место које ће имати едукативну улогу.

– Намеравамо да мисију коју смо започели 29. децембра промовишемо 22. фебруара, када ће професор Мител доћи у нашу земљу, а биће позване и остале заинтересоване колеге, стручњаци различитих институција, како би сазнали више о нашим искуствима. Наш гост одржаће тада предавање у коме ће образложити и дијагностику и процедуру којој је утро пут и коју смо прихватили – наглашава др Матуновић, додајући да је промоција прилика да се стручна јавност информише о могућностима третмана и дијагностике одређених пацијената, а пацијенти о новој могућности лечења.

мо део по део, он може да пошаље и сигнал и да нас фокусира на посебне тренутке и посебна стања у која улази пацијент – објашњава др Матуновић, указујући да је реч о врху медицинске технологије, који, заправо, потпуно расветљује ту сиву зону, до сада непознатих поремећаја у срчаном раду.

Начелник Клинике за кардиологију ВМА, такође, оцењује да такав уређај омогућује кардиолозима да сагледају оно што раније нису били у могућности, а, с друге стране, и да направе корелацију између клиничког догађања, евентуалних синкопа, „криза свести“, мучнине или било каквих других непријатности код пацијента.

– На овај начин постоји могућност да „уловимо“ „кризу свести“ и синкопу која је настала услед срчаног поремећаја, као и да „уловимо кризу“ свести која није везана за срчани рад. Помоћу овог уређаја, ми смо у могућности да оне пацијенте који су до сада „пуштани низ воду“ с „кризама свести“ правовремено упутимо на право место – закључује пуковник Матуновић.

Први „линк“ ослушкује срце припадника наше војске

Списак пацијената који су кандидати за примену нове методе броји већ десетак имена, а према речима др Радомира Матуновића, у последњим

свести“, а ми смо тај снимак ЕКГ налаза већ обрадили. У складу с тим снимком и налазом, софтверски смо подесили параметре који ће нам већ у евентуалној следећој епизоди „кризе свести“ највероватније дати прави одговор и могућност да пацијенту поставимо одговарајућу дијагнозу и утврдимо третман – објашњава начелник Клинике за кардиологију ВМА, додајући да се поменути пацијент с „кризама свести“ непознатог узрока бори већ неколико година. Због тих напрасних криза, објашњава др Матуновић, пацијент је имао чак и физичка повређивања, а то стање било је веома непријатно и за његову породицу.

Када је реч о наставку примене процедуре, др Матуновић истиче да је уређај у евиденцији републичког регистра, а да ће већ у наредном уговору с Републичким фондом за здравствено осигурање та ставка бити укључена у процедуру, па ће осигураници РФЗО моћи да се адекватно испитују и лече.

– То значи да смо се ми отворили према систему, а сад је питање здравственог система наше земље да препозна значај и уважи то што желимо да понудимо – закључује др Радомир Матуновић, начелник Клинике за кардиологију ВМА. ■

Биљана МИЉИЋ
Сниммо Жарко СКОКО

Снимко Јово МАНУЛА

НАЈУСПЕШНИЈИ СПОРТИСТА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У 2015. ГОДИНИ

Стефан Вукадиновић, спринтер на 200 и 400 метара, у претходној години остварио је запажене резултате међу којима су – победник првенства Војске Србије, 22. позиција у конкуренцији 52. такмичара на 6. светским војним играма у Јужној Кореји, у дисциплини 400 метара и освојено прво место на Првенству Србије за сениоре, у истој дисциплини, на основу чега је категорисан у национални разред спортиста Србије.

У традиционалном избору Медија центра „Одбрана“ за најуспешнијег спортисту Војске Србије изабран је Стефан Вукадиновић, кадет треће године Војне академије. Иако се школује за официра наше војске, прва жеља двадесетдогодишњака из Адра-на код Краљева била је медицина.

– Покушао сам да упишем Медицински факултет Војномедицинске академије, али нисам успео. Паузирао сам годину и следеће се преусмерио на Војну академију и уписао информациони смер. Од основне школе сматрам да је официрски позив један од најпоште-нијих и најзвишенијих. Део детињства провео сам у склоништима уз ратне приче, током бомбардовања НАТО-а на СРЈ, и официрска униформа остави-ла је тада на мене снажан утисак – каже Стефан.

ТАЛЕНАТ И ТРЕНИНГ

У спорту је активан од четвртог разреда основне школе. По доласку у Академију активирао се у разним спорт-ским секцијама, али је атлетика остала његова основна активност.

– Атлетика је један од фундамен-талних спортова. Да би се неко бавио атлетиком мора да постоји велика

АТЛЕТИКА ЈЕ НЕПРЕСУШНА СТРАСТ

љубав према њој, јер је много напоран спорт и захтева ангажовање. „Краљица спортова“ није само трчање, како то сви мисле, и није тако сувопарна. Од тебе извлачи максимум, а најбитније је увидети где је максимум који те декларише да ли ћеш бити најбољи или не. Атлетика је непресушна страст, страст у померању својих граница, а самим тим и граница људских способности – објашњава најуспешнији спортиста.

Он наглашава да су пресудне жеља и воља да се посветиш спорту јер то захтева много одрицања и тешких тренутака, и поручује да све треба издржати и наставити даље, јер је спорт, попут живота, једна огромна борба.

– Таланат и тренинг су „коцкице“ које иду заједно и обе су значајне, па не могу једна без друге. Таланат мора да се подупре напорним тренингом, али за постизање врхунских резултата мораш бити „рођен за то“ – поручује Вукадиновић.

Колико год се трудио, себе не доживљава као професионалног спортисту, јер то није његово основно занимање, нити, како каже, од тога може да се живи.

– Бављење спортом за мене је једна велика љубав и навика да живим здраво. У садашњој кондицији сам између рекреативног и професионалног

спорта, што не представља препреку да постижем добре резултате. Војна академија не служи за стварање врхунских спортиста већ официра Војске Србије, али та установа омогућила је кадетима да у разним спортским секцијама буду активни, што је допринело да се многи од њих баве спортом – наводи Стефан.

„УКРСТИТИ САБЉЕ“ СА СВЕТСКИМ ТРКАЧИМА

Својим великим успехом, између осталих, наводи резултат на 6. светским војним играма, одржаним у Јужној Кореји у октобру прошле године.

– Такмичари су били врхунски спремни јер је у војскама широм света дошло до професионализације спорта у војсци. Да би се бавио спортом и похађао Војну академију мораш да будеш добро организован. Настава је обавезна, па се у слободно време бавим спортом и покушавам да својом дисциплином и организованашћу ускладим обавезе према спорту и Академији. Старешине ми излазе у сусрет, поготово када дође такмичарски период – задовољно објашњава кадет.

Према његовим речима, да би неко постао светски атлетичар потребно је да се „склопе све коцкице“ – да је здрав, да интензивно тренира без прекида, да

има среће и још много других фактора који утичу на то.

– Такође, потребна су велика улагања – новац пре свега, који мени представља отежавајућу околност. Сви желе да помогну када већ постанеш светски атлетичар, а пре тога те нико не види. То је највећа препрека, јер многи спортисти, као и ја, немају финансијска средства и без обзира на напоре и велику жељу, успех тешко долази – каже Стефан.

Како наводи, награда му много значи и велико је признање за његов рад и одрицање те наглашава да је спорт веома битан у Војсци јер припадници треба да буду оличење спремности и у физичком и у интелектуалном погледу. Стефан планира да испуни норме за Европско првенство и остала светска такмичења, како би могао да „укрсти сабље“ са светским тркачима.

– Ако хоћеш да будеш најбољи мораш да се такмичиш са најбољима. Надам се да ће ми то поћи за руком – наводи Вукадиновић и поручује младим спортистима да никада не одустају, без обзира на то колико је тешко, јер је сан сваког спортисте да буде најбољи, а за то је потребно много рада и одрицања. ■

Сања АНЂЕЛКОВИЋ

СВЕТСКО СТАНОВНИШТВО РАСТЕ, ХОЋЕ ЛИ ПЛАНЕТА ИЗДРЖАТИ?

ЧИЈЕ ЈЕ МЕСТО ПОД СУЊЦЕМ

Пише Владимир ВЈЕШТИЋ

Пренасељеност у најширем смислу подразумева да број организама премашује способност одређеног хабитата да им створи услове за живот. У ужем смислу, појам се односи на људску популацију и њену животну околину, под којом се може подразумевати цела Земља, али и мање географске целине, као што су државе, регије, градови и насеља. До пренасељености може доћи због повећања стопе рађања или смањења смртности, због миграција, али и трошења ресурса, а може је чак бити и у слабо насељеним подручјима која имају ограничену или никакву способност одржавања живота, што је случај у пустињама.

Неспорно, последњих нешто више од два века карактерише нагли скок броја становника на планети. Тај тренд проузроковале су индустријске револуције, каже Петар Кочовић, професор на Универзитету Унион „Никола Тесла“ (ФСОМ)

– Прва индустријска револуција настала је врло брзо након што је Џејмс Ват конструисао прву парну машину, 1769. године, друга око 1870, појавом покретне траке у Фордовим фабрикама, када долази до новог убрзања у производњи, а трећа 1946, појавом првог рачунара. Четврта индустријска револуција сачекала је 2015. годину и аутоматизацију коју су донели сензори.

Старење популације

Кочовић истиче да је у веку за нама пораст највећи у Азији, чији су многи градови пренасељени.

– Некада су њихове породице имале петоро и више деце, данас углавном двоје. Раније се живело од пољопривреде, за коју су, осим животиња, биле потребне и људске руке. Становништво је расло споро до 1800. године, превасходно због смртности деце, која су највише умирала пре навршене пете године, чак четворо од шест рођених – каже професор Кочовић.

На питање шта се то десило па је смртност смањена, професор каже да је, због поменутих промена, више хране

могло да се произведе са мање рада, пијаћа вода је све више била доступна и у објектима за становање, а увођење санитариија је такође значајна компонента смањења смртности.

– Уочимо још један детаљ. Од 2000. године, када је на земљи било око шест милијарди становника, а данас је више од седам, број деце млађе од 15 година је око два милиона. Не повећава се! Шта то значи? Повећава се старост популације, превасходно од Другог светског рата навамо, због побољшања услова живота – подсећа наш саговорник.

Број становника по старосним категоријама 2012. године изгледао је овако: деца до 15 година – две милијарде; од 16 до 30 година – две милијарде; од 31 до 45 година – милијарду; од 46 до 65 година – милијарду; преко 65 година – милијарду. Очекује се да 2058. године на планети буде 10 милијарди становника, по две у свим категоријама.

– Ево још једног показатеља, од седам милијарди становника, тренутно на америчком континенту, Африци и у Европи живи по милијарда, а преостале четири у Азији и Океанији. За тридесетак година Азију ће „населити“ још милијарда, око док ће 2100. у Африци живети још две милијарде људи, укупно четири – сматра Кочовић.

Прираштај Африци неће донети благостање, остаће подручје најекстремнијег сиромаштва. Упркос помоћи држава донатора и Уједињених нација, све мање људи успева да премашу границу сиромаштва која износи два долара на дан.

– Ко има два долара, може да купи папуче и отпешачи до удаљених извора воде или на пијак са малом количином хране коју би продао. Често је и бицикл, ради лакшег преносења терета, недосањани сан, а они који га имају знатно

Професор Петар Кочовић

Очекује се да ће 2058. године на Земљи живети 10 милијарди становника, чији се број сваког дана повећа за око 200.000 новорођених. Као одговор забринутима за будућност „зелене планете”, критичари „Новог светског поретка” тврде да је „Мит о пренасељености” (заједно са оним о глобалном загревању) централна подметачина те нове идеологије, док теоретичари (завере) „златне милијарде” истичу да постоји тајни план „елите у сенци” да, због демографског „бума” и недостатка ресурса, спроведе програм смањења броја људи који укључује сва средства, биолошке ратове и терористичке нападе са фаталним последицама.

лакше обављају дневне, често рутинске послове. Мотор или аутомобил су чист луксуз за многе становнике Африке и Азије – каже Петар Кочовић.

Достизање (или не) границе од два долара дневно директно утиче на ниво образовања становника афричких и азијских земаља, као и на потрошњу енергије неопходне за обављање свакодневних послова али и на куповину давно измишљених уређаја, као што је веш машина.

Велике регионалне разлике

Проф. др Слободан Мишовић, са Факултета безбедности Универзитета у Београду, истиче да проблем данашњег становништва није у великом броју, него у великим регионалним разликама, снажној концентрацији главнине човечанства на релативно скученом простору и израженом сталном кретању.

– Кретање подразумева природни прираштај и просторну покретљивост (миграције), и последица је низа при-

МИГРАЦИЈЕ

Миграције становништва нису изум ових времена, постоје одувек, од првих дана. Из Етиопије, где су регистроване прве насеобине, људи су се селили на све четири стране света, прво на југ и север, а затим преко Азије и залеђеног Беринговог мореуза и Аљаске на амерички континент. Претпоставља се да је у доба Исуса Христа на планети живело око сто милиона људи – највише око река Јангцекјанг и Инда. То су и данас најнасељеније области на свету. Амерички континент насељавало је тек око пет милиона становника, каже професор Кочовић.

– Ни освајања територија, до преласка на амерички континент, нису довела до већих миграција. Европа, Индија и Кина су предњачиле у повећању популације. А онда, полагано, Америка почиње да се насељава, превасходно исток данашњих Сједињених Америчких Држава. Прву милијарду планета је достигла 1804. године, другу 1927, трећу 1959. године, четврту 1974, пету 1987, шесту 1999, а седму – 2012. године!

МИТ О ПРЕНАСЕЉЕНОСТИ

Критичари „Новог светског поретка” проблем експанзије становништва називају „Митом о пренасељености планете”, који, заједно са „Митом о глобалном загревању”, по њима, представља темељне идеолошке стубове новог времена, намењене припреми „ко зна чега”. Он се, како кажу, континуирано и безупитно, преко организација и агенција УН, и уз медијску халабуку, претвара у „агенду депопулације”.

родних и друштвених чинилаца. Одувек су ти услови пресудно утицали на развој и кретање становништва. Најзначајнији природни су рељеф, клима, плодност тла, богатство водом и њихова близина, вегетација, проходност и комуникативност, као и богатство рудама и минералима. Одлучујући друштвени фактори тичу се социјалног статуса и животног стандарда, нивоа друштвене свести, могућности образовања, услова за запошљавање и задовољавање културних и других потреба, као и за формирање породице – каже др Мишовић.

Иако је популациона прогноза веома популарна „дисциплина“, тешко је са сигурношћу тврдити да ће половином 21. века на планети живети десет милијарди људи. Оно што јесте извесно, свет се све више сучава са вели-

ким проблемима услед недостатака хране и пијаће воде и свега осталог (знаног и незаног), као последица пренасељености. Индија популационо драматично расте и већ сада се сучава са озбиљним проблемима због смањених залиха хране и воде. Тамошња власт нуди новац младим брачним паровима да одгоде рађање деце за бар две године након венчања, не би ли ублажили повећање броја новорођених.

С друге стране, у највећем броју најразвијенијих земаља постоји латентни или изражени проблем негативног природног прираштаја. Баланс се мења, а последице се могу само наслутити. Нека остане забележено да је, баш као и становништво, и новац изразито неједнако распоређен на „зеленој планети“. Па тако данас само 62 људи на свету поседује новчану масу као остатак човечанства. ■

ТЕОРИЈА „ЗЛАТНЕ МИЛИЈАРДЕ“

Теоретичари (завере) „Златне милијарде“ кажу да постоји тајни план „елите у сенци“ да, због наводне пренасељености и недостатка ресурса, спроведе програм смањења броја људи који дозвољава сва средства, укључујући ратове и терористичке нападе са фаталним последицама: Ратови букте широм света, у нападима екстремиста гину хиљаде људи, вируси свакодневно односе животе, а епидемија канцера и дијабетеса се шири. Ти катастрофални догађаји нису случајни, верују они, већ су део добро осмишљеног плана депопулације планете и пројекта „Златна милијарда“.

Наводни циљ пројекта, каже ово бизарно тумачење, јесте да се вирусима, ратовима, глађу и стерилизацијом спречи пренасељеност планете и да се број људи смањи за чак шест милијарди. Један од првих аутора који је споменуо ову теорију био је руски писац и геолог Рудолф Баландин. У једном чланку он је објавио да је на Земаљском самиту 1992. договорено да је оптималан број људи на планети једна милијарда.

– Тај термин први пут сам чуо од академика Никите Мојсејева крајем осамдесетих. Он ми је тада рекао да је једини излаз из глобалне еколошке кризе првенствено контрола рађања и спуштање броја људи на планети на милијарду.

– Коју милијарду? – питао сам га.

– Милијарду најзаслужнијих. Толико људи може да постоји у биосфери, а да је не уништава. То ће бити најбољи људи, златна милијарда – рекао ми је.

Руски публициста Виталиј Бабенко тврди да је идејни творац тог концепта демограф и економиста Томас Роберт Малтус (1766–1834).

– У време када је број људи достигао једну милијарду, Малтус је тврдио да ће нам због пренасељености претити недостатак ресурса. Та теорија је постала толико популарна да у тајним друштвима верују да се катастрофа која се спрема може спречити само наглом депопулацијом – пише Бабенко.

Чај у Сахари и друге опасне приче

ПИШЕ
Владимир
Вјештић

Пио сам чај у Сахари, похвалио сам се жени почетком новембра, по повратку из Централноафричке Републике, после посете српским мировњацима. Добро, изнад Сахаре, на 11.000 метара, у „Ер франсовом“ боингу 777, али и то се рачуна, то је тај ваздушни простор.

– Не рачуна се – децидно одбија мој предлог за придодавање правог бисера мојој Индијана Џонс биографији једночлани жири с којим делим брачни кревет већ 25 година.

Одбија. Акламацијом. Без права на жалбу. К`о да јој није драго!

– Ех, кажем јој, да је с нама, мама би ми сад рекла, браво сине... Лепо, лепо... Ето, докле си стигао, у Африку чак. А ти...

А онда бих могао да наставим и да јој причам о свим опасностима које сам преживео на афричком континенту, на које моја рођена жена иначе само задигне обрве („добро, чула сам те“) између два срка кафе.

Истина, не приличи ми годинама нити карактеру да се жалим како сам дањивао под панциром јер се и те како „пуцало“ тих дана у Централноафричкој Републици, (због чега је и поменути лет каснио дан, па и тада био под знаком питања). Или да препричавам сцене пред линч, када те на улици (ако се дрзнеш да изађеш) гађају камењем ако само подигнеш фото-

апарат, а ако га не користиш, немаш причу због које си прешао пет хиљада километара. Или кад су нам локалне банде на аеродрому тражиле рекет у виду некакве „таксе“ да бисмо могли да се чекирамо пред улазак у авион.

– Све је то за човека – као да чујем мајчин глас...

Али, шта би рекла фамилија да ми је, уместо часне погибије од метка или гелера, на црном континенту пресудио неки маларични комарац или „манго мува“, или да ме у главу потрефио плод манга, за који прадедови нису ни знали да постоји, чије стабло ми је правило хладовину пред улазом у собу где сам био смештен. И по целу ноћ пада: бам, бам! Што по крову бараке, што на стазу испред улаза.

Замишљам ту слику, мој споменик у срцу Шумадије. Пише, *убио га манго*. Вала, боље да се нисам ни родио. Да је макар шљива. Још боље ако је препечена.

Или да ме тамо ујео пас. А могао је.

Подаци Института Луј Пастер, у Бангију, где је боравила српска војна медицинска екипа, кажу да је 95 одсто паса на улицама тог града оболело од беснила.

– Није за човека смрт с устима пуним пене.

Па онда све те лепе жене афричке, од којих срце „пукне“.

И сад, коме све ово да испричам, док жена брине где да нађе три воћкице да заврши ниво на Фејсбук игрици? Осим ако... Да! Чекај жено! Може ли манго? ■

МАРШ НИШКИХ ПЛАНИНАРА
У ЧАСТ СТОГОДИШЊИЦЕ
АЛБАНСКЕ ГОЛГОТЕ

СТАЗАМА СЛАВНИХ ПРЕДАКА

Стогодишњица Великог рата обележава се у целом свету на више начина, али се само у Србији обележава и век албанске голготе. Неколико група људи и појединаца одлучило је да крене стазама славних предака и бар делимично реконструише један од најтрагичнијих и најтежих маршева у српској историји. Чланови нишке експедиције кренули су из Пећи и после седам дана и ноћи, прегажених 240 километара, уз много мука, напора и жуљева, стигли у Скадар.

Милутин Бојић први албанску катастрофу и избеглички пут кроз вијор, кланце, сметове и воде назива голготом у песми „Одлазак“, писаној у Скадру 1915. године. Касније су српски народ, публицисти, историчари, странци и званична пропаганда преузели тај архаичан и библијски израз који у највећој мери одражава суштину трагедије једног народа у вртлогу историје, његову отпорност и спремност да се жртвује изнад својих могућности.

Поход српске војске преко црногорских и албанских гудура, пут смрти, пробијање по беспућима усред зиме и повлачење на јадранску обалу, што спада у најтеже одступ-

не маневре у ратној историји света, памти се и данас у српском народу. Видело се то и пре месец дана када је неколико група људи и појединаца самоиницијативно одлучило да крене стазама славних предака и, бар делимично, реконструише један од најтрагичнијих и најтежих одступних маршева у српској историји.

Експедиције планинара и новинара ишле су различитим правцима, баш онако како су се и пре стотинак година повлачиле три српске армије. Чланови нишке експедиције кренули су из Пећи и после седам дана и ноћи, прегажених 240 километара, уз много мука, напора и жуљева, стигли у Скадар, а потом посетили Видо и Крф,

где су још једном одали почаст страдалим српским војницима из Првог светског рата.

Стари српски пут

Чланови планинарско-алпинистичког клуба „Мосор“ из Ниша, Милан Лапчевић, Владислав Ценић, Батица Петровић, Бојан Раденковић, Зоран Поповић, Марина Станковић и Наташа Јањић, и новинари Драган Жика Стојановић и Милан Петковић изабрали су да пешаче правцем повлачења српске војске преко Пећи, Чакора, Андријевице, Подгорице и Скадра, зато што се тим путем, пре сто

година, кретала главнина српске војске у одступном маршу. Страхопштовање је изазивала и чињеница да је само на том правцу страдало 42.000 српских војника и цивила.

Време и место поласка деветочлане експедиције одређено је на основу историјских чињеница које су говориле да је српска војска кренула на повлачење из Пећи, 3. децембра 1915. године. Истог дана, сто година касније, тим нишких планинара преноћио је, уз благослов патријарха Иринеја и владике рашко-призренског Теодосија, у Пећкој патријаршији и потом кренуо пут Руговске клисуре. Занимљиво је да је председник планинарског друштва „Ђеравица“ из Пећи Шаља Маљоку љубазно примио нишке планинаре и заједно са њима пешачио

педесетак километара од Пећи до границе с Црном Гором.

Планинаре је већ на превоју Чакор, на две хиљаде метара надморске висине, чекало изненађење, јер је планинарски дом у коме је требало да бораве био урушен. Помогла им је погранична полиција Црне Горе, која је поставила најлоне на прозоре напуштене карауле и заложила стару кубу, како би ноћ провели у подношљивим условима. Успутна сналажења обележила су, иначе, комплетну експедицију „Стазама славних предака“, пошто планинари нису носили шаторе због опасности од великог оптерећења. Они су, наиме,

имали само ранчеве, вреће за спавање, подметаче, храну и друге основне потрепштине. Коначишта су одређивана на самом путу, а најчешће су то били помоћни објекти у кућама неколицине домаћина или напуштена дечја одмаралишта. Планирано је да се пешачи тридесет километара дневно, али било је дана када су чланови експедиције прелазили и по педесет километара. Траса повлачења српске војске промењена је само једном и то да би чланови експедиције положили венце на гроб војницима палим у Мојковачкој бици.

– Пријатељство и братство исказано од народа на правцу од превоја Трешњевић, преко села Веруше, кањо-

РАТНА ЗАСТАВА ГВОЗДЕНОГ ПУКА

Храбра експедиција је током пута носила реплику ратне заставе славног топличког Гвозденог пука из 1915. године, коју је члановима, пред пут, предао командант Копнене војске генерал-потпуковник Милосав Симовић. Пуковска застава изазивала је пажњу људи у свим местима, почев од Руговске клисуре, па до Тузија и Скадра, а многи су тражили да је пољубе или да се с њом сликају. По завршетку експедиције, реплика заставе Гвозденог пука враћена је у Команду Копнене војске. Том приликом планинари и новинари захвалили су се генералу Симовићу што је с одушевљењем прихватио њихову идеју и учинио им част да их испрати на марш и дочека после подухвата.

на Таре и до Подгорице прича је за себе – каже вођа експедиције Милан Лапчевић.

Људи и данас ту деоницу називају стари српски пут. Топли и добри људи, љубљење српске заставе, поздрави с три прста, одушевљење, срдачност, гостопримство, сирене и сликање пратили су нас путем. Од Владислава Ценића сазнајемо да су им људи говорили казивања, која су њима преношена с колена на колена, о проласку српске војске кроз те крајеве. Нишки планинари запамтили су за читав живот приче о колони избеглица, глади, сурвој зими, изнемоглости, потресним страдањима, примерима доброте и хуманости у том паклу, трпљењу, издржљивости и снази српског војника да одоли најтежим физичким и физиолошким искушењима.

Скадарска долина

У Подгорици, чланове експедиције топло су дочекали народ, удружење моториста „Ноћни вукови“ и друге организације, а примили су их амбасадор Републике Србије у Црној Гори Зоран Бингулац и председник Српског националног већа Момо Вуксановић. Након тога кренули су пут Тузија, албанске границе и Скадра. Крај пешачког дела експедиције и круна марша била је у Скадру, где су ходочасницима из Србије леп пријем приредили Срби који живе у Албанији и председник удружења српске и црногорске мањине Павле Брајовић. Стазе славних предака допуњене су посетом Валони, луци из које су галије возиле српске војнике, и одласком на Крф и острво Видо. На Крфу су се чланови експедиције из Ниша срели и са члановима београдске експедиције и Здрав-

ком Томићем, Крушевљанином који је сам пешачио путем од Пећи, преко Комова, до Скадра.

Планирајући експедицију, нишки планинари очекивали су снег и оштру зиму, али их је у децембру сачекало изузетно лепо време за то доба године. Ипак, како кажу, све је дуж пута подсећало на повлачење српске војске пре сто година, било да је реч о причама мештана, дивљини предела кроз које су пролазили или крајпуташима, који су најречитије сведочили о проласку српских

мученика тим крајевима. Шољица врућег чаја, скуваног у некој напуштеној планинској колиби, муке пешачења, планинске врлети, звериње и многе друге појаве непрекидно су стварале асоцијације на одступни марш Срба у Великом рату. Уморни и исцрпљени, чланови експедиције вратили су се у Ниш повезани љубављу према планинарењу и заједничком авантуром и бескрајно поносни на славне претке, њихово мучеништво и жртву, али и на свој мали подвиг, можда недостојан њихових мука, којим су желели да им одају почаст, поштовање и дивљење. Управо намера да се ода почаст српској војсци, која се пре тачно сто година повлачила преко Албаније, давала је овој одважној дружини снаге да истраје у походу. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

НЕОСНОВАНЕ ОПТУЖБЕ

(„Грешке на ревизији”, „Одбрана” број 246, 15. децембар 2015.)

У складу са *Законом о медијима*, очекујем да у магазину „Одбрана” објавите мој одговор на интервју војног правобраниоца пуковника Вјекослава Богуновића, који је дао у броју од 15. децембра 2015, стога што, упркос мом захтеву, није благовремено повукао неосноване оптужбе на мој рад у својству министра одбране Државне заједнице Србија и Црна Гора (ДЗ), у периоду 2004–2005. године.

У наведеном интервјуу, он тврди да је мојом одлуком, донетом „без испуњења законских услова”, престала служба великом броју људи, „који су поднели тужбе и добијали пресуде”. Због тога, он размишља да предложи надлежним органима „покретање поступка за накнаду штете против лица која су штету проузроковала”.

Тврдња не одговара истини и представља покушај отварања још једне „афере”, која би се повезала са мојим именом. Ради се о грубом пренебрегавању материјалних доказа, јер је истина о наведеном „отпуштању” лако доступна како увидом у званичне изворе, тако и прегледом писања медија из тог периода. Оправдано је, онда, поставити питање зашто се војни правобранилац определио да о овом питању говори на категоричан начин, а да се пре тога није упознао са свим релевантним подацима. Због тога се поставља питање да ли је он стручно квалификован да обавља ову одговорну функцију.

Новембра 2004. године потпредседник Владе Србије Мирољуб Лабус упутио је допис председнику Савета министара ДЗ у коме га обавештава да се преговори са ММФ-ом о новом финансијском аранжману приводе крају и да је услов да Одбор директора Фонда то одобри, потребно да се изврши драстично смањење буџетског дефицита. Од Савета министара се захтевало да, у року од недељу дана, предложи Скупштини ДЗ амандмане на *Закон о Војсци*, којима би се омогућило отпуштање по убрзаном поступку, пре истека уговора о раду и уз смањивање отпремнина.

Министарство финансија Србије прибегло је неубичајеном поступку да оно само предложи измене закона из области ван његове надлежности. Истовремено, ово министарство је најавило да ће највећа смањења бити у војном буџету, и да ће то захтевати смањивање бројног стања цивила за 5.400 и 1.600 војних лица. Савет министара је, ипак, усвојио нацрт амандма-

на који му је упутило Министарство одбране и проследило га Скупштини на усвајање по хитном поступку.

Због отпора једног броја посланика због последица које ће ови амандмани имати за систем одбране, они нису могли бити усвојени по хитном поступку, већ је то учињено тек на седници Скупштине, одржаној 17. фебруара 2005. године. Одлука је објављена у Службеном листу ДЗ, чиме је створен правни основ за њено спровођење од стране стручних служби Министарства одбране. Међутим, Министарство финансија је, не чекајући усвајање амандмана, смањило војни буџет за износ личних доходака 7.000 људи, тако да су ови издаци морали да се покрију из других буџетских позиција у периоду до усвајања амандмана. То је створило велике проблеме.

У склопу овог поступка, Министарство одбране је оформило Комисију за разматрање притужби лица која би сматрала да ова мера према њима није била оправдана. Поднето је око 70 жалби, од којих су око 10 до 12 оцењене као оправдане. Основ за жалбе није била противзаконитост решења, већ непридржавање неких од додатних критеријума који су усвојени у циљу избегавања негативних социјалних последица. На првом месту радило се о самохраним мајкама и отпуштању брачних парова од којих су оба лица била запослена у систему одбране.

Што се тиче тврдњи о „поднетим жалбама и добијеним пресудама”, пре њиховог јавног изношења, за очекивати је да се њихова тачност провери. Уколико је таквих случајева заиста било, неопходно је утврдити правни основ по коме су такве пресуде донете. Ниједна није могла бити донета због тога што моја одлука „није испуњавала законске услове”. Војни правобранилац је то морао да зна.

На порталу Уставног суда некадашње Државне заједнице налази се само један податак о овом случају. Ради се о писму адвоката који је заступао неке од отпуштених из Ниша, у коме он наводи да је „већи број” људи поднео тужбу, али да нико од њих није „добио пресуду”. О чему то, онда, говори војни правобранилац? Може се закључити да се ради о још једном неоснованом покушају дезинформације јавности о мом раду на челу Министарства одбране. Није само јасно због чега. ■

Првослав ДАВИНИЋ
22. јануар 2016.

СВЕТИ САВО САД ПОМОЗИ

ПИШЕ
Душан Глишић

Књиге не читају, писмене задатке пишу на задате теме које се понављају из године у годину, поруке које аљу другарима преко мобилног нису дуже од пет речи... А интернет и Википедија, уместо да развију радозналост, прошире видике и повећају дечје знање, омогућили су преписивање и коришћење дајцест издања класика које смо, некада, са задовољством читали. И зато не изненађује питање једног петнаестогодишњака упућено аутору овог текста: „А је л тај Андрић жив?“

И ове године је у свим школама и другим образовним установама у Србији свечано обележен 27. јануар – Савиндан. Ученици и њихови наставници прославили су пригодним културно-уметничким програмом, рециталима, академијама и одговарајућим позоришним комадима, достојним великог просветитеља, уз обавезно сечење колача, најлепши дан у школи, школску славу. Био је то празник и за очи и за уши. Сваком ко је тог дана посетио неку од бројних, посебно основних, школа у Србији било је пуно срце при сусрету са задовољним, насмејаним и срећним малишанима који су, не без треме, показивали све што су недељама припремали за тај свечани дан. Било је ту продуктованих речи о првом српском просветитељу, духовнику, законодавцу, дипломати..., који је, у далеком 12. веку, Србији место мача понудио перо, а место витешких игара и двобоја – књигу и молитву. Тог дана деца су се вратила у Савино доба, а образовање, култура и уметност су у српским школама, бар за тренутак, добили значај какав, у друштву које одговорно и стваралачки размишља о својој будућности, треба да има.

После пригодних рецитала, богатије школе искористиле су свечаност да, у присуству локалних политичких и привредних моћника, награде своје најбоље ученике, успешне не само у савлађивању обимног школског градива, већ и на многим такмичењима из разних предмета, спортова, секција, док су друге, бројније, организовале само скромније славске обеде на којима су наставници и њихови гости поделили утиске о виђеном програму. Деца су, презадовољна и поносна, напустила школу и вратила се у стварност. Стварност „Парова“, „Пинкових звездица“, „фарми“, „кућа великог брата“, „Андрија и Анђелки“, Изета, филмова препуних насиља... Другог – нема. Више нема чак ни Телетабиса, цртаћа за децу с посебним потребама. По свему што сада имамо, они су, изгледа, одрадили добар посао.

И није проблем у томе што онај ко жели да оствари своје воајерске прохтеве у српском културном амбијенту за то заиста има много прилика, већ што они други, надам се бројнији, који желе садржаје више уметничке вредности, немају исте, или бар сличне могућности. Не гледају само грађани Србије преко плота и кроз кључаоницу у туђе спаваће собе... Приказује се тај кич и у другим земљама. И богатијим и сиромашнијим. Али, тамо има и других културних садржаја. Има избора. Дечијих емисија, обра-

зовних канала, документарних серија и свега другог чега је, некада, било и код нас. Па бирај, шта ти срцу (и уму) драго.

После деценијске транзиције, у Србији се ТВ избор свео на спорт, естраду и филмове осредње, углавном, америчке продукције. Џабе даљински управљач, сваки телевизијски канал има исти или сличан програм. Лош, посебно за децу... Дечји речник свео се на прсте (не просто проширене) реченице типа: „Брате, видео сам, брате, бакуту, брате, прича, брате, у бусу, брате, само о Андрији и Анђелки, брате, заборавила на Изета, брате, не верујем, брате шта сам чуо...“

И ја. Али, тако је. Књиге не читају, писмене задатке пишу на задате теме које се, веровали или не, понављају из године у годину. Само војника и граничара у читанкама више нема, па им се ни писма не пишу. Поруче које шаљу другарима преко мобилног нису дуже од пет речи... А интернет и Википедија, уместо да им развију радозналост, прошире видике и повећају знање, омогућили су преписивање и коришћење дајцест издања класика које смо, некада, са задовољством читали. И зато не изненађује питање једног петнаестогодишњака упућено аутору овог текста: „А је л тај Андрић жив?“

Последица је то дугогодишње небриге и културне политике друштва које не мисли на своју будућност. Јер од прве „куће“ до данас много се тога променило. Нагоре. Није томе крива само лоша културна и образовна политика народа који већ две-три деценије нема могућности ни за достојнији живот, а камоли за озбиљније и одговорније осмишљавање своје будућности. Одговорност свакако носе и немотивисани учитељи, посебно млађе генерације, они који су своје знање стицали на скраћеним часовима, па мисле да се идеја пише без ј и не знају да су Дивчибаре назив и да се, као свака властита именица, пишу великим словом... Последица је то лоших уџбеника и незаинтересованих министара просвете и културе. Последица је то и недовољног бављења децом, јер родитељи, обављајући два посла да би преживели, немају времена за исправљање учитељских грешака...

Много је узрока због којих се не можемо надати образованијој деци и образованијем друштву и поред предивних једногодишњих светосавских академија. ■

АВИОН ЗА СЕЛЕКТИВНО ЛЕТЕЊЕ

АКРОБАТСКИ ЗЛИНОВИ

Авиони „злин“ изнад банајске равнице јула 1970. године у време службе у центру у Вршцу (МЦ „Одбрана“, Слободан Вукадиновић)

Породица школских двоседа марке „злин“ са тандем седиштима води порекло од родоначелника авиона „злин“ З-26 „тренер“, пројектованог у првим поратним годинама у Отроковицама, месту на истоку Чешке у фабрици „Злин“ (од 1953. до 2009. „Мораван“). Шеф конструкторског тима Карел Томаш понудио је да на постојећи авион за основну летачку обуку у РВ Чехословачке надогради четвороцилиндрични мотор Валтер Минор 4-III од 77 kW (105 КС). Мотор води порекло од британске фирме „Де хевиленд“ (De Havilland) и у Чехословачкој се производио од 1929. године. Деривати тог мотора остали су одлика „злинова“ од првог прототипа З-26, који је полетео 20. октобра 194, све до средине седамдесетих година, када су из фабрике изашли последњи изданци те породице.

Производња

Конструкција авиона З-26 била је мешовита – змај од металних цеви и

На акробатском авиону „злин 526“ селективно летење прошле су генерације пилота РВ и ПВО, школоване седамдесетих година. Сезона 1987. године била је последња у историји тих авиона са ознакама РВ и ПВО. Током каријере у РВ и ПВО свих 18 „злинова“ имало је укупно 14.334 часа и 58 минута налета.

дрвена крила, све у складу са временом настанка авиона. Авион З-26 показао се као одлична основа за развој усавршених модела. Следећи корак био је З-126 „тренер 2“ из 1953. године, потпуно металне конструкције. Затим, 1955. године З-226Б „бохатир“ са јачим мотором од 118 kW (160 КС) – шестоцилиндричним дериватом Валтер Минора са ознаком 6-III (по лиценци произвођен у Раковици и коришћен на југословенском школском двоседу „аеро-2“ и авиону за

везу „курир“). Од модела З-326 „тренер мастер“, чији је прототип полетео 12. августа 1957, главне ноге стајног трапа (с/т) делимично су се увлачиле у крило, чиме се добило на брзини и маневарбилности. Крила су продужена и промењена је конструкција поклопца пилотске кабине.

У фабрици „Мораван“ између 1959. и 1968. године произведено је 420 двоседа за обуку пилота војне авијације и аеро-клубова источног блока и савезника. Неки примерци продати су на отвореном тржишту, а два комада набавили су југословенски аеро-клубови.

Осим школских двоседа израђивани су у малим количинама и акробатски једноседи, који су по правилу доносили техничке искорак касније примењене и на основним моделима авиона. На пример, једносед З-326А „акробат“ из 1960. године имао је двокраку металну елису Авија В-503 промењивог корака, која је постала стандард за школске авионе З-526 „тренер мастер“.

Први прототип модернизованог З-526, у ствари преправљени приме-

рак 3-326, полетеo је 3. септембра 1965. године. У почетку, коришћен је стандардни мотор Валтер Минор 6-III, али са „акробатском“ елисом В-503 на 61 авиону произведеном од 1966. до 1969. године. Авион се добро продавао и међу корисницима је било и југословенско РВ и ПВО, које је набавило 10 комада.

Од 1969. године у производњи је био 3-526Ф, школски авион са усавршеним мотором М-137А од 132 kW (180 КС). Реч је о „пунокрвном акробати“, јер су лимити у маневрима били од +6 до -3 G. Осим у основној школској намени, 3-526Ф, са једним пилотом, који је летео на другом седишту због центраже, био је прави такмичарски акробатски авион. Од 172 израђена 3-526Ф, 12 комада продато је Југославији.

У „Моравану“ су искористили потенцијал авиона и израдили су и акробатске једноседе 3-526А и 3-526АС са лимитима од +7 до -4,5 G. Као покушај пробоја на тржишта „несоцијалистичких“ земаља, 1969. године пројектован је 3-526Л са америчким мотором Лајкоминг (Lycoming) А10-360-В1В 147 kW (200 HP) и елисом Харцел (Hartzell) С2УК-4. Врло амбициозан покушај продора на светско тржиште завршио се продајом само шест комада, од којих су два била у југословенском цивилном регистру.

Авиони Н-61 3. ескадриле 105. пука на селективном летењу 1975. године (МЦ „Одбрана“)

Последњи „злинови“ из породице са тандем седиштима били су 3-726 „универзал“, са мотором М-137А3, који су израђени у 31 примерку 1973. и 1974. године, и два прототипа 3-726К са мотором М337АК од 154 kW (210 КС).

У старе „злинове“ накнадно су уграђивани нови мотори и за преправљене авионе коришћена је ознака са суфиксом „М“ – авиони са моторима М-137А су „злин 326М“ и 3-526М, а авиони са моторима М-337 имали су суфикс „МР“. У свим моделима – од серије 3-26 до 3-726 – произведено је 1.493 комада „злинова“.

У Југославији

Први југословенски „злинови“ била су два примерка 3-326, која су 1962. године увезена за потребе Ваздухопловног савеза Југославије (ВСЈ) и намењена за акробатско летење. У то време летачки центри и аеро-клубови ВСЈ користили су авионе који су били вишак у РВ и ПВО и „прекомандовани“ су цивилним организацијама. Како су задаци ВСЈ били блиско повезани са интересом народне одбране, авиони су често летели у војној камуфлажној шеми. Почетком шездесетих година у духу отворености југословенског друштва према свету, у ВСЈ први пут су увезени авиони разних светских про-

извођача, укључујући и два поменута „злина“. Један примерак са регистарском ознаком YU-COI био је стационаран на аеродрому „Лучко“ и, поред акробатског летења, био је у саставу тренажне ескадриле, задужене за обуку резервних официра пилота. Други примерак, YU-CVC, летео је на аеродрому „Лесце-Блед“.

У то време, питомци Ваздухопловне војне академије (ВВА) летели су током основне обуке на авионима „аеро-3“ и 522 у 105. авијацијском пуку (школском) на аеродрому „Земуник“. Први млазни школски авиони Н-60 („галеб-2“) примљени су 21. јануара 1966. и, природно, уследило је прилагођавање наставног плана и програма новој техници. У складу са ставовима из тог времена, питомци су од почетка основне обуке летели на млазном авиону, али претходно, пре пријема на ВВА, пролазили су курс прилагођавања кандидата (касније преименован у селективно летење) на „аеро-3“, који су били задужени у 105. пуку. У Команди РВ и ПВО 1967. године, одлучено је да се ВВА посвети обуци на млазном авиону, а да се селективно летење повери цивилним наставницима из Пилотске школе СВЦ Вршац. За ту намену из буџета оружаних снага финансирана је наруџбина 10 нових авиона 3-526, који су имали намену да побољшају

ИЗГУБЉЕНИ ЗЛИНОВИ

Током службе у 105. пуку уништена су три „злина“ и страдала су четворица летача. У првој катастрофи, 5. јула 1973. на аеродрому Земуник, у авиону број 41109, погинули су врло искусни потпуковник Томислав Радић и ученик гимназије Драган Јакшић, на селективном летењу. На крају рада у пилотажној зони, према процени комисије, највероватније је у намери да ученику пружи прилику да поправи грешке из претходне петље, Радић дозволио да се уђе у другу и можда и трећу петљу везано. Висина је снижена до само 500–600 метара. У петљи, у горњој мртвој тачки, авион је у вертикали остао без брзине и пао је у десни стрми ковит. Ударио је у тло десним крилом, које се сабило као хармоника. У другом удару свалио се на лево крило и ударио је у камење. Радић и Јакшић су изгорели у кабини.

Само пет дана после те трагедије у удесу је уништен „злин“ број 41102, али су срећом преживели наставник поручник Салко Бегич и ученик Мићо Судар. Мотор је наводно преостао да ради на висини од 25,30 метара у продужетку изнад ПСС. Авион је ударио под левим нагибом и зауставио се после 30 метара. Према првим проценама, авион је требало да се поправи, али је 1975. године расхолован и предат у музеј.

У авиону број 41113, 11. јуна 1979. полетели су наставник капетан прве класе Мирослав Вемић и ученик Зоран Радосављевић. Изводећи школске кругове сустигли су изнад ПСС претходни авион, који је полетео из протрчавања. Били су на одстојању од 20 m, а да би избегли судар попели су авион у великом углу, уз истовремено скретање удесно. Авион је динамички превучен и ударио је у тло, па се потом преврнуо. Радосављевић је одмах погинуо, а Вемић је подлегао повредама девет дана после удеса.

Остаци Н-61Ф број 41113 уништеног у катастрофи 11. јуна 1979. године на аеродрому „Земуник“ (РВ и ПВО)

квалитет селекције, јер су кандидати могли да се провере у акробатском летењу.

Авиони марке „злин“ били су имовина РВ и ПВО и зато су имали прописне ознаке вида, али су дошли у „цивилној“ плаво-белој фабричкој шеми бојања. Интерна ознака вида Н-61

била је из секвенце за „наставне“ авионе. Куриозум је да се у техничкој документацији РВ и ПВО за „злина“ из 1968. године наводи осим Н-61 и авион АН-61, једносед 3-526А, који никада није коришћен код нас.

Првих пет авиона ев бр. 41101-41105 примила је комисија РВ и ПВО

29. децембра 1967. године. Следећих пет авиона, ев. бр. 41106-41110, уведено је у наоружање 5. марта 1968. године. На „злинзима“ наставници из Вршца летели су са ученицима, кандидатима за пријем на ВВА обично са аеродрома „Земуник“. За преобуку дела наставника ВВА четири „злина“ привремено су, 1. октобра 1968, уврштена у штабно-авијацијско одељење 105. пука. У то време из пука су отишли последњи „аеро-3“. У следеће три године су повремено један или два „злина“ била у пуку, али су носилац обуке били цивилни наставници из центра у Вршцу (од 1972. дела ЈАТ-а), који су летели и са југословенским и са страним кандидатима за ВВА, укључујући ученике из Либије и Замбије.

Два удеса са лакшим штетама, која су се догодила октобра 1972. године, била су повод да се одустане од „цивилног“ програма селективног летења. Први се десио 2. октобра 1972. године. На полетању су се на авиону број 41109 увукле главне ноге и око 250 метара клизао је по бетонској полетно-слетној стази (ПСС) на облози моторима са точковима у увученом положају. Уништена су оба крака елисе и оштећено десно крило, а инструктор и ученик из Либије, кандидат за ВВА, нису повређени. Према процени комисије РВ и ПВО, кривац је био наставник из вршачког центра, јер није приметрио да је прекидач за увлачење с/т био „нагоре“ или је прерано у полетању увукао стајни трап.

Други удес догодио се на пробном лету 26. октобра 1972. године. На авиону 41110 наставник из центра у Вршцу заборавио је да извуче с/т и слетео је на „трбух“, па је потом клизио око 80 метара по влажној травнатној ПСС. Оштећена су оба крака елисе.

После та два удеса, који су настали кривицом наставника, Команда РВ и ПВО донела је одлуку да се Пилотској школи ЈАТ-а одмах забрани да користи Н-61, а затим да се авиони предају ВВА, која је убудуће задужена за селективно летење. Одука је проведена у дело и 29. децембра 1972. свих десет „злинзова“ презадужене је из Пилотске школе СВЦ у 105. пук.

Шест нових авиона З-526Ф (интерна ознака вида Н-61Ф) са мотором М137А, ев. бр. од 41111 до 41116, примљено је маја 1974. директно у 105. пук, а последња два авиона 41117 и 41118 дошла су јуна 1976. године.

Обука

Авиони „злин“ концентрисани су 1974. године у новоформираној 3. ловачко-бомбардерској авијацијској ескадри 105. пука. Тој јединици, осим селективног летења, поверени су и задаци обуке пилота на пет

„акро“ јастребова, затим подршка у превозу за ВВА са авионима Ц-47 „дакота“ и В-51 и СТС са хеликоптерима ХТ-41 (Ми-2), а поред тога и обука страних пилота на Н-60. Накнадно, 1977. године, 3. ескадрила преформирана је у 333. мешовиту авијацијску ескадрилу (школску) са истим задацима и техником. Предвиђено је да у рату млазни авиони чине борбену јединицу, а требало је да „злинови“ уђу у ратну 334. ескадрилу лаке авијације (школску).

На аеродрому „Земуник“ седамдесетих година било је као у кошни-

ци јер се обука изводила на авионима четири ескадриле уз повремено „гостовање“ јединица са стране. Селективни курс био је важан задатак, али тешко се „убацивао“ у пре-напрегнути план летења на аеродрому. Селекција кандидата, у трајању од три недеље, обухватала је кратак програм у учионици и прилагођавање на летење и обуку на „злину“ из основних елемената лета и фигурног летења.

Као пример како се проводила селекција узећемо кандидате за 31. класу ВВА. Према подацима из моно-

ЦИВИЛНИ АВИОНИ

Осим 18 „злинова“ из РВ и ПВО, још осам авиона увезено је за цивилне организације. Они су вођени у евиденцији Команде РВ и ПВО као „пописни“ авиони за ратни развој авијације Територијалне одбране. У листи пописних авиона била су два З-526Ф из ВСЈ, произведена 1974. године, затим два З-526Л у Пилотској академији ЈАТ-а у Вршцу и два З-726 из ВСЈ.

Из РВ и ПВО „злинови“ су позајмљивани аеро-клубовима за акробатско летење. Седамдесетих година формирана су два центра за обуку у акробатици на З-526 – у Порторожу и Трстенику. У то време акробате су биле врло активне, чак су одржавана и државна првенства за акробатске пилоте.

Из 105. Пука, и са ремонта у заводу „Мома Станојловић“, почетком осамдесетих година предато је ВСЈ 13 „злинова“. Осамдесетих година Команда РВ и ПВО уговарала је на годишњем нивоу са ВСЈ обавезе тренажног летења резервних официра на В-53 и Н-61 са налетом од 72 часа по пилоту. За ту намену аеро-клубовима одобрено је, осим новца, 38 kg горива Б-80/86 по часу лета на Н-61. У ВСЈ били су дужни да одржавају авионе у клубовима, а ремонт је био у надлежност РВ и ПВО.

Осамдесетих година постепено се угасило акробатско летење у ВСЈ. Због истрошености, „злинови“ више нису били погодни за акробатску намену, а није било новца за набавку нових авиона.

Авион З-526Ф, фабрички број 1296, набављен је за Ваздухопловни савез Босне и Херцеговине, али је у војној евиденцији носио број 41276, предвиђен за „мобилисане“ авионе. Сада YU-CDG лежи на аеродрому у Ечкој. (МЦ „Одбрана“)

ЗАМЕНА МОТОРА

У прелету са аеродрома „Земуник“ у Батајницу, 6. децембра 1979, на авиону број 41107, за чијим је командама био кик Добрен Младеновић, појавио се дим на издубним цевима. После неколико минута почео је да вибрира мотор и да губи снагу. Пилот се одлучио за принудно слетање са увученим точковима на погодном простору на планини Срнетици. Авион је лакше оштећен. Основни узрок удеса био је делимичан отказ мотора због отказа свећице у цилиндру број 5, у који је ушла већа количина уља. Продор уља био је последица прегревања мотора током ранијег коришћења. Одлучено је да се забрани летење са „злиновима“ са мотором Валтер Минор 6/III ван ужег рејона аеродрома до замене мотора и ванредних прегледа, те да би у авионе требало уградити радио-станице. Уговорено је да се за осам преживелих Н-61 у Чехословачкој проведе ремонт и уједно уграде мотори М-137А. Прва четири авиона преправљена су у Н-61М (З-526М) од јануара до јула 1980. године. Истовремено са пријемом тих авиона, послата су преостала четири авиона, која су се на „Земуник“ вратила фебруара 1981. године.

Ако се обрати пажња на покривач мотора, може се видети разлика између авиона Н-61Ф у првом плану са мотором М-137А и авиона Н-61 са мотором Валтер Минор 6/III у другом плану (МЦ „Одбрана“)

графије класе – 117 ученика гимназије „Маршал Тито“ имали су током маја и јуна 1978. године 18 часова наставе аеродинамике и механике лете и 18 часова примењене теорије, а затим просечно 55 летова са девет часова и 35 минута налета на „злиновима“ у 333. ескадрили на Земунуку.

Исти курс у август 1978. године прошло је 26 ученика, који су дошли из цивилства и других војних средњих школа и гимназија. Ескадрила је током селективног летења логоровала, јер је сваки наставник летео до шест пута дневно на 13 „злинова“. На једног наставника долазила су три ученика. Током динамичног курса „злинови“ су полетели и слетели 7.631 пут. Након селекције на ВВА примљено је 136 кандидата.

На „злиновима“ се проводила обука завршно са сезоном 1979. године. Нови домаћи авиони В-53 („утва-75“) дошли су у 333. ескадрилу 1980. године и на њима је проведена преобука наставника и први следећи селективни курс. На Земунуку је остало задужено само шест „злинова“, гурнутих у страну као вишак. Статистика из 1980. године за 105. пук показује да су ти авиони имали само 28 летова са 32 часа и 25 минута налета. За поређење, на новим В-53 остварено је 14.324 летова са 2.970 часова и 35 минута налета.

Авион Н-61Ф из „мале“ акро-групе (колекција Милан Мицевски)

Мала акро-група

С обзиром на то да су „злинови“ имали велики сачувани ресурс, Команда РВ и ПВО одлучила је да авионе преда на даље коришћење аеро-клубовима и посредством два уговора из 1980. и 1982. године из РВ и ПВО у ВСЈ предато је 13 авиона, а два су задржана у инвентару 333. ескадриле.

Ти авиони повремено су летели пре свега за приказивање на аеромитинзима у „солистичком“ програму и од 1982. године као „синхро-пара“. Због увежбавања акробатских летова, „злинови“ су у 1983. имали 116 летова, 1984. године 221 лет и тада се прешло на летове са три авиона, која су чинила акро-групу. Најзаслужнији за настанак злиновског тима био је први вођа Боривој Бивиц, који се трудио да ВВА одржи континуитет приказа акробатских вештина.

Уз Бивица, у тиму су летели Мишо Менђан и Андреј Перц. Први званични приказ акро-група имала је на прослави Дана РВ и ПВО – 21. маја 1984. године, на Земунику, пред око 6.000 гледалаца. Пилоти из прве поставе акро-групе на „злиновима“ ушли су децембра 1984. године у нову акро-групу на „јастребовима“, касније названу „Летеће звезде“.

После обнове тима на млазним авионима, „злинови“ нису престали

МАСКИРНИ АВИОН

У грађанском рату у бившој СФРЈ један „злин“ из аеро-клуба Бања Лука „мобилисан“ је у састав 92. лаке ескадриле вишеструке намене Војске Републике Српске (ВРС). Уместо плаво-беле шеме пребојан је у маскирно и добио је нови ев. бр. – ВРС 50205 уместо изворног ев. бр. 41112, и цивилне регистарске ознаке YU-DEU. У лето 1992. године авиони 92. ескадриле летели су на визуелна извиђања у подршци ВРС и полицији, у врло конфузним тренуцима када су зарађене стране биле потпуно измешане на терену. После стабилизације линије раздвајања током првог ратног лета у Босни, авиони 92. ескадриле остали су без намене, али су до завршетка рата били у саставу ВРС. После рата „злин“ је враћен аеро-клубу и сада се налази у хангару на летишту Залужани.

Авион 3-526Ф из 92. ескадриле на аеродрому „Залужани“ са рајним ознакама, рајне 1993. године (Александар Радић)

да лете. Бивиц се побринуо за континуитет рада, па су изабрана три наставника летења из 333. ескадриле за нови састав, који је летео од 1985. године. У улози вође налазио се Богољуб Јајић, а пратиоци су били Мирко

Кос и Милутин Радосављевић. У РВ и ПВО тим су популарно звали „мала акро-група“ како би се разликовао од „велике“ на „јастребовима“. У званичним приликама користио се условним назив акро-група „Злин“.

Године 1985. „злинови“ су имали 570 летова за тренажу и пред публиком, а коришћена су три авиона, јер је из ВСЈ враћен један. Током 1986. године у 333. ескадрили остварено је 246 летова са пет „злинова“. Били су то примерци 41106, 41108, 4111, 41116 и 41118. Осим три авиона у тиму, понекад су летели као синхропар на пример за Дан РВ и ПВО 21. маја 1987. године, када су два „злина“ имала програм од 12 минута.

Сезона 1987. године била је последња у историји „злинова“ са ознакама РВ и ПВО. Новембра те године донета је одлука да се преостали авиони препусте аеро-клубовима и прекинут је рад „мале акро-групе“. Током каријере у РВ и ПВО свих 18 „злинова“ имало је укупно 14.334 часа и 58 минута налета. ■

Александар РАДИЋ

ТАКТИЧКО-ТЕХНИЧКЕ ОДЛИКЕ ЗЛИН-526

- мотор ..... Авија М-137А
- гориво ..... 2×45 l
- максимална маса у полетању ..... 975 kg

Димензије:

- дужина ..... 8.000 mm
- висина ..... 2.060 mm
- размах крила ..... 10.596 mm
- површина крила ..... 15,450 m²

Масе:

- празан ..... 665 kg
- макс. у полетању за акробатску категорију ..... 940 kg
- максимална у полетању ..... 975 kg

Перформансе:

- максимална брзина ..... 238 km/h
- брзина крстарења на нивоу мора при 70% снаге мотора ..... 205 km/h
- брзина пењања ..... 5 m/s
- плафон лета ..... 5.000 m
- долет при брзини крстарења ..... 530 km
- дужина полетања на бетонској стази ..... 230 m
- дужина слетања на бетонској стази ..... 186 m

ПОСРЕДОВАЊЕ У РЕШАВАЊУ МЕЂУНАРОДНИХ
ОРУЖАНИХ СУКОБА

РАЗУМОМ ПРОТИВ БЕЗНАБА

ПИШЕ Милош СТРУГАР

Универзитет Упсала у Шведској већ годинама прати и истражује ратове и оружане сукобе у свету. По последњим објављеним подацима, тренутно постоји више од 40 активних оружаных сукоба, од чега је 11 дефинисано као рат на основу броја погинулих који прелази 1.000 у календарској години. Четири рата са највећим бројем погинулих, више од 10.000, у прошлој години били су рат у Сирији, Авганистану, Ираку и Боко Харам у Африци. Укупан број погинулих у ратовима и сукобима прошле године је највећи на годишњем нивоу у периоду од 1989. године.

Упркос напорима Уједињених нација, регионалних организација и утицајнијих држава, постигнути су веома скромни резултати у решавању постојећих и спречавању избијања нових ратова и сукоба. Рат у Сирији, на пример, траје већ скоро пет година, а још није постигнут минимум сагласности међу сукобљеним сиријским странама, регионалним државама, као ни међу светским силама у оквиру Савета безбедности УН о прекиду ватре и о политичком оквиру за мирољубиво решење сукоба.

Кофи Анан, а затим Лакдар Брахими, који су засигурно најискуснији и најугледнији међународни посредници, покушали су да посредују у сукобу, али су морали да признају немоћ и неуспех и да се повуку. Министри Лавров и Кери, који су лично и интензивно ангажовани у посредничким напорима од почетка сукоба, такође немају чиме да се похвале. Слична је прича и са посредничким напорима на решавању других кризних жаришта, попут Јемена и Либије.

Разлози за (не)успех

Медијација или посредовање је процес у коме медијатор помаже странама у конфликту, уз њихову сагласност, да постигну споразум с циљем превентивног спречавања, контроле или споразумног решења сукоба. Повеља Уједињених нација идентификује медијацију као важно средство за мирно решавање спорова и сукоба, међудржавних и унутрашњих, уколико представљају претњу међународном миру и безбедности.

Нису сви сукоби, међутим, погодни за медијацију. Постоје неки показатељи који указују на потенцијал за ефи-

Квалитет и одрживост споразума директно зависе од
ИМА КОД ЛОКАЛНОГ СТАНОВНИШТВА И ОД ТОГА У КОЈОЈ МЕРИ

касно посредовање. Прво и најважније, стране у конфликту морају бити отворене за преговоре и споразумни договор. Друго, медијатор мора бити прихваћен, кредибилан и добро подржан, и треће, мора постојати генерални консензус на регионалном и међународном нивоу да се подржи процес.

Предмет медијације може бити ограничен само на одређена питања, односно аспекте конфликта, попут прекида ватре, или може бити свеобухватан процес с циљем трајног политичког решења. Сваки конфликт захтева специфичан приступ, али политичка воља страна у конфликту је одлучујући фактор за успех или неуспех посредовања. Ефикасан процес медијације мора да узме у обзир специфичности сукоба: узроке и динамику конфликта, позицију, интересе и циљеве страна у сукобу, потребе становништва и друштва, као и регионално и међународно окружење.

Медијатора, односно посредника, може именовати одређена држава, мултилатерална или регионална организација или неваљина организација. Медијатор мора постићи претходну сагласност са странама у сукобу о својој улози, оквиру и основним параметрима медијације. Требало би да буде добро информисан, искусан, стрпљив, балансиран и дискретан. Мора да буде особа са снажним интегритетом која може да се одупре спољним притисцима, али и са дипломатским способностима да обезбеди неопходну међународну подршку.

Елементи успешног посредовања

У политици и пракси Уједињених нација постоји неколико елемената који се сматрају кључним за успешан процес медијације.

Медијација захтева добру припрему медијатора и његовог тима. Поред тога, потребно је унапред осигурати неопходну политичку, финансијску и административну

политичке воље страна у сукобу, подршке коју се бави узроцима и коренима конфликта

подршку од ентитета који је номиновао медијатора. У припремној фази треба урадити свеобухватну анализу конфликта (mapping), и на основу тога разрадити стратегију и тактику за различите фазе медијације.

Посредовање је добровољни процес који захтева сагласност страна у конфликту. Сагласност може понекад бити ограничена на медијацију о одређеним аспектима конфликта.

Непристрасност и објективност су камен темељац медијације. Медијатор треба да буде у стању да води уравнотежен процес који третира све актере поштено и на исти начин, и не би требало да има материјални интерес у исходу медијације. Ово такође захтева да је посредник у позицији да разговара са свим актерима од значаја за решавање сукоба. Непристрасност није синоним за неутралност, јер посредник мора да се придржава одређених универзалних принципа и вредности и да поштује релевантну међународно-правну регулативу.

Инклузивност подразумева да су ставови, интереси и потребе свих страна у сукобу и осталих актера који су погођени сукобом (на пример, локално становништво) заступљени и интегрисани у процес и исход медијације. Такође, појачава легитимитет и национално власништво мировног споразума. Свеобухватни процес не значи да сви актери учествују директно у формалним преговорима, али олакшава интеракцију између сукобљених страна и других заинтересованих страна и ствара механизме да се све релевантне перспективе укључе у процес. Уколико је Међународни кривични суд подигао оптужбу против неких од актера у конфликту или се они налазе на листама међународних терориста, то утиче на форму њиховог учешћа у процесу медијације.

Национално власништво значи да стране у сукобу и други актери у друштву чврсто подржавају медијацију, споразум и процес имплементације споразума. То је од кључног

значаја за успех медијације. Медијатор не може да наметне решење. Национално власништво такође захтева прилагођавање процеса медијације локалним вредностима и култури.

Оквир за дијалог

Посредовање се одвија у одређеном нормативно-правном оквиру. Посредници обављају свој посао на основу мандата које добију од ентитета који их је номиновао на ту дужност. На пример, медијатори Уједињених нација раде у складу са Повељом УН, релевантним резолуцијама Савета безбедности и Генералне скупштине, и правилима и прописима Организације. Медијатори, такође, делују у складу са међународним правом које регулише дату ситуацију, као што су међународно хуманитарно право, универзалне конвенције о људским правима, право о избеглицама и међународно кривично право. Усклађеност са међународним правом доприноси јачању легитимитета процеса медијације и међународне подршке, и повећава шансе за успешну имплементацију мировног споразума.

У већини конфликтних ситуација делују медијатори које су номиновали различити ентитети и са различитим мандатима. Због тога је неопходно обезбедити усклађеност, координацију и комплементарност свих посредничких напора. Пожељно је да постоји одређена подела рада између разних медијатора на основу њихових компаративних предности, али је пракса показала да је најбоље решење да увек постоји један медијатор који ће водити рачуна о целокупном процесу.

Међународне контакт групе или тзв. Групе пријатеља, састављене од заинтересованих држава, такође могу имати веома корисну улогу у решавању конфликта уколико су њихови циљеви усклађени са циљевима медијације.

Тежак пут до споразума

Медијација је успешна уколико произведе квалитетан мировни споразум који ће зауставити насиље и створити заједничку платформу за помирење, одржив мир, правду и безбедност. Квалитетан споразум такође мора бити у складу са међународним хуманитарним правом, људским правима, правима избеглица и међународним кривичним правом. Споразум такође мора бити јасан и прецизан како би се избегле различите интерпретације и спорови у процесу његове имплементације.

Квалитет и одрживост споразума директно зависе од политичке воље страна у сукобу, подршке коју има код локалног становништва и од тога у којој мери се бави узроцима и коренима конфликта.

Имајући све наведено у виду, очигледно је, нажалост, да ратови у Сирији, Јемену и Либији још нису дошли у стадијум за ефикасно међународно посредовање. Главна препрека су саме стране у сукобу, као и регионалне силе које их подржавају, јер нису искрено спремне на прекид ватре, за политичке преговоре и споразумно решење. У таквој ситуацији ниједан међународни медијатор нема шанси да успе у посредничким напорима. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација

ПОЧЕЦИ СПОМЕНИЧКЕ КУЛТУРЕ У СРБИЈИ

ИДЕАЛИЗАЦИЈА ПРОШЛОСТИ

По стицању првих атрибута независности у Србији наглашена је тежња да се изражавањем хришћанског идентитета повуче граница између тек одбачене османске прошлости и слободне европске будућности. Један од начина изградње новог идентитета био је и подизање споменика у јавном простору. Очекивано, споменици су најпре подизани у главном граду, а имали су наглашен верски карактер.

Први покушај да се на трајнији начин изрази хришћански идентитет тек ослобођене Србије резултат је личне иницијативе. На свом имању на Врачару и о сопственом трошку Глигорије Возаревић, први српски књижар и издавач, 1847. године подигао је велики дрвени крст украшен иконама. После више обнављања он је у периоду између два светска рата замењен каменим крстом по коме је тај део града добио назив Црвени крст. Ипак, први објекат који се може сматрати спомеником у модерном смислу речи подигнут је годину дана касније, а посвећен је устаницима погинулим у борбама за ослобођење града 1806. године. Налази се у непосредној близини њихових гробова у данашњем Карађорђевој парку. На споменику уметнички скромног домета којим доминира крст пише: „У славу и чест Срб јунацима – за отечество храбро изгинувшим 1806-те године – подиже споменик овај – Александар Карађорђевић књаз србски 1848.“

Након тога, 1862. године подигнут је споменик у облику крста на простору некад познатом као Мала пијаца, у близини данашње аутобуске станице. Споменик, који је подигао трговац Ћира Христић, симболично је назван „Крст победе“. У вароши која се тек ширила први споменици су заједно с подигнутим црквама омеђавали простор који је био ван утицаја ограничене турске власти и ван домашаја топова с калемегданске тврђаве.

СПОМЕНИК КОСОВСКИМ ЈУНАЦИМА

Композиција је преко неколико фигура обухватила најважније симболе националне епике: слепог гуслара као преносиоца народне традиције, епског јунака Бошка Југовића, кога народна песма описује као последњег косовског јунака, и вилу, биће из народног веровања, која га овенчава славом. Новина је лик жене с мачем – антропоморфна представа Србије која позива у борбу за ослобођење.

Тим спомеником Србија која се ослобађа од ропства препознавала је своје корене у славној средњовековној прошлости. Херојски идеали, вековима неговани у епској поезији, модерном формом уведени су у јавни простор.

Споменичким приказима витешка прошлост стављена је у функцију учвршћивања националне идеје и афирмације политичких циљева државе. Уз натпис „Српство косовским јунацима“ на споменик су уписане и три године: 1389, 1882, и 1904, чиме је нова династија себе уписала у континуитет националне историје.

Споменик кнезу Михаилу

Пракса подизања споменика, нарочито фигуралних, косила се и са исламском и с православном верском традицијом. Ако се томе дода немогућност било каквог озбиљнијег рада на изградњи националне свести током османске владавине на овим просторима јасно је зашто је развој споменичке културе у Србији каснио за оним у слободним земљама Европе. Наиме, упркос честим верским сукобима, хришћански идентитет Европе никада није био споран. Поред мање или више раскошних градских цркава, тргове и путеве у европским земљама красили су бројни крстови, фигуре светаца и мученика. Први кораци на путу развоја такве културе код нас могу се описати и као покушај да се у области исказивања верског идентитета постигне оно што је слободна Европа одавно имала.

Први фигурални споменик у Србији јесте онај посвећен кнезу Михаилу, на некадашњем Позоришном тргу, данас Тргу Републике. До прихватања тог идејног решења није дошло ни брзо ни лако. Убрзо после атентата 1868. године појавиле су се идеје о потреби подизања споменика владару омиљеном у народу. Без обзира на то да ли је реч о идеји о подизању спомен-капеле или о неком више световном решењу, заједничко им било је везивање за место погибије кнеза – Топчидерски парк. До реализације је дошло тек 1882. године, после победе у српско-турском рату, нако што су велике силе признале независност

Србије и проглашења краљевине. Споменик, први на нивоу оних у Европи, представљао је много више од признања заслуга кнезу. У актуелном политичком тренутку славио је ратне победе, територијално проширење, освојену и признату независност и уздизање земље у ранг краљевине. Кнез Михаило био је само персонификација тог успеха. У лику владара, кога је идеализовала временска дистанца, огледала се и актуелна власт с краљем Миланом на челу.

Пантеон на отвореном

Током последње деценије 19. века у Београду су подизани споменици и бисте угледним појединцима заслужним за језичку реформу, просвећивање становништва и развој науке и уметности. Подизани су на Калемегдану и простору данашњег Студентског трга. Част да после кнеза Михаила добију спомен-обележја у главном граду међу првима су имали Ђура Даничић, Ђура Јакшић, Јован Гавриловић и Јосиф Панчић. Циљ је био да се одавањем поште заслужним појединцима укаже на зацртани правац развоја Србије и истакне пожељни модел ангажовања сваког појединца на том путу. Потреба друштва за напретком након вишевековне стагнације под турском влашћу диктирала је да пантеон великана пре других чине просветитељи, научници и уметници. Иако није умањиван значај победа у ратовима вођеним за ослобођење и проширење Србије, тадашња елита, која је креирала националну свест, предност је смишљено давала оним областима живота у којима је земља заостајала. Управо су писменост, наука и уметност презентовани као гарант будућих успеха.

Колико је подизање споменика за тадашњу Србију било ново и необично толико је било јако традиционално поимање исказивања поштовања великанима. Током 1897. године, у којој је подигнут споменик Панчићу, обављен је пренос посмртних остатака Вука Караџића из Беча у Београд. Након спектакуларног дочека посмртни остаци сахрањени су испред Саборне цркве, где је истим поводом

обновљен и уређен гроб Доситеја Обрадовића. Два велика заслужена споменике добиће знатно касније. То указује колико је крајем 19. века било снажно преплитање световне и сакралне сфере у јавном животу престонице.

У функцији политике

После првих корака учињених у престоници, споменици се подижу и у унутрашњости. Посвећени су најчешће књазу Милошу, чиме се централна власт симболично желела учврстити у провинцији и подићи донекле нарушени углед владајуће династије у народу. Тако су током 1898. и 1899. године подигнута чак три споменика књазу – у Пожаревцу, Крагујевцу и Неготину. На Нишкој тврђави, на Видовдан 1902, подигнут је споменик кнезу Милану и ослободиоцима Ниша из 1978. године. Иако естетски више него скроман, тај споменик није без значаја. Њиме су, поред једног монарха, признање добили и бројни безимени јунаци заслужни за ослобођење. После утицајних и угледних појединаца који су у своје време представљали врх српског друштва, први пут у јавни простор уписани су и обични, мали људи. Ипак, пуну афирмацију заслужни грађанин – војник у Србији ће дочекати тек после Првог светског рата.

Споменик који по много чему представља прекретницу у развоју споменичке културе у Србији јесте Споменик косовским јунацима у Крушевцу. Идејним решењем и уметничким дометом он је више од једног века у врху уметничких остварења у тој области. Колико је трновит пут развоја споменичке културе говори податак да је од идеје до реализације тог пројекта прошло петнаест година. Оживљавање косовског култа у српској јавности осликавало је, између осталог, намеру државе да настави борбу за ослобођење крајева који су још били под турском влашћу. Поводом обележавања пет векова од Косовске битке покренута је иницијатива за подизање споменика посвећеног косовским јунацима. У оквиру прославе новоустановљеног држаног празника – Дана косовске битке, у Крушевцу је положен камен темељац. На конкурс, расписаном тек три године касније, изабран је већ награђивани рад вајара Ђорђа Јовановића. Споменик је на Видовдан 1904. године открио краљ Петар Први Карађорђевић. ■

Мр Драшко ЖИВКОВИЋ

Краљевски српски војни манастир – Света Петка Иверица

ДУХОВНО УТОЧИШТЕ

На десној обали Нишаве, у најлепшем делу Сићевачке клисуре, у атару села Островице, налази се манастир посвећен Светој Петки. Оно што га чини посебним и издваја од осталих српских манастира јесте чињеница да је први и једини војни манастир у историји Српске православне цркве.

И Манастир Света Петка Иверица, који припада Епархији нишкој, изграђен је у првој половини 15. века. Садашњи храм подигнут је на темељима цркве коју су подигли Мрњавчевићи, а на месту још старије богомоље, чија историја није довољно истражена. Претпоставља се да је име манастира потекло од монаха из грузијског манастира Иварион са Свете горе. Верује се да су монаси, бежећи пред турском најездом, морали да напусте своја светилишта, а да су потом уточиште пронашли у тада непроходној Сићевачкој клисури. Тако је током 15. века, на том простору, створена својеврсна колонија монаха.

Препрека турским освајачима

Специфичан географски положај манастирског комплекса, који је усечен на улазу у клисуру, простору је обезбедио идеалне услове за развој духовног живота. Непрístupачност сићевачким гудурама, које су остале непремостива препрека за турске освајаче, учинила је да многи духовници, у потрази за духовним миром и уточиштем, похрле у те крајеве. Сићевачку клисуру, која је постала својеврсно духовно средиште, красило је око двадесетак манастира, цркава и испосница. Тако је, с

временом, код народа створен готово митски однос према тајновитим пределима Сићевачке клисуре.

Легенда каже да су Турци у знак одмазде, пред вратима манастирског храма, живе закопали дванаест девојака, које је црква касније сврстала у светице. Да то није обично предање, говоре у прилог и остаци костију и накита, пронађени приликом изградње нове цркве. Осим што је у том крају јачао духовни утицај, и што су имућнији Срби из Ниша и околине настојали да обезбеде мирне услове како би се несметано могли обављати црквени обреди, тај простор постао је значајан и за устанике и хајдуке који су се од Турака скривали по непрегледним пределима клисуре.

На основу турског пописа из времена владавине султана Мехмеда III, у коме се помињу задужења и намети, може се закључити да је реч о добростојећем манастиру. Током великог народног сабора у 16. веку, Османлије су срушиле манастир, те је духовна светиња од 16. па до 19. века остала у рушевинама. Данас је од првобитног храма остала видљива мутвак оцаклија старог конака, као и зарубљена камена пирамида која сведочи да историја манастира сеже у дубоку прошлост. Током 19. века, приликом откопавања темеља старе цркве, откривена су три слоја градње, као и предмети попут копља, стреле, оклопа и новчића из времена цара Уроша I, што додатно потврђује старост и значај манастира.

У славу краља

65

Новија историја манастира почиње његовом поновном изградњом, за коју је понајвише заслужна српска војска. Наиме, 1898. године инжењерске јединице припремале су терен за прокопавање тунела и пролаза за пут и пругу која је требало да прође кроз Градиштански кањон Сићевачке клисуре. Том приликом до инжењера српске војске стигла је вест да је краљ Александар Обреновић на мору, код француског Бијарица, спасен од сигурне смрти. Стога су и започели изградњу цркве, што потврђује и спомен-табла на којој пише:

„У славу срећног спасења Врховног Команданта Краљев. српске војске Његовог Величанства Краља Александра I овај храм из темеља обнављају захваљујући се Свемогућем што је сачувао драгоцен живот Узвишеног Господара Србије, а у знак топлих осећања који су према његовој узвишеној личности прожети. Официри и војници инжењеријских трупа. Изградњом грађевине руководио је капетан Живојин Дамњановић.”

Манастирску цркву, пројектовало је Министарство грађевина, главни архитекта био је Светозар Ивачковић из Београда, док је изградњу манастира финансијски помогао краљ Александар I. Занимљиво је да је својеручно написани текст градитеља цркве, инжењеријског капетана Живојина Дамњановића сачуван и објављен у књизи Житије светих манастира Света Петка у Островици.

Од тренутка када је освештан па до 1903. године, манастир је био у поседу војске Србије. Указом краља Александра I, од 19. фебруара 1901, за старешину манастира који се тада звао Краљевски српски војни манастир Света Петка Иверица, постављен је војни старешина Жунић, а црквене обреде обављали су војни свештеници. Манастир Иверица припадао је војсци све до 1903. године, после чега је постао део Нишке епархије.

У погледу архитектуре, манастирско здање представља једнобродну грађевину изграђену у српско-византијском стилу. Манастирска црква није живописана, али је таваница, на којој је приказано плаво небо, осликана звездама. У цркви се налази и једна ал фреско слика „Бура на мору”, која подсећа на догађај због којег је и подигнута.

Манастир има и иконостас, који је постављен по освештању храма, а за чију израду је заслужан Милутин Марковић, професор цртања из Ниша. Претпоставља се да је настао по угледу на иконостасе који се могу видети у руским црквама. Поред цркве налази се звоник из 1898. године, с три звона тешка 400 килограма. У дворишту манастирске цркве, уз ограду поред пута, налази се велика купаста стена од полутесаног камена, претворена у капелу. Недалеко од цркве је гробље, на коме је сахрањено неколико инжењераца, погинулих у време градње. ■

Др Ана СТЈЕЉА

УСЛОВ АУТОКЕФАЛНОСТИ СРПСКЕ ЦРКВЕ

Српско монаштво било је организовано по узору на византијско, пре свега, светогорско. За архиепископа Саву (Немањића) изричито се наглашава да је у српским земљама завео „сваки устав Свете Горе“, што значи да су се монаси добровољно подвргавали тешким условима живота, обавезивали на целибат, сиромаштво и послушност. Манастири су организовани као чврсте заједнице којима је управљао игуман с широким овлашћењима, али ипак у договору са најистакнутијим монасима. Монаси су се без поговора покоравали игуману, а приватну својину нису имали. Пуноправни власник свега био је манастир као установа, односно формално светитељ коме је манастир посвећен. У јавним пословима манастире су заступали игумани.

Под много тежим условима живело је, међутим, монаштво које је припадало такозваном пустињачком монаштву, од кога се захтевала усамљеност, односно, потпуна одвојеност од спољашњег света. У изолацији, монаси су проводили (појединачно или највише по двојица, тројица) време у посту

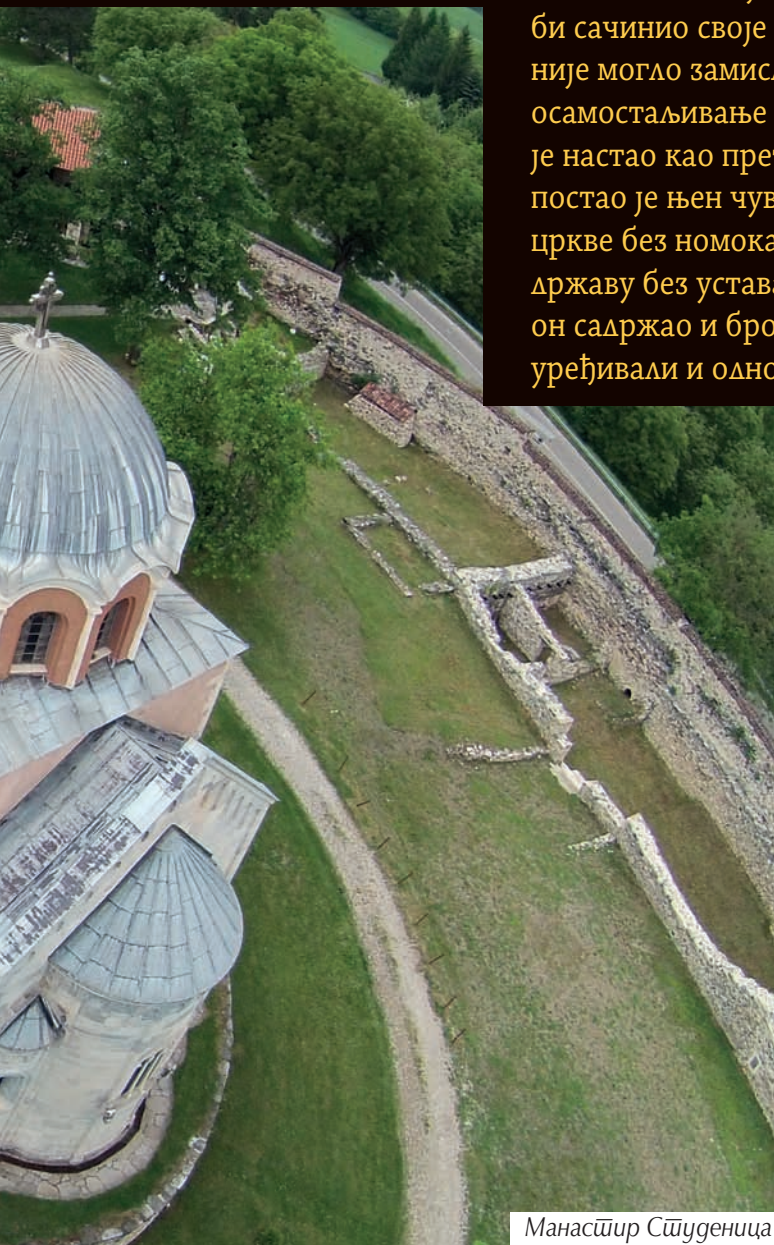
и молитвама, а често су се бавили и књижевном делатношћу. Многи већи манастири у Србији постали су и значајна културна жаришта, јер су се у њима преводиле и преписивале не само црквене већ и световне књиге, закони, одредбе...

Потреба за украшавањем цркава, за живописом и уметничком израдом предмета за богослужење и црквених одежди, упућивала је имућније манастире и њихове осниваче да помажу и подстичу уметност и уметничко занатство, а понајвише градитељство и фреско-сликарство.

Светогорски уставы у српским манастирима

Увођење „сваког устава Свете Горе“ у српске манастире и цркве отпочели су Сава Немањић и, постепено, архиепископи после њега, образовани углавном на Светој Гори. Основа тог устава (типика) потиче још из времена подизања Хиландара и Карејске ћелије Савине у светогорској Кареји. Најпре је сачињен Карејски типик (1199), коме су као узор

Манастир Студеница

Сава Немањић је годинама сакупљао и преводио грчке законе како би сачинио своје Законоправило, зборник без кога се једноставно није могло замислити будуће управљање српском црквом, чије је осамостаљивање Сава стрпљиво планирао и очекивао. Номоканон је настао као претеча и симбол аутокефалности српске цркве, а постао је њен чувар и правни утемељитељ. Имати аутокефалност цркве без номоканона, у данашње време, изгледало би као имати државу без устава. Посебан значај тог зборника јесте у томе што је он садржао и бројне грађанско-правне норме којима су се уређивали и односи у држави.

номоканонског права. Под именом Номоканон или Крмчија Светога Саве (у нас је све присутнији назив Законоправило) Сава је превео и у оквиру зборника објединио државне (грађанске) законе и црквена правила, или каноне, коришћене у Византији, с тумачењима чувених византијских канониста, која су и сама била својеврсни извор права.

Византијске одредбе нису дословно и у целини преузете и преведене на српски, већ је Сава истовремено направио пригодан избор и коначну редакцију оних за које је сматрао да се могу примењивати у свакодневном животу српске државе и цркве. Зборник је представљао капиталан извор, извор првог реда и правни споменик српског средњовековног црквеног и државног права, а његове правне норме, као најстарији закони у српској држави, представљаће ослонац законодавству каснијих српских владара, укључујући и Законик цара Стефана Душана (Душанов законик).

Божанствени законик

Сава Немањић је годинама сакупљао и преводио грчке законе како би сачинио зборник, без кога се, једноставно, није могло замислити будуће управљање српском црквом, чије је осамостаљивање Сава стрпљиво планирао и очекивао. Номоканон је настао као претеча и симбол аутокефалности српске цркве, али истовремено, и њен чувар и правни утемељитељ. Имати аутокефалност цркве без номоканона, у данашње време, изгледало би као имати државу без устава. Посебан значај зборника јесте у томе што је садржао и бројне грађанско-правне норме којима су се уређивали и односи у држави.

Претпоставља се да је Сава 1219. године донео у Nikeју скоро готов текст, који му је послужио као један од адута за стицање аутокефалности. Касније је са сарадницима сачинио још неколико рукописа Законоправила, за сваку од епископија у Србији, како би оне несметано могле да обављају духовну делатност. Именујући епископе, Сава је међу ученицима бирао само „часне мужеве који могу управљати људе по божанственом закону и по предању светих апостола“, а онда им предавао законске књиге, међу којима, на првом месту, Номоканон.

По повратку из Nikeје, Сава је дао да се сачини онолико преписа Законоправила колико је било епископија у Србији, а основни препис (оригинал), Савин протограф „архиепископских књига“ чувао се у Жичи. Тамо се налазио вероватно до

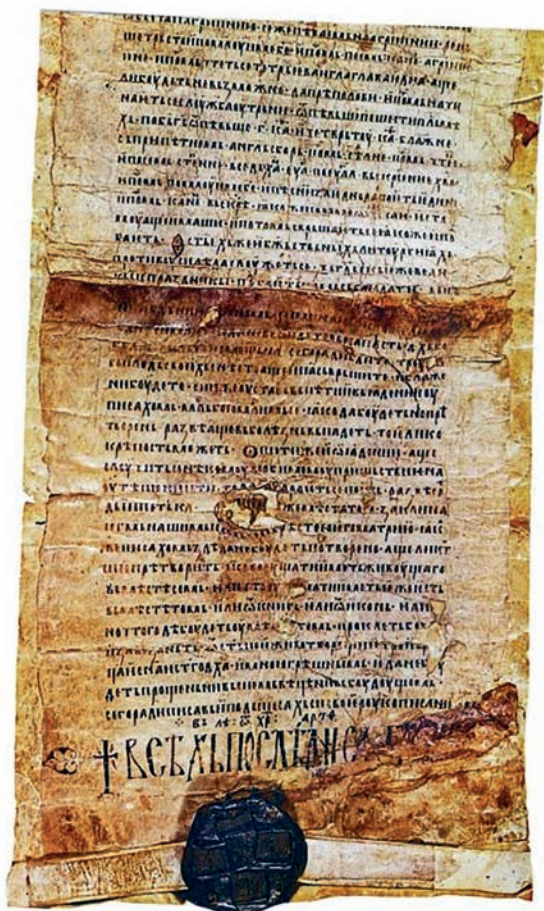
послужиле одредбе из једног ранијег грчког пустињачког типика за живот два до три монаха пустињака, а исте године и Хиландарски типик, који представља превод и адаптацију уводног дела (пролога) типика грчког Манастира Богородице Евергетиде (Добротворке) у Цариграду.

С мањим изменама, Сава је 1208. године прописао Хиландарски типик и Студеници (Студенички типик), а како су Студеница и Хиландар имали примат међу српским манастирима, утицај њихових типика, као образаца понашања и рада у њима, био је пресудан и за остале манастире.

Карејски, Хиландарски и Студенички типик Сава је сачинио из практичних разлога, али је већ у Хиландарском типичу 1199. године забележио и кратко житије Светог Симеона, једног од ктитора Хиландара. Опширан опис његовог живота, право ктиторско житије, Сава је написао тек после доласка у Србију (1206. године), за уводни део Студеничког типика.

У животу и организацији не само манастира и цркава, већ и целокупног друштва средњовековне Србије, прворазредан значај припада Савиној кодификацији византијског

1253. године, када су Бугари са Куманима похарали наш тадашњи центар духовности и државности. Како ниједан од тих рукописа није сачуван, о Савином делу сазнајемо из касније насталих преписа, који својим садржајем указују да имају заједничко порекло с основним текстом Савиног Законоправила.

Препис будимљанског епископа Теофила вероватно је настао 1252. године и врло је вероватно да су каснији сачувани преписи Савиног Законоправила потекли посредно или непосредно од њега. До данас, тај препис није пронађен. По Троицком, непосредно од Теофиловог преписа потичу Иловички, Сарајевски, Хиландарски и Милешевски преписи.

Другу групу чине преписи који потичу од извесног рукописа преписаног с архиепископског предлошка у доба краља

ДОДАВАЊЕ ПРИЛОГА

Законоправило је столећима служило као главни правни извор, као *corpus iuris utriusque*, као божански закон или закон светих отаца. Зато се каснији преписивачи нису усуђивали да ишта мењају у тексту, али су себи дозвољавали слободу у виду додавања прилога. Иловички рукопис има само један допунски чланак, Савински 11, а Морачки чак 12. Већином се чланци односе на исте садржаје: чланци о сродству Јована Дамаскина, беседа Светог Кирила са Несторијем и осуда Несторија налазе се готово у свим рукописима, док Савински у једном чланку има и главу Властареве синтагме. У старијим преписима чланци су у виду гласа смештени на маргинама, а у млађим, унесени су у сам текст рукописа.

Драгутина, када су им додати допунски чланци на крају. Овде спадају Рашки, Дечански, Пчињски, Савински, Београдски, Пећки и Морачки рукописи.

Трећа група очувана је само у руским преписима, који потичу с бугарског предлошка из 1262. године. Трагови Теофиловог преписа и поједини србизми у руским рукописима сведоче да је тај бугарски предлошак био преписан са српског оригинала. Групу одликује то што нема не само допунских чланака, већ ни гласа које се налазе у свим српским рукописима, које су тумачиле српским читаоцима неразумљиве руске и старословенске изразе.

Преписи Савиног Законоправила

Најстарији нама познат јесте Иловички рукопис, настао 1262. године (палеографска анализа открила је слој из пете

деценије XIII столећа) по налогу епископа Неофита, у Цркви Светог Михаила на Иловици. Реч је, по свему судећи, о данашњем Манастиру Светих Арханђела на Превлаци код Тивта, где се налазило седиште зетске епископије. Писан је на пергаменту и има 398 листова. Превод је дело дијака (писара) Богдана коме је, изгледа, помогао извесни Рус из Новгорода, о чему сведоче русизми новгородског типа. Русизми, којих има више него у осталим преписима, дали су повода погрешној претпоставци да је Сава једноставно преписао старе словенске номоканоне. Они су, према Димитрију Богдановићу, индивидуална одлика тог рукописа, насталог радом руског преписивача и, уопште, утицајем руске писмености. Троицки тврди да је хипотеза о постојању неког посебног словенског превода Законоправила пре Светог Саве непоуздана, јер је „потпуно невероватно, да тако опсежан и особито важан за цркву и државу рад није оставио ни најмањих трагова до нашег времена, ни фрагменат превода, ни сведочанство о себи...“ За разлику од осталих, тај препис не спомиње Светог Саву као свог творца. Припадао је аустријском конзулу у Солуну, Михановићу, када је 1842. године пренет у Царску бечку библиотеку, а онда у Библиотеку Југословенске академије знаности у Загребу, где се и данас налази. На основу старости рукописа, веродостојности садржаја и пуноће текста, препис је изабран као предлошак за издање С. Троицког, што је касније прихваћено и код осталих приређивача.

Писање Рашког рукописа епископ Георгије отпочео је у Хиландару 1295, а посао је довршио у Расу, у Цркви Светих Апостола 1305. године. Преписан је с Теофиловог, а русизми у рукопису су ретки. Писан је на пергаменту и има 427 листова. Вероватно је у Русију доспео око 1640. године, у време

великих сеоба. Московски патријарх Никон поклатио је рукопис воскресенском Новојерусалимском манастиру. Растављен је на два дела, мањи се налази у Лењиновој библиотеци у Москви, а већи у трезору Историјског музеја и једини је потпуно очуван рукопис.

Дечански препис настао је негде око 1340. и потиче с оригинала из 1270. године. Писан је на танком пергаменту, има 284 листа. Налази се у библиотеци Дечанске лавре, а пронашли су га професор Лазар Мирковић и јеромонах Леонтије Павловић 1948. године.

У Букурешту, у Народном музеју Старица, чува се Милешевски препис из средине XVI века. Сачињен је од оригинала, изгубљеног Германовог преписа из 1295. године. Писан је на хартији, у кожном је повезу и има 322 листа.

Оригинал Пећког (Лесновског) рукописа настао је у време краља Драгутина и, по Троицком, с њега су преписивани многи каснији рукописи. То потврђује и велика сличност сачуваног преписа Пећког рукописа с Дечанским преписом. Препис Пећког рукописа датира из 1552. године, налази се у својини библиотеке српског семинара Београдског универзитета, а чува се у Српској академији наука и уметности. Има 421 лист, писан је на хартији и у кожном је повезу.

Пчињски рукопис датира из шездесетих или седамдесетих година XIV века. Писан је на хартији, у кожном је повезу и има 305 листа. Чува се у Српској академији наука и уметности, а преузет је 1928. године из Дирекције ратног плена, у сандуку са заоставштином Милоша Милојевића, где су се налазиле књиге и повеље које је он сакупио по јужној Србији. Вероватно је написан у Манастиру Св. Прохора на Пчињи, који је био важан преписивачки центар.

Савински рукопис је, изгледа, такође настао у Светом Прохору (око 1510. године). Из записа на последњој страни види се да је књига била „законик митрополита Херцеговачког кир-Силвестра“. Он га је 1603. поклатио Успенском манастиру у Требињу, одакле су га монаси 1693. године, бежећи од Турака, склонили у Манастир Савину код Херцег Новог, где се и данас налази. Писан је на дебелој белој хартији, у повезу од дасака обавијених кожом, с бакреним украсима на корицама и има 399 листа. По садржају је богатији од осталих преписа и на крају садржи чланак из Властареве синтагме (1335. година) „о степенима брака“. Детаљно га је описао Никодим Милаш.

Сарајевски рукопис настао је средином XIV века, најкасније 1371. године у Босни. Писан је на пергаменту, садржи 367 листа, а налази се у Сарајеву, у Музеју Старе цркве.

Хиландарски препис налази се у рукописном одељењу Бечке националне библиотеке, а чини га 348 листа. До 1682. године припадао је Хиландару. Добио га је хиландарски

Свeтi Сава

духовник Никанор у замену за књигу „63 наслова Никона Црногорца“ (Пандекте). Рукопис је оставио Цркви Свете Троице у Спасовој Води, коју је лично сазидао.

Београдски препис је у једној антикварници купио Станислав Краков и продао Националној служби за 30.000 динара, која ју

је 1942. године поклатио Народној библиотеци. Сачуван је у оштећеном повезу од кожом обвијених дасака и има 369 листа.

Морачки препис пронађен је у Храму Успења Богородице на Морачи, а сачињен је око 1615. године. Писао га је игуман Гаврило на хартији, има 347 листа, а русизми су у њему ретки. Преписан је с Теофиловог рукописа. Пронашао га је Нићифор Дучић 1865. године. То је један од најбољих сачуваних преписа.

Закључујући причу о преписима Савиног Законоправила, важно је истаћи чињеницу да је Сава, ради очувања интегритета свог оригиналног рукописа, по повратку из Никеје у Србију заповедио да се сви преписи врше с изворника архиепископских књига, дакле, с његовог оригинала, или, пак, с егземплара тачно преписаних. ■

(Насџавак у следећем броју)

МОЈКОВАЧКА БИТКА 1916.

ЦРНОГОРСКИ ТЕРМОПИЛИ

Мојковачка битка упамћена је као један од најсветлијих примера жртвовања у Првом светском рату, када је црногорска Санџачка војска на Балњи дан и Божић 1916. године зауставила аустроугарску офанзиву и помогла српској војсци да се са Косова и Метохије, преко албанских и црногорских планина, повуче ка Јадранском приморју. Народ ју је поредио са Термопилима, а памте се и речи владике Николаја: „Да није било смрти на Мојковцу, не би било ни Васкрса на Кајмакчалану.”

Битка на Мојковцу, коју је црногорска војска водила против далеко надмоћнијег и опремљенијег непријатеља, јединствена је, пре свега, по блиставој и задивљујућој победи бранитеља која ће се, на жалост, врло брзо окончати трагичним исходом. Само неколико дана по завршетку битке, одлуком црногорске владе од 21. јануара, црногорска војска, држава и народ доживеће капитулацију и аустроугарску окупацију.

Мојковачка битка представљала је, заправо, завршну фазу тромесечних борби које је црногорска Санџачка војска, под командом сердара Јанка Вукотића, водила од октобра 1915. до јануара 1916. године у тешким условима, на фронту од Вишеграда до Новог Пазара и Мојковца, бранећи одступницу српској војсци, пре свега њеној Првој армији, ка Косову и Метохији, а затим, према Андријевици, Подгорици и Скадру.

Посебна јединица за заштиту српске војске

Почетком јануара 1916. године, након три месеца непрекидних борби, црногорска Санџачка војска добила задатак да на положајима код Мојковца и на обали Таре „до последњег човека” спречи надирање аустроугарских

трупа и омогући одступницу српској војсци која је већ прелазила Албанију и Црну Гору и приближавала се Скадру. Зима је те године била једна од најтежих и најхладнијих која је запамћена у мојковачком крају. Снег је нападао више од једног метра, а температура се спуштала до 25 степени испод нуле. Изузетно снажан ветар дувао је у налетима, стварајући огромне сметове од којих се готово ништа, сем неба, није могло видети.

Уочи одлучујућег окршаја, на мојковачком ратишту нашле су се једна према другој, на положајима удаљеним једва 150 до 200 метара, црногорска и аустроугарска војска. Под командом сердара Јанка Вукотића налазило се свега 6.500 војника, док је аустроугарска војска ангажовала две дивизије: 53. генерала Понграца и 62. генерала Калзера, са 14.000 добро наоружаних и обучених бораца, уз расположиву резерву и логистичку подршку.

Напад на Балњи дан

Битка је отпочела у околини Мојковца, на 6. јануара, када је генерал Рајнер издао наредбу за напад, рачунајући да Црногорци неће ратовати на празник и да су многи војници отишли да Божић проведу са својим укућанима. Међутим, процена генерала Рајнера била је погрешна, јер, када је отпочела артиљеријска припрема за напад и када су се проломиле први плотуни, на кључним положајима – на Развршју, Бојној њиви и Улошевину није било ниједног црногорског војника који није био спреман да дочека непријатеља. На удару 6. аустроугарског (мађарског) краљевског пука, на Развршју и, на предстражним положајима, нашао се Доњоморачки батаљон Колашинске бригаде. Уз обостране јурише и противјурише, батаљон је успео да се одржи на положају до поподневних сати 6. јануара, када је под јаким налетима непријатеља био принуђен на повлачење. Шести аустроугарски пук успео је да потисне Доњоморачки батаљон са Бојне њиве, али не и остале делове Колашинске бригаде, који су чврсто задржали непријатеља код Улошевине и Развршја. Како је представљало најважнију тачку на читавом мојковачком фронту, Аустроугарима је заузимање Развршја нудило сигуран пролаз кроз мојковачка врата, па је напад на те положаје предводио сам генерал Рајнер, настојећи по сваку цену да овлада Развршјем, па и по цену великих жртава. Жестокe борбе водиле су се током читавог дана са променљивим успесима, уз велике

губитке на обе стране, али уместо Развршја, Аустроугари успевају да, уз Бојну њиву, заузму још један положај – Улошевину.

Тиме је непријатељ угрозио кључну одбрану „Мојковачких врата“. Према процени сердара Вукотића, наредни дан (7. јануар) био је одлучујући, због чега напушта штаб у Колашину и одлази непосредно на положаје код Мојковца, ради договора са бригадиром Петром Мартиновићем, командантом и члановима Штаба Прве санџачке дивизије. Донета је одлука да се изведе противнапад, како би се повратили изгубљени положаји на Бојној њиви и Улошевини. С тим циљем Ускочки батаљон, под окриљем ноћи и густе шуме, премешта се из села Раките ка Гилоногама, у намери да неопажено подиђе непријатељу, који је у исто време кренуо у напад. У снегом завејаним мојковачким горама дошло је до сусретног боја двеју војски, до жестоких борби прса у прса, сабљом и бајонетом, и уз грмљавину топова аустроугарске артиљерије.

По сваку цену до Бојне њиве

Главни напад према Бојној њиви изводио је Ровачки батаљон Колашинске бригаде (командант Милинко Влаховић), који успева после силних јуриша и напада да заузме косину која се са Развршја спуштала ка Бојној њиви.

Међутим, око 3 сата поподне, Аустроугари уводе своје последње резерве, појачавајући на тај начин сопствену бројчану предност. Пред надмоћнијим непријатељем, Ровчани су били принуђени да се повуку нешто уназад. Остали батаљони Колашинске бригаде задржали су своје положаје. Десно од Ровачког батаљона борили су се Први и Трећи регрутски батаљони, састављени од младића од 18 до 21 године. Како су сви били млади, јаки и добро увежбани, њима су поверавани специјални задаци, па и овај – да поврате Бојну њиву, коју је бранило три реда бодљикаве жице, са митраљезима у рововима. Први јуриш регрута није успео. Они се враћају да предахну, али не задуго. Отпочињу и други силовити јуриш, овог пута не марећи за кишу аустроугарских метака и не хајући за

жице и гранате које су бесомучно падале по њима. И тај јуриш није дао резултата, тако да је Бојна њива остала у рукама Аустроугара, али су зато батаљони регрута у њима били преполовљени. Ти млади људи показали су чудо од храбрости, која их је и довела до толике погибије, да су своје бројно стање свели на једну трећину. Изгинуо је цвет црногорске младости.

Увиђајући да Први и Трећи регрутски батаљони не могу освојити Бојну њиву, сердар Вукотић наређује да се једина дивизијска резерва, Дробњачки батаљон, уведе у борбу и по „сваку цену“ заузме Бојна њива. Батаљон је у 11.30 сати 7. јануара отпочео напад и успео да заузме први ред ровова, али не и други, па су се вратио на полазне положаје.

После кратког предах и припреме, све три чете тог батаљона формирају јединствену линију и, после кратке паљбе, сви војници крећу у силовити јуриш. Непријатељ, изненађен, није се могао одупрети брзом продору Дробњака који су улетали у ровове и борбом изблиза, на нож и бајонет, заузимали ров по ров. Под силином јуриша, непријатељ је у паници напустио Бојну њиву, чиме је операција била успешно завршена. Након заузимања Бојне њиве и Голе косе, која се од Развршја спуштала ка Бојној њиви, коју су заузели Ровчани, наступило је краткотрајно затишје које је потрајало све до 3 сата после подне.

Према аустроугарским изворима, исход Мојковачке битке био је нерешен – ни једна ни друга страна није победила, обе су задржале своје положаје, на којима су се и налазиле уочи самог боја. Међутим, имајући у виду силу која је на њих ударила и пред којом нису поклекли, браниоци Мојковца су несумњиво извојевали победу и, с пуним правом, Мојковачки бој

Сердар Јанко Вукотић

Црногорци могу уписати међу најблиставије победе у својој вишевековној борби за слободу. Зауоставивши непријатеља на Мојковцу и Тари, чиме је обезбедила одступницу и последњим деловима српске војске кроз Црну Гору, црногорска Санџачка војска у потпуности је испунила свој задатак. ■

Др Мирјана ЗОРИЋ

УТВРЂЕЊА У СРБИЈИ – ЖРНОВ

ЖРТВОВАНИ ГРАД

У путописима из доба османске доминације, Жрнов је важио за једну од шест најзначајнијих утврда у Србији. Тридесетих година прошлог века доживео је потпуно и планско уништење. Наиме, у жељи да подигне најзначајнији војни меморијал у тадашњој краљевини – Гроб незнаног јунака, краљ Александар Први Ујединитељ одлучио је да тај монументални објекат изгради управо на врху Авале, на месту некадашњег средњовековног града.

Један од најзначајнијих примера значајних, а данас у потпуности неостојећих утврђења представља средњовековни град Жрнов.

На врху Авале

Жрнов или Жрнован, како је познат из историјских извора, налази се на највишем врху планине Авала, на надморској висини од 511 метара, управо на месту где се данас налази монументални Гроб незнаног јунака (многи га погрешно називају Споменик незнаном јунаку), дело истакнутог хрватског и југословенског вајара Ивана Мештровића.

Поред српског назива (Жрнов, Жрнован) тврђава је имала и име које су јој наденули Турци – Хавала (сметња, препрека), по коме је током потоњих векова названа и сама планина (Авала). Претпоставља се да је назив тврђаве – Жрнов потекло од речи жрвањ, будући да су те справе увелико биле коришћене у оближњим рудницима.

Авала је још од древних времена била привлачна због рудних богатстава. Не зна се тачно ко је први

почео да се бави металургијом на планини и када су отворени први рудници, али се зна да су на Авали од давнина ископане руде олова, сребра и гвожђа, те цинобарит и жива. Први знани рудари били су Скордисци, келтско племе, које су и привукла богата налазишта. Вешти у металургији, они су дуго експлоатисали утробу Авале, а верује се и да су баш они подигли прву тврђаву на њеном врху.

Обим и разноликост српских средњовековних фортификација, односно утврђених градова, у великој мери указују на богату и динамичну националну историју тога доба. Поред већег броја и данас постојећих остатака утврђења, пажњу стручне, али и шире јавности привлаче и оне утврде које су с временом ишчезле из простора, али не и из нашег историјског сећања.

И данас Авалу походе они којима је занимљива историја рударства, трагачи за племенитим металима и археолози аматери који се надају да ће на њеним падинама и око Споменика незнатом јунаку пронаћи вредне археолошке остатке.

Најранија фортификација на врху Авале потиче из позне антике и везује се за боравак Римљана на овим просторима. Њена примарна функција обухватала је заштиту рудника на планини, као и пута који је од ондашњег Сингидунума вијугао кроз плодну Шумадију ка југу и југоистоку.

Током средњег века утврђење Жрнов држали су Срби, који су га с временом дозифицирали, проширивали и ојачавали. У раздобљу дуготрајне османске најезде на хришћанске балканске државе и области, Жрнов је 1442. године прешао у руке освајача с истока. Међутим, већ 1444. године они бивају приморани да, на основу одредаба мировног споразума постигнутог у Сегедину, дозволе обнову српске деспотовине под деспотом Ђурђем (Бранковићем) и поврате одређен број утврђених градова, међу којима се налазио и Жрнов.

После смрти деспота Ђурђа 1456. године, султан Мехмед Други Освајач поново је с војском кренуо на српске области и 1458. године по други пут заузео Жрнов, у покушају да освоји Београд, што му тада није пошло за руком. После тога је Ходи-паша проширио жрновску тврђаву додатним бедемом и сувим шанцем, створивши тврђаву за узнемиравање Београда, који се у том раздобљу налазио у мађарским рукама. Услед потребе да из Жрнова на одређени начин стварају сметње посади и житељима оближњег Београда, планина на чијем се врху налазило утврђење добило је садашњи назив – Авала.

Мађари су 1515. године покушали да заузму Жрнов уз помоћ артиљерије, али је тај покушај окончан потпуним поразом. Падом Београда у османске руке 1521. године, Жрнов је постепено почео да губи стратешки

значај. Не зна се до када се тачно у Жрнову налазила војна посада, али се претпоставља да је тврђава напуштена у 18. веку, од када је препуштена зубу времена.

У облику петоугла

Средњовековни Жрнов, који је врхунац доживео у доба деспота Стефана (Лазаревића), састојао се од Горњег града, тврђаве с малим османлијским проширењем (1442), и Доњег града, који је сачињавао бедем пратећи облик падине и надовезивао се на Мали град, око кога се налазио суви шанац (после 1458).

Мали град имао је основу издуженог правилног петоугла, који се простирао правцем северозапад–југоисток, што одговара положају данашњег Гроба незнатог јунака. Цео северозападни бедем представљала је јака утврђена кула, неправилног полукруга, која је била својеврсни главни штит јер је била окренута низ гребен ка најлакшем прилазу утврди, што одговара данашњем монументалном степеништу које спаја стуб с барјаком са Гробом незнатог јунака. Од куле бедеми су се ширили ка врху на коме су се налазиле две полукружне куле, једна наспрам друге. Одатле су се сужавали до равнот југоисточног дела утврђења, на чијој се средини налазила полукружна кула, док се у јужном темену петоугла налазила четвртаста кула с капијом.

Бедем који је опасивао и формирао Доњи град почињао је од куле на југозападној страни и правио је полукруг ка југу, да би се потом додатно издужио ка југоистоку пратећи падину, после чега се окретао и готово праволинијски ширио на северозапад до бедема Малог града. Око тврђаве налазио се суви шанац, који је по облику пратио спољну линију бедема. Улазна капија у тврђаву била је смештена на југозападној тачки бедема, односно на средини полукружног дела. Укупна површина фортификације износила је око 3.500 метара квадратних.

Спомеником српском војнику

После обнове српске државности у 19. веку, 1859. године, локалне власти прогласиле су Авалу заштићеним простором, а крајем истог столећа почело је њено уређење, пре свега пошумљавање листопадним дрвећем. У Првом светском рату српској војсци остаци средњовековног града послужили су као осматрачница, а у његовом подножју касније је подигнут гроб са спомеником петнаестогодишњем младићу, незаном српском јунаку, страдалом у борбама са непријатељем током 1915. године.

Накнадна истраживања показала су да је незнани српски јунак био припадник Другог батаљона Седмог пука Дунавске дивизије. Његови посмртни остаци свечано су ексхумирани и касније уз војне почасте положени у новоподигнути Гроб незаног јунака.

Најзначајније записе, описе и цртеже средњовековног Жрнова оставио је Александар Дероко.

Потпуно заборављен и запуштен, тридесетих година прошлог века средњовековни Жрнов доживео је потпуно и планско уништење. Наиме, у жељи да подигне најзначајнији војни меморијал у Краљевини – Гроб незаног јунака, краљ Александар Први Ујединитељ одлучио је да тај монументални објекат изгради управо на врху Авале. То је подразумевало уклањање добро очуваних остатака Жрнова.

Били су то остаци града с темељима још из антике, бедемима из раног средњег века, када се утврђење састојало од Малог града с два кулама и Горњег града с великом капијом, које су Турци касније ојачали додатним зидинама и бедемима с жарковима, како би осигурали прилазе Београду и његову одбрану.

У путописима из доба османске доминације, Жрнов је важио као једно од шест најзначајнијих утврђења у Србији. Зато је његов нестанак изазвао велико узбуђење у јавности, тим веће јер је то недело – како се тада сматрало, било дело краља, изведено у потпуној тишини. О томе није смело да се прича, није се писало, чак се и на чаршијске приче о томе гледало као на антидинастичку субверзију. Два дана је трајало рушење остатака града.

Прво минирање било је на Видовдан, 28. јуна 1934. године. Три пута су минери постављали експлозив све док од дрвене утврде није остао ни камен. Томе је присуствовао лично краљ Александар Први.

Гроб незаног јунака

Изградња комплекса Гроба незаног јунака (с јарболом, свечаним приступним степеништем, пространим платоом и гробом у облику монументалног саркофага) трајала је од 1934. до 1938. године. Трајну сенку на изградњу тог изузетног уметничког дела бацила је чињеница да је зарад њега потпуно жртвован средњовековни Жрнов.

Остало је забележено да је, ипак, неко приговорио краљу што је срушио утврђење српских владара. Суверен је на то одговорио да је мислио да су град подигли Турци, а не његови претходници, те да је зато наредио рушење.

Град је срушен, материјал пребачен у подавалско село Бели Поток, а на голој стени подигнут је Гроб незаног јунака. Међутим, то није био крај рашчишћавању тог простора. Краљу и њему омиљеном вајару засметао је стари Гроб незаног јунака, подигнут 1915. године, недалеко од новог маузолеја. Сматрали су да квари амбијенталну целину. Срушили су и тај споменик и на његовом месту подигли монументално мермерно постолје, на коме се данас налази јарбол за истицање државне заставе током обављања највиших државних и војних церемонија. Од старог споменика остао је само крст, који се налази у порти цркве у Белом Поток.

Незнани српски јунак настрадао је од пројектила аустроугарске хаубице 1915. године, при врху Авале, где је првобитно био сахрањен. Судбина му ни мртвом није дала мира, па је прво укопан у хумку коју је направио кратер гранате која га је и убила. Неколико година после рата изнад њега стајала је крстача на којој су окупатори на немачком језику написали „овде почива непознати српски војник“.

Гроб незаног јунака прво су обележили становници Белог Потока, а у порти њихове цркве и данас стоји крст с пирамидалног споменика, некадашњег обележја страдања српског војника.

Најинтересантнији податак забележен је у предратном листу „Време“, када је новинар-репортер Анте Матекало написао причу с Авале. Он је присуствовао покушају чланова званичне државне комисије да утврди идентитет

незнаног јунака, јер су они отворили гроб 23. новембра 1921. године.

„Није требало дуго копати“, бележи Матекало. „Прво су се указали делови гранате. Хиљаде оваквих граната падало је на српску војску. Тежина – 10,3 килограма. Али, ова је лежала као јастук на гробу Незнанога. Глава се одмарала на челику.“

Техничком комисијом која је обављала увиђај руководио је извесни господин Андоновић. Он није нашао војничку амајлију под лобањом, „која је била ситна, као у дечака“, већ само расуту ратникову муницију. Амајлија је имала урезану идентификацију војника, за случај да страда, међутим трећепозивци, који су скупљени на брзину, нису је имали.

Посебно потресан део истраге Комисије био је у тренутку када су схватили да је цео леви део грудног коша несрећног војника разнет гранатом. Један од Белопоточана, који је присуствовао том тужном чину, није крио запрепашћење, те је гласно рекао: „Овом војнику непријатељ није могао срце да сахрани!“ Била је то истина. Оно је остало расуто негде на Авали.

Комисија је педантно претражила сваки део страдалог војника, али није могла да утврди његов идентитет. Костур је, забележили су, био танак и ситнији, као у дечака. Прсти су држали муницију којом се наша војска снабдевала од 1908. године. Опасач је обавијао струк којег више није било, а каишеви (упртаци) падали су преко десног рамена. На дну гробнице налазиле су се цокуле, а оне нису могле да буду ничије него српске. Тешке цокуле које је често носила наша војска у време Великог рата претварале су ноге у живе ране. Понекад су везиване, баш као и у случају незнаног јунака – телеграфском жицом. Ратне 1915. године било је и таквих веза, будући да су се војници сналазили како су знали и умели. Управо зато, када је комисија пронашла цокуле, више није било недоумице да је ратник сахрањен у кратеру од гранате – српски војник.

Код несрећника, у тренутку када је Техничка комисија писала извештај, остао је новчаник, уплетен у његов костур. У њему су пронађена три сребрна српска дводинарца, с ликом краља Петра Првог и један грош. Такође,

парче хартије, за шта се верује да је реч о писму, које је требало да буде упућено најближим рођацима. На крају је председник комисије Андоновић, после стручних анализа, закључио да је немогуће с хартије разазнати речи, јер је форматом подсећала на новчаницу тога доба. Како су исцрпљене све могућности да се идентификује страдали српски војник, приступило се свечаном преносу његових посмртних остатака у новоподигнути монументални Гроб незнаног јунака, који од тада доминира врхом Авала.

И данас, у миру који влада на том јединственом месту, почивају посмртни остаци непознатог петнаестогодишњег младића, који с правом симболизује све војнике и офицере страдале за слободу земље.

На месту некадашњег средњовековног Жрнова уздиже се монументални меморијал изузетне симболике и недвосмислене антиратне поруке. Ако би се и могло потражити оправдање за одлуку краља Александра Првог Ујединитеља да поруши Жрнов, како би на његовом месту био подигнут Гроб незнаног јунака, онда би оно вероватно почивало на лепоти меморијала, симболици коју собом носи и јединственој атмосфери која зрачи када се посетилац нађе у унутрашњости тог маузолеја. ■

Дејан РИСТИЋ

ЗАСТАВНИК МИРОЉУБ
ЈАНИЋИЈЕВИЋ НА СВЕТКИМ
ВАЗДУХОПЛОВНИМ ИГРАМА
У ДУБАИЈУ

Скок у

Заставник Мирољуб Јанићијевић из Падобранске екипе Војске Србије „Небеске видре“ био је капитен српске репрезентације у падобранству, која нас је представљала на Светским ваздухопловним играма, четвртим по реду, одржаним крајем прошле године у Дубаију. Тим су сачињавали Слободан Терзић и Слободан Марковић из београдског Падобранског клуба „Грифон“ и Драган Обрадовић и Стеван Милетић, чланови „Наших крила“ из Параћина.

На престижном такмичењу, уз учешће 860 такмичара из 54 државе, представљено је више од двадесет ваздухопловних спортова, почев од параглајдинга и падобранства, до авионских акробација, балонарства, једриличарства или летења хеликоптером и парамотором. У Уједињене Арапске Емирате позване су само репрезентације с одговарајућим

рејтингом у Међународној ваздухопловној организацији. Ваздухопловни Савез Србије представљала су два спорта – параглајдинг у дисциплини прецизно слетање и падобранство у дисциплини скокови на циљ.

Такмичење у падобранству одржано је на простору Дубаи марине и на њему су учествовале падобранске екипе из Русије, САД, Француске, Швајцарске, Италије, Немачке, УАЕ, Канаде, Катара и других земаља. Тим Србије заузео је, после седам изведених скокова на циљ, с екипним резултатом од 61 центиметар, седамнаесто место, а заставник Мирољуб Јанићијевић био је 57. у појединачној конкуренцији.

Велики успех остварили су наши представници у параглајдингу, Тамара Костић и Горан Ђурковић, такмичари Параглајдинг клуба „Беркут“ из Вршца. У крајње захтевном и до

На својеврсним олимпијским играма ваздухопловних спортова, Ваздухопловни Савез Србије представљали су параглајдери и падобранци, у дисциплинама прецизно слетање и скокови на циљ, а већ позив за учешће заставника Војске Србије значајно је признање за тог припадника 63. падобранског батаљона Специјалне бригаде

песак

краја неизвесном такмичењу у прецизном слетању параглајдером на циљ, наш представник Горан Ђурковић заузео је треће место, док је Тамара Костић била другопласирана међу женама. Горану Ђурковићу је по други пут пошло за руком да се са ваздухопловне олимпијаде врати с медаљом, што је успех за поштовање, а падобранцима остаје да вредно тренирају како би заједно са осталим ваздухопловним спортистима унапредили рејтинг ваздухопловног спорта Србије на међународној сцени.

Ипак, нема сумње да је већ позив заставнику Мирољубу Јанићијевићу на такмичење, које представља својеврсне олимпијске игре ваздухопловних спортова, велики успех за тог припадника 63. падобранског батаљона Специјалне бригаде Војске Србије, али и српског ваздухопловног спорта. Јанићијевић је у кратком року наступио на два велика светска

такмичења, на 6. светским војним играма у Јужној Кореји, у октобру прошле године, у оквиру којих је одржано и 39. светско војно падобранско првенство. Као члан падобранског тима Министарства одбране и Војске Србије, с колегама је заузео 20. место у генералном пласману, а у појединачној конкуренцији био је 37. међу 133 такмичара, што представља најбољи пласман наших војних падобранца на међународним такмичењима. Дobar резултат остварила је и заставник Радмила Ђурић, заузевши 40 место у скоковима на циљ.

Заставник Мирољуб Јанићијевић је дугогодишњи члан Падобранске екипе Војске Србије „Небеске видре“ и државни репрезентативац у спортском падобранству, у класичним дисциплинама и дисциплини пара-ски. Падобранством је почео да се бави 1988. године, као средњошколац у крушевачком Аеро-клубу „Михајло Живић“. Доласком на одслу-

жење војног рока у нишку 63. падобранску бригаду, определио се за падобранство, као главни спорт. Током двадесетогодишње каријере низао је спортске успехе и постављао државне рекорде у готово свим падобранским дисциплинама, и више од двадесет пет пута био је државни првак као појединац или као члан екипе.

Учествовао је на двадесет европских и светских FAI првенстава, војних светских првенстава, падобранских FAI мундијала и војних игара. Најзначајнији међународни успех му је осмо место у скоку на циљ, на Светском првенству у Италији у пара-ски 1997. године, где је наступао као члан репрезентације Савезне Републике Југославије. Јанићијевић је актуелни првак Србије у скоковима на циљ падобраном и вицешампион Србије у класичним падобранским дисциплинама.

Петхиљадити јубиларни падобрански скок извео је априла 2013. године, када је постао први припадник Војске Србије коме је то пошло за руком. Јанићијевић се веома успешно бави и параглајдингом и роњењем. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

Падобранска и параглајдинг репрезентација Србије

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Сектор за људске ресурсе
Управа за кадрове

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за пријем кандидата из грађанства за ученике
Средње стручне војне школе

У школској 2016/2017. години извршиће се пријем 60 кандидата мушког и женског пола из грађанства (у даљем тексту: кандидати) за ученике првог разреда Средње стручне војне школе (30 ученика за смер Ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана и 30 ученика за смер Јединице за електронска дејства).

УСЛОВИ КОНКУРСА

Кандидати треба да испуњавају опште и посебне услове конкурса.

ОПШТИ УСЛОВИ

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање, што утврђује надлежна војнолекарска комисија;
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, или им није изрицана заводска мера.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ

- да су рођени 2000. године или касније;
- да су завршили V, VI и VII разред и прво полугодиште VIII разреда, односно VIII разред основне школе, и при томе постигли најмање врло добар просечан општи успех школовања;
- да у свим разредима школовања из владања имају најмање оцену 4 (врло добар).

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса, подлежу провери физичке способности, провери знања из математике и физике, психолошкој процени, медицинско-здравственој процени и безбедносној провери.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УЧЕНИКА

Школовање у Средњој стручној војној школи траје четири године. Ученици се школују по плану и програму војно-стручног смера Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране и Јединица за електронска дејства.

Након завршеног школовања у Средњој стручној војној школи ученици се примају у Војску Србије у својству професионалног подофицира, у чину водника.

За време школовања ученици Средње стручне војне школе имају статус војног лица, у складу са *Законом о Војсци Србије*.

За време школовања ученицима су обезбеђени смештај и исхрана у интернату, уџбеници, школски прибор, одећа и обућа, здравствена заштита и новчана примања у складу са прописом којим су уређени услови, начин остваривања и висина новчаних примања у Министарству одбране Републике Србије, а трошкове школовања сноси Министарство одбране Републике Србије.

Међусобна права и обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Републике Србије регулишу се уговором.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА КОНКУРСА

Кандидати подносе пријаву територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране на територији сталног места боравка.

Кандидати чије је пребивалиште на територији АП Косово и Метохија, конкурсну документацију подносе територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране који је најближи њиховом месту пребивалишта. Образац пријаве се добија у територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране приликом конкурсања.

Кандидат уз пријаву прилаже:

- оверену фотокопију уверења о држављанству Републике Србије;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;
- потврду надлежног органа да се против кандидата не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да није осуђиван за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, односно да му није изрицана заводска мера;
- оверене фотокопије сведочанстава V, VI, VII и VIII разреда основне школе за кандидате који су завршили основну школу, а за кандидате ученике VIII разреда оверене фотокопије сведочанстава V, VI и VII разреда основне школе и уверење – потврду основне школе о оценама на крају полугодишта VIII разреда.

Фотокопије докумената тражених по конкурсном кандидати оверавају у општини, суду или код јавног бележника.

Приликом доласка на проверу физичких способности, проверу знања из математике и физике, кандидати са собом обавезно носе потребну спортску опрему и ђачку књижицу са овереном фотографијом.

Приликом доласка на све предвиђене провере у оквиру селекције, потребно је да кандидати дођу у пратњи родитеља – старатеља.

Селекција кандидата из грађанства за ученике Средње стручне војне школе реализује се у три дела. У првом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу провери физичке способности и провери знања из математике и физике. У другом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу психолошкој процени. У трећем делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу медицинско-здравственој процени.

Уколико кандидат не задовољи критеријуме провере физичке способности, губи право на упис у Средњу стручну војну школу, и не упућује се на следећи облик (део) селекције.

Ради провере физичке способности, провере знања из математике и физике, кандидати за пријем на школовање у Средњу стручну војну школу долазе у интернат Војне гимназије (Хумска бр. 22, Београд), према распореду који ће издати Војна гимназија и доставити регионалним центрима Министарства одбране Републике Србије.

Све путне трошкове око превоза до интерната Војне гимназије ради реализације првог дела селекције и до војно-здравствених установа за потребе психолошке и медицинско-здравствене процене носе кандидати који конкуришу за упис у Средњу стручну војну школу.

Конкурс је отворен од 1. фебруара до 15. марта 2016. године.

Конкурсна документација кандидатима за ученике Средње стручне војне школе неће се враћати.

Кандидати ће обавештење о резултатима конкурса добити од Војне гимназије почев од 10. јуна 2016. године.

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у Војној гимназији, **Улица Петра Чајковског број 2, Београд (телефони: 011/3603-966, 011/3603-972 и 011/3603-655)** или на интернет презентацији Војне гимназије www.gimnazija.mod.gov.rs. ■

**МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ВОЈНООБАВЕШТАЈНА АГЕНЦИЈА**
расписује

ИНТЕРНИ КОНКУРС

за пријем на рад у Изасланствима одбране
Републике Србије у 2017. години

1. Изасланик одбране у Изасланству одбране Републике Србије у Народној Демократској Републици Алжир (ФЧ пуковник),
2. Изасланик одбране у Изасланству одбране Републике Србије у Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске (ФЧ пуковник),
3. Изасланик одбране у Изасланству одбране Републике Србије у Народној Републици Кини (ФЧ пуковник),
4. Изасланик одбране у Изасланству одбране Републике Србије у Румунији (ФЧ пуковник),
5. Изасланик одбране у Изасланству одбране Републике Србије у Републици Хрватској (ФЧ пуковник),
6. Помоћник изасланика одбране у Изасланству одбране Републике Србије у СР Немачкој (ФЧ потпуковник).

ОПШТИ УСЛОВИ:

- да су професионална војна лица на служби у Министарству одбране и Војсци Србије;
- да кандидати за изасланике одбране испуњавају све прописане услове за постављење на дужност предвиђене чланом 23. Уредбе о стањима у служби професионалних војних лица и о унапређивању официра и подофицира („Службени гласник РС”, број 35/2012);

- да кандидати за помоћнике изасланика одбране испуњавају све прописане услове за постављење на дужност предвиђене чланом 22. Уредбе о стањима у служби професионалних војних лица и о унапређивању официра и подофицира („Службени гласник РС”, број 35/2012).

ПОСЕБНИ УСЛОВИ:

- да се против кандидата и чланова његове уже породице које са собом води у иностранство не води кривични поступак за кривично дело за које се гони по службеној дужности;
- да су он и чланови његове уже породице које са собом води у иностранство држављани Републике Србије и да немају држављанство друге државе;
- да је здрав и способан за дужност у изасланству одбране и да су чланови уже породице које планира да води са собом у иностранство здрави, о чему прилаже доказ прибављен од надлежне здравствене установе;
- да поседује возачку дозволу за управљање моторним возилом и да активно вози;
- да испуњава безбедносне критеријуме за избор на дужност у изасланство одбране;
- да након истека периода обављања дужности у изасланству одбране, који начелно износи четири године, има најмање три месеци до испуњења услова за престанак професионалне војне службе по сили закона;
- да има последње две службене оцене најмање „истиче се”;
- да познаје стране језике потребне за рад у изасланству одбране земље пријема и то:

- за дужност изасланика одбране у Народној Демократској Републици Алжир – француски 2. степен,
- за дужност изасланика одбране у Уједињеном Краљевству Велике Британије и Северне Ирске – енглески 2. степен,
- за дужност изасланика одбране у Народној Републици Кини – енглески 2. степен,
- за дужност изасланика одбране у Румунији – енглески 2. степен,
- за дужност изасланика одбране у Републици Хрватској – енглески 2. степен,
- за дужност помоћника изасланика одбране у СР Немачкој – немачки 2. степен;

- да у току припрема за дужност достигне 1. степен знања језика земље пријема односно, знање енглеског језика на нивоу 1. степена, ако је неопходно знање језика земље пријема;
- да по повратку са дужности у иностранству прихвати да буде постављен на дужност по потреби службе.

УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС КАНДИДАТИ ОБАВЕЗНО ПРИЛАЖУ:

- попуњен упитник за конкурс за пријем на рад у изасланство одбране;
- попуњен упитник, додатак „А”, „Б” и сагласност за безбедносну проверу;

- мишљење начелника сектора или самосталне управе, односно лица истог ранга у Министарству одбране – за лица распоређена ван Војске Србије или мишљење начелника Генералштаба Војске Србије – за лица из Војске;
- оверену фотокопију дипломе о завршеној школи;
- оверене фотокопије две последње службене оцене;
- лекарска уверења о здравственој способности за кандидата и чланове породице;
- уверења о познавању захтеваних страних језика (уколико поседује);
- уверење надлежног органа да се не води кривични поступак против кандидата и чланова његове породице које са собом води у иностранство;
- извод из матичне књиге венчаних не старији од шест месеци, уколико са собом у иностранство воде супружнике;
- уверења о држављанству за кандидата и чланове породице које са собом воде у иностранство;
- оверену фотокопију возачке дозволе;
- изјаву да по повратку са дужности пристаје на распоред и постављење по потреби службе.

НАПОМЕНА:

- приликом избора за дужност у изасланству одбране, при истим условима, предност на ранг-листи имају лица која обављају дужности у обавештајним или безбедносним организационим целинама система одбране;
- образац Упитник за конкурс на рад у изасланству одбране, кандидати могу преузети са сајта Војнообавештајне агенције www.voa.mod.gov.rs;
- образце Упитник за основну безбедносну проверу, Додатак „А” и „Б” за потпуну и посебну безбедносну проверу и Сагласност за безбедносну проверу кандидати могу наћи у „Службеном војном листу”, број 25 од 21. септембра 2015. године (прилози број 1, 2, 3 и 4);
- надлежни руководиоца дужан је да кандидату изда документ са својим ставом, без обзира на то да ли је позитиван или негативан;
- фотокопије и документа из службене евиденције оверава надлежни персонални орган јединице, односно установе у којој је кандидат на служби.

НАЧИН ПОДНОШЕЊА ПРИЈАВЕ НА КОНКУРС

Пријаву за конкурс са потребном документацијом доставити Војнообавештајној агенцији (за лица из МО преко сектора или самосталних управа, а за лица из ВС преко Генералштаба ВС). Некомплетна и неблаговремено достављена конкурсна документација неће се разматрати.

Конкурс је отворен 30 (дана) дана почев од дана објављивања у магазину „Одбрана”.

О резултатима конкурса кандидати ће бити обавештени по завршетку конкурсног поступка.

Контакт телефон: **32-081 и 23-798.** ■

Специјална бригада Војске Србије расписује **КОНКУРС**

за пријем кандидата на селективну обуку

УСЛОВИ КОНКУРСА

За пријем кандидата на селективну обуку у Специјалну бригаду могу конкурисати професионални официри, подофицири и професионални војници свих родова и служби из Министарства одбране и Војске Србије који испуњавају следеће опште и посебне услове:

а) општи услови:

- да испуњавају услове прописане одредбама члана 39. Закона о Војсци Србије;
- да су здравствено способни за војну службу без ограничења;
- да нису осуђивани.

б) посебни услови:

- да нису старији од 28 година;
- да су он и чланови његове уже породице (брачни друг и деца) држављани Републике Србије;
- да имају радно искуство у Војсци од најмање две године;
- да немају негативних службених оцена и да су им последње две службене оцене најмање „врло добар”;
- да су психофизички здрави и способни за рад у јединицама Специјалне бригаде, што се утврђује налазом надлежне војнолекарске комисије, психолошким тестирањем за обављање падобранске службе, тестом опште културе и провером физичких способности;
- да испуњавају критеријуме безбедносне провере;
- да су пливачи.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

- кандидати подносе молбе за пријем на селективну обуку у Специјалну бригаду (ВП 8486 Панчево) преко својих матичних команди;
- уз молбу, кандидати обавезно прилажу: кратку биографију, извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству за њега и чланове његове уже породице, оверени образац КОЛП из програмског пакета КаИС, изјаву да жели да обавља падобранску службу, уверење о извршеној провери физичких способности са натуралним показатељима и мишљење команданта ранга батаљона или вишег старешине;
- по пристизању молби и анализе истих кандидати који задовоље опште услове конкурса ће добити позив преко претпостављене команде, са тачним датумом и временом ради упућивања на лекарски преглед за падобранца (преглед траје два дана и реализује се на ВМИ Земун, а позив представља уједно и упутницу за преглед);
- кандидати који буду здравствено способни за падобранца и који испуњавају све услове конкурса долазе на селективну обуку (привремено рад) у Специјалну бригаду (ВП 8486 Панчево).

Конкурс је отворен до 29. фебруара 2016. године. ■

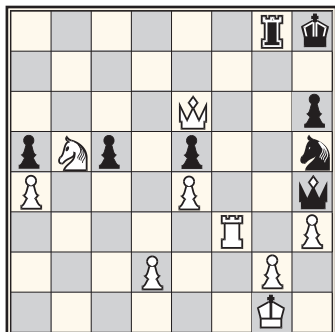

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

ТРИЈУМФ КАРСЕНА НА „ВЕЛИКОЈ ТУРНЕЈИ“

Светски првак, норвешки велемајстор Магнус Карсен поделио је прво место на супертурниру у Лондону децембра 2015. и тиме тријумфовао на „ВЕЛИКОЈ ШАХОВСКОЈ ТУРНЕЈИ“, коју су чинили супертурнири у Ставангеру (Норвешка), Сент Луису (САД) и Лондону (Енглеска). Доносимо одлучујућу партију из Лондона у којој је Карсен надиграо Руса Гришчука и тиме обезбедио победу на турниру и на „Великој турнеји“.

Магнус Карсен (Норвешка) – Александар Гришчук (Русија) 1 : 0
Супертурнир Лондон 2015. – трећи турнир „Велике турнеје“
Сицилијанска одбрана

Позиција:

Бели: Kg1, De6, Tf3, Sb5,
пешаци: a4, d2, e4, g2, h3
(9 фигура)

Црни: Kh8, Dh4, Tg8, Sh5,
пешаци: a5, c5, e5, h6
(8 фигура)

(1) Sf3 c5 (2) e4 d6 (3) Lb5 Sd7 (4) 0-0 a6 (5) Ld3 Sgf6 (6) Te1 b5 (7) c4 g5 (распламсала се оштра борба на оба крила јер победа даје шансу обојици да дођу до првог места на турниру) (8) Sxg5 Se5 (9) Le2 bxc4 (10) Sc3 Tb8 (11) Tf1 h6 (12) Sf3 Sd3 (13) Se1 Sxb2 (14) Lxb2 Txb2 (15) Lxc4 Tb4 (16) De2 Lg7 (17) Sc2 Tb6 (18) Tab1 0-0 (19) Txb6 Dxb6 (20) Se3 e6 (бели се одбранио и има активну позицију и припрема напад на црног краља) (21) f4! Kh8 (22) f5! a5 (игра опрезно и чека белог да се изјасни) (23) a4 Dd8 (24) h3 De7 (25) La6 Lxa6 (26) Dxa6 Sh5 (27) Tf3 Tg8 (28) Sb5 Le5 (29) Sg4! Dh4 (30) fxe6 fxe6 (31) Sxe5 dxe5 (32) Dxe6 (бели је крунисао бољу позицију освајањем пешака и сада има добијену позицију)

(види дијаграм)

(32) ... De1+ (33) Kh2 Tхg2+ (жртва топа са идејом да црни вечним шахом избори реми) (34) Kxg2 Dxd2+ (35) Kg1 De1+ (36) Tf1 De3+ (37) Tf2 De1+ (38) Kg2 и црни предаје јер после Dxe4+ бели игра Kh2 и црни више нема могућности да даје шахове а нема ни одбрану од матних претњи.

Коњићеве скокови

Крените од обележених поља, као скакач у шаху, по путањи у облику слова Г, тако да добијете две народне пословице.

КОЊИЋЕВИ СКОКОВИ

А-	мо-	мо-	
-жеш	-ти.	-ти	-жеш
-не	-ко	-лу	што
	на	да-	-зе-
	у-	ми	си-

А-	-мо	-же-	ће-
-мо.	-мо	-ће-	-же-
ка-	-ко	ми	мо-
ка-	-мо	мо-	хо-
не	-ко	-ко	-а

Решење судоку – водоравно: 3-9, 4-6, 8-5-7, 5-6, 7-9, 1-2-4, 1, 5-8, 3-9, 7-9, 2-4, 5-6-1, 1, 3-6-7, 8, 8-6-2, 9-5, 4-3, 3-8, 6-1, 9, 9-5-7, 3-2, 6-8, 6-4-1, 8-7, 2-5.

РЕШЕЊЕ ШАХОВСКИХ ПРОБЛЕМА ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА:

Проблем број 1: 1. Kh3 Le6 (Lxf6, Lxh6, Sxg4, Sg6 ...) 2. Tхh7 мат (Lxf6 мат, Tхg8 мат, Sg6 мат, Sxg6 мат)

Проблем број 2: 1. Ke4! Kб6 (Kб7) 2. Tб8+ Ka7 (Kxc7, Ka5, Kc5) 3. Le3 мат (Lf4 мат, Ld2 мат, Le7 мат). Звезда црног краља.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЂОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
17								18							19		
20		20							21							22	
23			24							25							
26					27						28						
29							30						31				
32								33							34		
35			36							37							
38				39							40						
41						42						43					
44							45							46			
47		47							48								
49				50						51							

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: Коплаоник, порезати, ШУП, р, радирири, асасинат, л, ИТЕ, Бродерик, натикача, Јадар, нитити се, аналог, умарати, Отац и син, Паби, механичар, Чајетина, ај, чр, Катарина, Ана Карина, Алша, Ири-канал, латерит, Ратник, зачинити, Аресо, енигла-та, иницијал, нар, њ, Раиконен, тамариск, к, Ева, Намибја, Анастаза.

ВОДОРАВНО:

17. Манастир на Фрушкој Гори, где се 11. фебруара обележава годишњица смрти краља Милана Обреновића, 18. Свадљива Сократова жена, 19. Име уметнице Рас, 20. Испоручивање, 21. Насеље у општини Пожаревац, 23. Памела одмила, 24. Становник Ибадана, 25. Обућа америчких Индијанаца (једн.), 26. Хотел у Сеулу (анаграм од ГАРНИ), 27. Осакаћивати, 28. Уранов сателит, 29. Становник Татарске, 30. Ушни лекар, 31. Маргарета одмила, 32. Присталица унитаризма, 33. Певач Тони, 34. Коњ (песн.), 35. Иницијали бившег глумца Журдена, 36. Умазати, замацкати, 37. Ободрити, 38. Амирин имењак, 39. Покрет чартиста, 40. Бивши фудбалер, Дарко, 41. Цаканова имењакиња, 42. Врста загонетке, 43. Друго сено са ливаде, 44. Полуготова или готова јела, 45. Украсна зељаста биљка, 46. Град у Либану, 47. Тон мале фреквенције, 48. Уништавања, сатирања, 49. Име кошаркашице Дабовић, 50. Становници Тахитија, 68. Велика водена змија.

УСПРАВНО:

1. Капитулирање, 2. Давати млинару ујам, 3. Иницијали глумице Стоун, 4. Дело епиграмисте, 5. Године живота, 6. Колач са орасима, 7. Дворска будала, 8. Област под управом кана, 9. Радње, делатности (лат.), 10. Иницијали бившег кошаркаша Лончара, 11. Упала грудне жлезде (мед.), 12. Мушко име, Ичко, 13. Као пекари, 14. Аварин, Обар, 15. Женско име, 16. Жена која се служије анализом, 18. Кокодакати (о живини), 19. Продукт асимилације, 20. Обрада, аранжирање, 21. Атички фини укус у изражавању, 22. Супротност позитивима, 24. Наметати нешто против воље, 25. Татомирова имењакиња, 27. Становница Ирака, 28. Неправилан (грч.), 30. Начинити на брзину, 31. Железничка пруга, 33. Титанова имењакиња, 34. Пркосан, инатљив, 36. Кровна увала, 37. Прибори, 39. Славни карикатурист, Томас, 40. Цвет, први одмах а бочни накнадно, 42. Нечујан, 43. Женско име, 45. 18. и 23. слово азбуке, 46. Суседна слова азбуке.

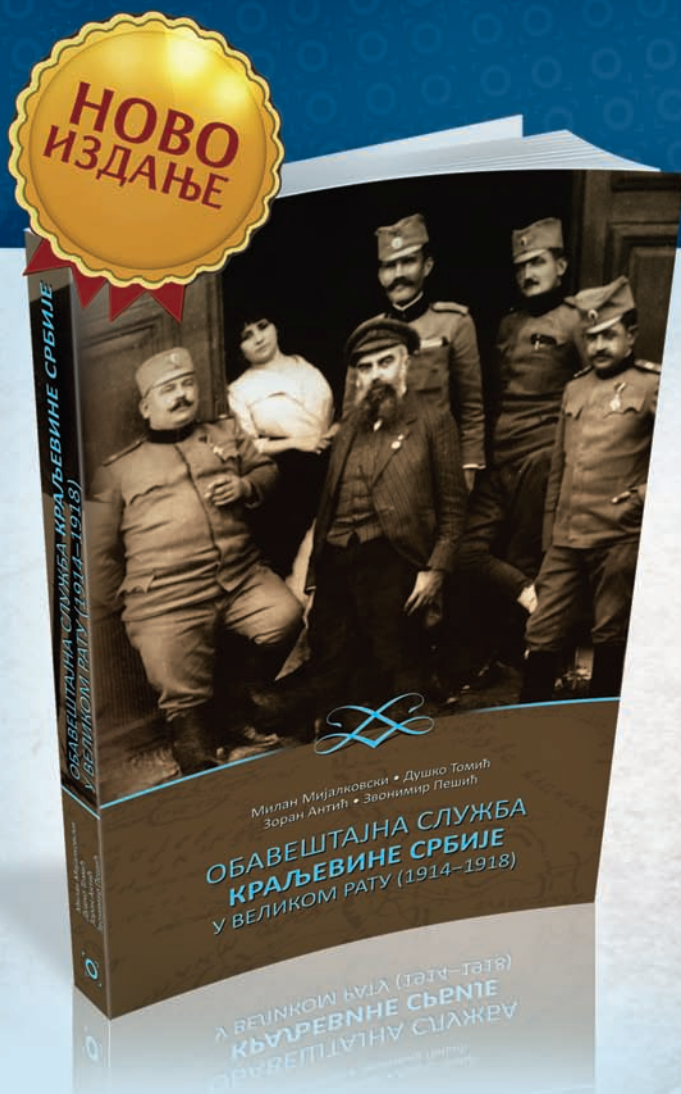

ВЕЛИКИ РАТ СРБИЈЕ КЊИГА 33

Владо Стругар, Милић Ф. Петровић
Тврди повез, ф. 16x23, 652 стр.
шифра: 111313; цена: 1.045,00 динара;
са попустом: 731,50 динара

Књига 33 је последња из едиције Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, у издању Главног ђенералштаба, штампане у Београду у Штампарској радионици Министарства војске и морнарице. Едиција је настала у периоду од 1924. до 1937. године и садржи историјску грађу насталу у ратним јединицама српске војске током Првог светског рата. Документи који се објављују у овој едицији прате рад српске, односно југословенске Врховне команде током Првог светског рата, све до 5. маја 1920. године. Књига 33 до сада није објављивана.

МЕДИЈА ЦЕНТРА
ОДБРАНА

ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ (1914-1918)

Милан Мијалковски, Душко Томић,
Звонимир Пешић, Зоран Антић
Броширано, 15x23, 368 стр.
шифра: 111326; цена: 1.485,00 динара;
са попустом: 1.039,50 динара

Први ешелон у борби за ослобођење и уједињење Краљевине представљала је Војна обавештајна служба Србије. Врховна команда Српске војске постављала је високе захтеве и задатке својим обавештајцима и они су чинили огромне напоре да те задатке изврше у предратним, ратним или послератним условима.

МЕДИЈА ЦЕНТРА
ОДБРАНА

Снимио Игор САЛИНГЕР